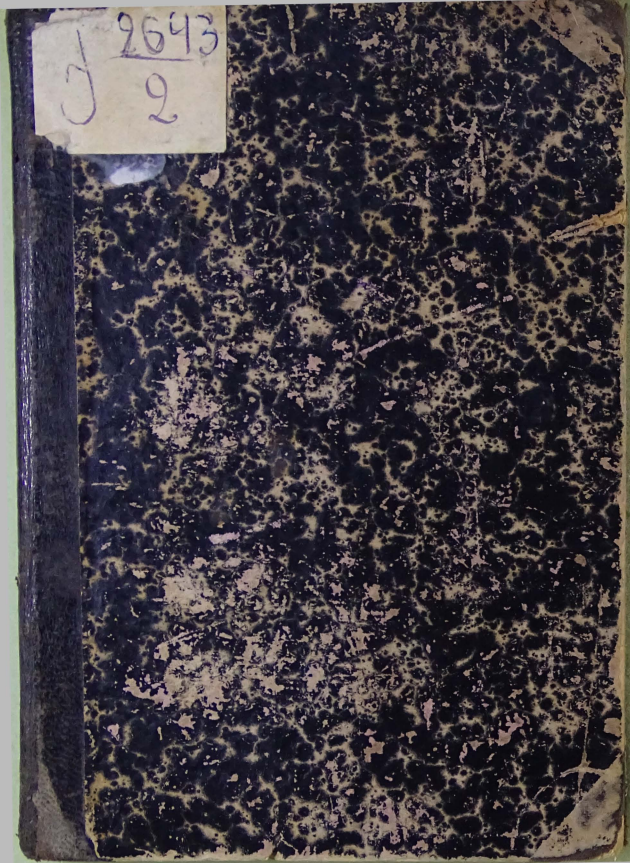

J 2643
2

ახალი ვაჭიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა

ანუ

მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა

გამოცემული

რედაქტორობით და წინა-სიტყვაობით

ე. თაყაიშვილისა.

1843

ქართული ენის

1937

ქართული ენის სახელმწიფო ინსტიტუტი

წიგნებისა

ტფილისი.

Типогр. Я. А. Мансвітова, || სტამბა ი. ა. მანსვეტოვისა.

1891.

წინა-სიტყვაობა

ახალი ვარსიანი წმიდა ნინოს ცხოვრებისა, რომელიც აქამომდე ცნობილი არ იყო და აქ პირველად იბეჭდება, შეადგენს მეორე ნაწილს „ქართლის მოქცევის წიგნისა“. პირველი ნაწილი ქართლის მოქცევისა შეიცავს ისტორიულ სრონიკას და დაბეჭდილია ჩვენს გამოცემაში, რომელსაც ეწოდება „სამი ისტორიული სრონიკა“. იქვე მოუყვანილია სრული აღწერილობა შატბურდის გრეხულისა, რომელიც ეკუთვნის მეათე საუკუნეს და რომელშიაც მოიპოვება „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, და აგრეთვე გამოთქმულია სრული ჩვენი აზრი საზოგადოთ ქართლის მოქცევის შესახებ. ამიტომ აქ საჭიროთ არა ვრაცხთ განვიმეორათ ის, რაც უკვე გამოგვითქვამს, და ვისაც სურს დასლოგობით გაიგნოს მთელი ქართლის მოქცევა, მან უსათუოდ ჩვენს სამ ისტორიულ სრონიკას უნდა მიმართოს ¹⁾.

ტექსტის გამოცემის წესი აქაც ისეთია დაცული, როგორც ქართლის მოქცევის სრონიკაში არის, ესე იგი ის სიტყვები და ასონი, რომელნიც დედანში გადასულნი არიან, და ძლივს განიხევიან, დიდ ფრჩხილებშია ჩასმული. საეჭვო

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული სრონიკა (ქართლის-მოქცევისა, სუმბატისა ბგრატიონების შესახებ და მესხური დავითისა)... ტფილისი. 1890.

შქმთსივეჲში ჰატიჲ ჰვეშ მყოფი სიტყუეჲი ჰატიჲითჲე არი-
ან ნაჩუქნიჲი ჰატარა ფრსნიღუეჲში და საზოგადოთ მართლ-
წერა დედნისა სასტიკად არის დაცული 1). წმიდა ნინოს
ცხოვრებას დედანში აგლია სამი ფურცელი. ნაკლული
ტექსტი, სადაც შესაძლო იყო, შევაუსეთ იოანე ნაოლის
მცემლის და შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრების სელ-ნაწერე-
ბიდან და ცნობები ამ შეკესის შესახებ შენიშვნებში.
ურჩენეთ 2). აქ საჭიროთ ვრაცსთ მოვიყვანოთ ცნობები
ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრების ვარიანტებზე საზო-
გადოთ და აგრეთვე იმ სელ-ნაწერების შესახებ, რომლე-
ბითაც ჩვენ ვსულმღვანელობდით შედარების დროს.

შუკლეს ვარიანტთ ქართველთ მამათა ცხოვრებისა
ითვლეს ერთი ეტრატზე ნაწერი ვარიანტი, რომელიც
ეკუთვნის ჰეტეროურგის სამეცნიერო აკადემიას და რო-
მელშიც მოიპოვეს—ა) ცხოვრება წმიდა ნინოსი და მო-
ქცევა ქართლისა და მირიან მეფისა, ბ) ცხოვრება დავით
გარეჯელისა, გ) შიო მღვიმელისა, დ) ანბოს ნეკრესელი-
ლისა და ე) დავით და კოსტანტინესი. ეველა ეს ცხოვ-
რებანი აღწერილნი არიან არსენი გათალიკოსის მიერ,
რომელიც ცხოვრობდა მეათე საუკუნეში 3).

1) ხოლო ჰირველ სამ გვერდზე „უე“-ს მაგიერ სიტყუებ-
ში ჩვენ, თქვენ და სხვა შეცთომით არის ნახმარი „უქ“.
ჩვენს დედანში, როგორც უძველესს სელ-ნაწერებში საზოგადოთ,
„უქ“ მაგიერ უოველთუის „უე“ იხმარება.

2) იხ. ქვემოთ გ. 15—18; 24; 40—42.

3) იხ. პროფესსორ ჩუბინოვის წინასიტყუაობა ქართლის
ცხოვრების მეორე ტომისა, გ. XX.

სსენებულ ვარინტის შემდეგ საუკეთესო ვარიანტებათ ქართველთ მამათა ცხოვრებისა ითვლებიან შიო-მღვიმის და იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ვარიანტები, რომელნიც ესლა ჩვენს საეკლესიო მუზეუმს ეკუთვნიან. ამათზე უკეთესი და უსრულესი ქართველთ მამათა ცხოვრებანი ჩვენში არ მოიპოვებინან, ჩვენ ხშირათ მივმართავთ ამ სელ-ნაწერებს ჩვენს შენიშვნებში, და ამიტომ საჭიროთ ვრაცხოთ მოვიყვანოთ აქ მათი სრული აღწერილობა.

შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრება № 170 in 4°, ანუ 30×21 (22×6) სანტიმეტრი, დაწერილია მშვენიერ მოსქო ქაღალდზე წვრილის და ძრიელ ღამაზის ნუსხა ხუცურის სელით, ტექსტი ნაწერია ორ სვეტად და თითოეულ სვეტზე დატეულია 40 სტრიქონი. მელანი ტექსტისა შავია, სათაურებისა წითელი. სელ-ნაწერი შეიცავს სუთ 502 გვერდს და დაცულია სრულათ. ზეგინაცია აღნიშნულია რკეულებზე თითოეული რვა ფურცლის შემდეგ. უდა სისა აქვს ტუფა გადაკრული და ღამაზი. პირველ ფურცელზე თავში ფურადებით შეკოპილი ფურცლის სათაური, ანუ „ზასტაკა“ არის, არა მდიდრული. სიტყვები უმეტეს შემოსკვებაში შემოკლებით არიან ნაწერნი, ზატვი ქვეშ. სელ ნაწერში მოქცეულია სრული ცხოვრებანი ქართველთ წმინდანებისა შემდეგის რიგით:

1) ცხოვრება წმიდისა იოანე ზედა-ზადნეელისა (1—24). სათაურის ქვემოთ სწერია: განაასლა და განანგრცო წმიდან მამამან ჩუწნმან ქრისტეს მიერ ქართლისა ქათალიკოზმან არსენი. 2) ცხოვრება წ. დაკით გარეკულისა (25—61); 3) ცხოვრება წ. შიო-მღვიმელისა (62—99),

რომელი აღწერა ღირსიან მარტვრი, პირველ რომელსა ეწოდა იოანე (იე), რომელი იყო მოწაფეთაგანი წმიდისა იოანესთა კოსტანტინუპოლით; 4) ცხოვრება წ. მამისა აბიოს ნეკრესელისა თქმული არსენ დიდისა ქართლისა კათალიკონისა (93—97). ამის სოლოს სწერია: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდეილი იოანე, ამინ“. 5) ცხოვრება წმ. მოწამისა კოსტანტინესი ქართველისა, რომელი იწამა ბაბილოვსკულთა მეფეთა ჯაფარის მიერ (97—102); 6) ცხოვრება წ. გიორგისა, აღწერილი სტეფანე მტკვერულ ეპისკოპოსისა მიერ, სრძანებითა აშოტ კურატპალატისათა (103—110); 7) წ. ევსტათი მცხეთელისა (110—120); 8) წ. შუმსნიკ დედოფლისა (120—130); 9) წ. ქეთევან დედოფლისა (120—154); 10) ცხოვრება წმიდითა მოწამეთა დავით და კოსტანტინესი (155—162; 11) წ. ლუარსაბ მეფისა (163—169); 12) არჩილ მეფისა (169—170; 13) ეფთჳმე მთაწმინდელისა (171—208); 14) გიორგი მთაწმინდელისა (208—266), ამის სოლოს სწერია: „მამო წმიდაო გიორგი, ძეოს და მფარველ მეუფე შე წინაშე ქრისტესა ცოდეილს იოანეს მწერალსა“. 15) ცხოვრება წ. ილარიონ ქართველისა (267—293); 16) პეტრე ქართველისა (293—300); 17) წ. სოსი (300—223). ამის სოლოს სწერია: „ყოვლად ქესულო მოწამეო ახო, ძეოს მეუფე ცოდეილსა მწერალს გლასეს იოანესა. შემდეგ კითხულათ: „გურთხუღმცა არს საკელი, რომელმან შეკრია: დედა წიგნისა ამის, ამინ“. 18) ცხოვრება წმ. ნინოსი (321—386). სოლოს სწერია: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდეილი სიონის მთავარ-ღიაკონი, გერძანეს მის

წული, იოანე“. 19) განკუბა სვეტის ცხოვლის დღესასწაულისა და მოთხრობა სვეტისთვის ცხოველისა და საუფლოსა კერთისათვის (386—432). 20) ცხოვრება წ. რაფინისა (433—435). მე-436 გვერდზე მოყვანილია ზანდუკი წიგნისა და ბოლოს სწერია: „სრულ იქმნა საკითხავი წმიდათა მამათა და მოწამეთა კელითა ჩემ ცოდვილისა მთავარ-დიაკონისა იოანესითა. დიდება ღმერთსა, სრულ მყოფელსა ყოველთასა, ამინ. და თუ რამე ნახოთ შეცთობით, ნუ მწევეით ღვთის გულისთვის და გამრთვას ეცადებით საღვთოს სიუკურფლობისთვის“. 21) კსენუსა და საგალობელი წ. დოდო გარეკელისა (437—443); 22) საგალობელი და შესხმანი რაფინისი (445—456); 23) — ანჩილ მეფისა (457—466). 24) — ლუარსაბ მეფისა (407—486); 25) შესხმა წმიდათა მოწამეთა ბიძინასი, შაღვასი და ელისაზარისი და უწყება წამებისა მათისაჲ. (480—493); 26) — ისე წილგნელისა (493—502).

ბოლოს სწერია: „დიდება ღმერთისა დიდებით დიდებულსა. ღმერთო, შეიწყალებ ცოდვილი მთავარ-დიაკონი იოანე. სრულ იქმნა სიონს შინა, კაღაჟსა ტფილისისა, თთვესა (თა) ივლისის გასულს, ქვს უკა“ — 1733.

ამ გვარად შიო-მღვიმის სელ-ნაწერი, რომელიც საუკეთესო გრუნდუს შეადგენს ქართულთ წმიდა მამათა ცხოვრებისა, გადაწერილი ყოფილა ტფილისში 1733 წ., ივლისის გასულს, სიონის მთავარ-დიაკონის, გერმანუს ძმის წულის, იოანეს მიერ.

იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ქართულთ მათა ცხოვრება № 130 in 4°, 32×21 (20×6) სან.

ტიმეტერი დაწერილია თეთრ ქაღალდზე მოღამაზო ჭ აზნ მსსვილი ნუსხა სუცურის ხელით. ტექსტი ნაწერია ორ სვეტით და თითოეულ სვეტზე დატეულია ოცდა ცამეტი-დგან ოცდა თექვსმეტ სტრიქონამდე. მელანი სათაურებისა წითელია, ტექსტისა შავი. პაგინაცია აღნიშნულია რკეულესზე თითოეული რვა ფურცლის შემდეგ. სელ-ნაწერი აკინძელია, მაგრამ უდა აზნ აქვს. თავი და ბოლო აკლია. თავში, როგორც პაგინაციიდან სჩანს, მხოლოდ 23 ფურცელი აკლია. ესა დატეულია სულ 624 ფურცელი. ტექსტი ამ მამთა ცხოვრებაში უფრო ადვილი საკითხავია, ვიდრე შიო-ძღვიებისაში, რადგანაც ხელი წერისა უფრო მოსხოა და შემოკლებანიც ისე ძლიერ სშირნი არ არიან, როგორც შირველში. იოანე-ნათლის მცემლის ვარინატში ქართულთ მამთა ცხოვრების სრულიად იმავე რიგით არიან მოკვანილნი, როგორც შიო-ძღვიებისაში. ტექსტი ეხლა იწყება დავით გარკსეელის საგალობელით: „შნ გნ შ ბილისა ქა შსნი ღის მშობლად აღმსარებელი დაიფარენ უსრწელი...“ თავდება სიღონას მოთხრობით ვკვარის შესახებ, რომელიც სვეტი-ცხოველის განკებაშია მოქცეული: „კითხვიდეს უგუნ, თუ რაა არს გონქს ამას შეკრძალულსა შინა. ხოლო იგინი მიუგებდეს, ვითარცა უწყოდეს სუნტისა შესამად ჭეშმარიტებისა“. მოგვევს აქ ეგება მინაწერები ტექსტისვე ხელით, რომელნიც მოიპოვებიათ ამ წიგნში.

დავით გარკსეელის ცხოვრების ბოლოს სწერია: „ჩე ცოდვილმან და უღირსმან გაბრიელ საგინაშვილმან აღვსაწერე მამთა საგალობელი და საკითხავი. გვედრებით,

ნუ დაწყევლით ავად წერისათვის: ავი დედანი მქონდა, დიაკნის დაწერილი იყო. მე უღანოს ნათლის-მცემლის მონასტერში აღვსწერე მრავალ-მთისა. შევსწირე დიდუფულს ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს ჩემთა ცოდვითაჲთა განიკითხოს, დღეს მას განიკითხვისას: ნუ იქმნეის კსნა სულის მასისა. წ. შიოს ბოლოს: „ჩრისტი, შეიწყალე გაბრიელ საგინაშვილი. წმიდაო მამო შიო მღვამელო, მეოს და შუამდგომელ მეუფე მკუფესთან“. ეფთიმე მთა-წმინდელის ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მამო ეფთჳმე, წმიდაო მამო გიორგი, ჩართველნო წმიდანო, შემწე და მეოს მექმნით ცოდვილსა და უღირსსა გაბრიელს საგინაშვილს, ოდეს მოვიდეს დიდუბითა თჳსითა განიკითვად ცოდვილთა და მართალთა. თქვენი ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ აღვსწერე უღანოს ნათლის-მცემლის მონასტერს მრავალ-მთისასა, ოდეს მკვიდროდნი მას მონასტერსა, და შევსწირე ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს, ჩემის ცოდვითაჲთა განიკითხოს დღეს მას სასკელისასა“. წ. აბოს ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მოწამეო ჭაბო, შემეწე ცოდვილს გაბრიელს განიკითხვს დღეს“. სვეტი-ცხოვლის განგების ბოლოს: „სვეტო ცხოველო, შემწე და მეოს მეუფე ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს“.

მე-მამე გვრდის ქვემო არშიაზე არა ტექსტის ხელით და წერილი სუცური ასოებით სწერია: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი იოანე (ი-ე) ბერი“. გიორგი მთაწმინდელის ბოლოს სწერია:

„წმიდაო მამო გიორგი, მეოს მეუფე წინაშე ღვთისა ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს, აღვსწერე ჩართველ-

თა წმიდათა ცხოვრება უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერს მრავალ-მოთისსა. ვიკადრე და მოკასსკინე და შეკსწირე სათლის-მცემელს, ვინცა გამოასვს ესე უნდოდ ნაწერი წიგნი ჩემის ცოდვისათჳს განიკითხოს მეორედ მოსვლასა, დღესა მას სასინკლასა, ვინცა არ მოშალოს, ღმერთმან აკურთხოს. ავით წერისათჳს ნუ დაძწეველით, გეშურეთ, ლევისაგან გვეშინოდა.

ამ წიგნს რომ ვწერდა, მოუხდა ლევის ჯარი დავით-გარეჯას, ეოვლად წმიდის სარტელის დადგას, მკათათვის „მ“-სა. ღმერთმან და წმიდაჲს ღვთის-მშობელმან და წმიდაჲს დავით დავიტა მონასტერი უჭირველად, უგუწილ-ბული (უგუწბილ ბული) წარვიდენ, ქჳს „უა“—1713.

აქედგან სჩანს, რომ იოანე სათლის-მცემლის ვარიანტი ვადუწერია განრიკელ სავინაშვილს 1713 წ., დიკუნის ნაწერი დედნიდგან, იოანე სათლის-მცემლის მონასტერში მრავალ-მოთისა და შეუწირავს იმევე მონასტრისათვის. მაშასადამე, სსენებული ვარიანტი ოცი წლით ადრე უოფილა გადაწერილი შიომღვიმის ხელ-ნაწერზე.

წმიდა გობრიანის ცხოვრებას ორივე ხელ-ნაწერში ერთ ადგილას ავლია და ფრასა ერთ და იმევე სიტყვაზეა შეწვევითი: „ვითარცა იკუვის ესთა წინასწარ მეტყველი, არა თუმცა უფალმან ეოვლისა“ ამას შემდეგ ორივე ხელ-ნაწერში ადგილია დატოვებული და სათლის-მცემლის ვარიანტში შენიშნავს გვერდზე მოკვანილი მხედრულის ხელით: „ამ ბერი ავლდა დედანსა“¹⁾. ეს გარემოება და

¹⁾ ან შიომღვიმის ხელ-ნაწერი, გ. 104, და სათლის-მცემლის, გ. 142.

კიდევ ისა, რომ ორივე სელ-ნაწერი ერთმანეთში აზრფრით არ განსხვავდებიან და შეცთომანი ორივეში ერთნი და იგივენი არიან,—აფიქრებინებს დ. ბაქრაძეს, რომ შიომღვიმის ვარიანტის გადაწერს დედნათ ჭკონია იოანე ნათლის მცემლის ვარიანტი 1). ეს აზრი უეჭველი იქმნებოდა, რომ ერთი გარემოება არ უშლიდეს. ს:ქმე იმაშია, რომ შიომღვიმის სელ-ნაწერში ისეთ სიტყვებს ვპოულობთ, რომელნიც ნათლის-მცემლის ვარიანტში არ მოიპოვებიან, და ზოგიერთი სიტყვებიც ორივე სელ-ნაწერში ერთი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. მაგალითად, სიტყვების მაგიერ „ნიანფორისა“, „ივანაჲრი“, „ორანითად“ და სხვა, რომელთაც ნათლის-მცემლის ვარიანტში ვპოულობთ, შიომღვიმის სელ-ნაწერში სწერია: „ნიანფორისა“, „ივანავანი“, „ურნისად“, და სხვა. ერთი ფრაზა დეით და კოსტანტინეს ცხოვრებიდგან შიომღვიმის სელნაწერში ივითსება ასე: „და მოუწოდა მტარვალთა ეოვლადვე უწყალოთა და უბრძანა, რათა არა ისაღონ გემო არცა ჰურისა, არცა წყლისა“. ნათლის-მცემლის ვარიანტში „და უბრძანა“ გამოშვებულია და არშიაზე შენიშვნაა ტექსტის სკლით: „აქ სიტყვა აკლია“ 2). შიომღვიმის სელნაწერში სწერია: „და სადაცა მისეიდეოთ, ჭქდატუადით“. ნათლის-მცემლის ვარიანტში სიტყვა „მისეიდეოთ“ გამოშვებულია 3). თავის

1) იხ. ბაქრაძის ისტორია გ. 221, შენ 1.

2) იხ. ნათლის-მცემლის ვარ., გ. 230 და შიომღვიმისა, გ. 158.

3) იხ. ქვემოთ გ. 18, შენ. 1.

შხრით ნათლის-მცემლის ვარინტშიც მოიპოვებინ ისეთი სიტუეციები და ფრაზები, რომელნიც შიო-მღვიმის სელ-ნაწერში არ არიან ¹⁾. უკუღა ამჟამის გამო, ჩვენის აზრით, უფრო საჭეშმარიტო იქმნება ვიფიქროთ, რომ შიო-მღვიმის და ითანე ნათლის-მცემლის ვარინტები გადმოწერილნი არიან ერთ და იმავე დედნიდან და არა პირველი მეორისაგან. სშირდ რასაც ერთი მეითსელი ვერ ამოიკითხავს სელ-ნაწერისაგან წერილის გადასვლის და მქრალი მელნის გამო, ანუ სელნაწერის დასარაღების მიზეზით, იმას ზოგი კარგი მეითსელი აღადგენს კარგის დაკვირვებით. ერთეობა; ასე მოსვლიათ შემოსსენებული ვარინტების გადამწერებს, და ის სიტუეციები, რომელნიც ნათლის-მცემლის ვარინტის გადამწერს შეცოლომით გამოუშვია, შიო-მღვიმის სელ-ნაწერის გადამწერს არ გამოჰპარვია.

ახალი ვარინტი წ. ნინოს ცხოვრების ჩვენ შეკადრეთ შემოსსენებულ მამთა ცხოვრებებში მოქცეულ ნინოს ცხოვრებას, ქართლის ცხოვრების ვარინტებს და აგუთვე ბ. საბინინის მიერ „საქართველოს სამოთხეში“ შეტანილ ნინოს ცხოვრებას. ამ უკანასკნელის მსგავსი სელნაწერები სშირია ჩვენში, ჩვენ თვითონ რჩი სელ-ნაწერი გქონდა, ერთი მეორამეტი საუგუნისა და მეორე მეცხრამეტისი, მაგრამ ვინაიდან მათი ტექსტი არაფრით არ განიხრევა საქართველოს სამოთხეში დაიქვდილის ტექსტისაგან, ამისთვის მათ აქ აღარ აღვნიშნავთ. რაც შეე-

¹⁾ იხ. ქეპოთ, გ. 17, შენ. 2.

სება ქართლის ცხოვრების ვარიანტებს, უნდა შევნიშნოთ, რომ მარიამ დედოფლის ვარიანტში მოქცეული ნინოს ცხოვრება არაფრით არ განიხრჩვეა შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის ვარიანტებისაგან, გარდა ზოგიერთი სიტყვებისა, რომელნიც გარეგნილნი არიან უშეცარის გადაშწერისაგან. სოლო სხვა ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვახტანგ VI-ის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, ზოგიერთი აშკარა შეცთომანი სიტყვებში, რომელთაც ძველთაგან ვპოულობთ წმინდანინოს ცხოვრებაში, როგორც ქართლის მოქცევიდან სხანს, შესწორებულნი არიან. ამას გარდა ზოგიერთი სიტყვები, თუძე იშეათათ, მიმატებულია და ზოგიერთი შეცვლილი. ეჭვი არ არის, რომ ეს ცვლილებანი ვახტანგის რედაქციას ეკუთვნიან და მიტომ არ მოიზოვიან ვახტანგის ადრინდელ დროის მარიამ დედოფლის ვარიანტში. ესეც კიდევ ერთი საბუთი იმისი, რომ ვახტანგის რედაქციას მართლა ჰქონია ადგილი ქართლის ცხოვრებაში. თუ ეს რედაქცია არა ყოფილ-იყო, ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება არაფრით არ იქნებოდა განსხვავებული შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის მამათა ცხოვრებებში მოქცეულ ნინოს ცხოვრებისაგან, როგორც არ არის განსხვავება მათ და მარიამის ვარიანტის შორის. მოგვიყავს აქ რამოდენიმე მაგალითი ვახტანგის რედაქციის კვალისა იმ წმიდა ნინოს ცხოვრებაში, რომელიც ვახტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში მოიპოვება.

1) ქართლის მოქცევაში, მარიამის ქართლის ცხოვრების ვარიანტში და სხვა ყველა ნინოს ცხოვრების

ვარიანტებში პატიოსანი ჯვარის ხის შესახებ სსკათა შორის სწერია: „და მისტუდუბოდა ერი იგი მწუანისა ფერობასა მას და ფურცლიანობასა დღეთა ზაფხულის პირისათა, ოდეს სსუაჲ ყოველი ხე კჳელ იყო, ხოლო იგი ყოვლადჳე ფურცელ დაუცუნებულ და სულ ჭამო, და სედვად შუენიერ იყო“. სსვა ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში რომელთაც ვახტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, „ზაფხულის“ მაგიერ სწერია „ზამთრის“ 1). მართლაც და ნინოს ცხოვრებაში ამ ადგილას შეცთომა. თუ ზაფხულში ხე ფურცლანი იყო, ეს არაფერი გასაკვირვალი არ არის. ფრანზ ოდეს სსუაჲ ყოველი ხე ხმელ იყო, ხოლო იგი ყოვლადჳე ფურცელ დაუცვინებულ“ ცხდათ ამტკიცებს, რომ „ზაფხულის პირის“ მაგიერ „ზამთრის პირი“ უნდა ეწეროს. ვიეორებე, კვ შეცთომაჲ, მაგრამ ისეთი შეცთომა, რომელიც ძველთაღ ყოფილა ნინოს ცხოვრებაში, როგორც ეს აშკარათ სჩანს ქართლის მოქცევიდგან. ამ ცხად შეცთომას ასწორებს ვახტანგის რედაქცია.

2) უკვლა ნინოს ცხოვრებებში და მარამის ქართლის ცხოვრების ვარიანტში ზაბილონის შესახებ სსკათა შორის სწერია: „და ესე წარვიდა ჳრომედ წინაჲ მეფისა მსახურებად ღ ნიჭისა მოღებად მისგან.“ ხოლო ვახტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში კვითხულობთ: „წარვიდა ჳრომედ წინაჲ მეფისა მაქსიმინესა მსახურებად და ნიჭი-

1) იხ. ქვემოთ გ. 56 შენ. 1.

სა მოღუბად მისგან“ 1). აშკარაა, რომ სიტყვა „მაქსიმია-
ნესა“ ვასტანგის რედაქციის მიერ არის შეტანილი ქართ-
ლის ცხოვრებაში. სსენებულ რედაქციას გამოუჩინებია,
ვინ იყო რომის მეფე იმ დროს, და ეს სასული მიუმატებია.

3) მარია¹ დედოფლის ქართლის ცხოვრების ვარაიანტ-
ში და სსვა ყველა ნინოს ცხოვრებებში ვკითხულობთ ერთ
ასეთ ფრაზას: „მან თთუეს მანისა ერთსა შეიქმნეს ჯუარანი
ესე და შუდსა მის თთუსასა აღმაართეს კელის დადები-
თა მეფისათა, სისარულითა და დიდითა წადიერებითა
ყოვლისა ქალქისათა“. ვასტანგის რედაქციის ქართლის
ცხოვრების ვარაიანტებში უკანასკნელი სსპი სიტყვის მაგი-
ერ სწერია: „ყოვლისა ერისა ქართლისათა“ 2).

4) ფრაზის მაგიერ „და მოეგებოდეს მდინარესა ზედა
დიდსა ღდამარასა“, რომელსაც ვკითხულობთ ყველა ნინოს
ცხოვრების ვარაიანტებში და მარია¹ის ვარაიანტშიც, ვასტან-
გის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარაიანტებში სწერია:
„მოეგებოდეს მდინარესა ზედა დიდსა და ღრმასა“ 3).

5) ფრაზის მაგიერ „ერნი... წარმავალნი დიდად ქალაქად
მცხეთათ“, რომელიც მოიპოვება ყველა ვარაიანტებში, ვას-
ტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარაიანტებში სწე-
რია: „ერნი... წარმავალნი დედად-ქალაქად მცხეთად“ 4).

1) იხ. ქვემოთ გ. 4, შენიშვნა 1 და აგრეთვე ქართლის
ცხოვრება გ. 64.

2) იხ. ქვემოთ, გ. 56, შენ. 2 და ქარ. ცხ. გ. 94.

3) იხ. ქვემოთ გ. 7, შენ. 1 და ქარ. ცხ. გ. 66.

4) იხ. ქვემოთ გ. 19, შენ. 2.

ნ) ამას გარდა საერისთავოსის სასკლეუი მარბამ დედოფლის ვარბანტის სრულიად ეთანსმევა შიო-მღვიმის დარბანენათლის მტემლის ვარბანტებს, სოლო ვასტანგის რედარბის ქართლის ცხოვრების ვარბანტებში განსსკავდესიან 1).

ხსენებული მარბლითუბი სავმოდ მივკარბნა, რომ ვასტანგის რედარბის კვლი ქართლის ცხოვრებაში შეტარბლს წმინდა ნინოს ცხოვრებაშიც ვიგნათ.

სასოგადოთ ეველა აქამოდე ცნობილს წმინდა ნინოს ცხოვრების ვარბანტებზე უნდა შევნიშნოთ, რომ მათში განსსკავდესიან შიოპრების მსოლოთ ზოგიერთ სიტყვებში და იშვითათ ფრასებში. სხვაფრევ კი ეველა ერთი ჭიგივე ხასიათით არის აღნიშნული, ეველა ერთგვარად არის თავებათ დარბოფილი, ხასიათი მოთხრობისა ეველში ერთგვარბა და ეველს ერთი და იმავე რედარბის სელი არბუბია. სოლო ქართლის მოქტევაში მოთხრობილი ნინოს ცხოვრება მრბელ თვალსარბნოთ განსსკავდება ეველა აქამოდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარბანტებისგან, მარბმ ჩვენ შეუძლებლათ დარბინსეთ ეველა განსსკავდესიან დარბორბულით აღგვნიშნა ამ ასალ ვარბანტის და სსვა აქამოდე ცნობილის ვარბანტებთა შორის. შეუძლებლათ დარბინსეთ მიტომ, რომ ამ შემოსკვაში მთლათ უნდა დარბებულა სსვა ვარბანტების ტექსტი, რადგანაც რბი მე განსსკავება თითქმის ეოველ ფრასში შიოპრება. აქამოდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარბანტებს ის მველი ფორბები სიტყვებისა და მველი მართლწერა, რომ-

1) იხ. ქვემოთ გ. 6, შენ. 1.

ლითაც აღბეჭდილია ქართლის მოქცევა, უმეტეს შემთხვევაში დაუყარგავთ. სიტყვების რიგი ფრანკში და ფრანკების პარაგრაფში სხვა კარანტებში შედარებით ქართლის მოქცევასთან არეულია. სშირათ სხვა კარანტებში ზოგიერთი ფრანკები მიღებულია, ზოგიერთი აკლია და ზოგიერთ შემთხვევაში აზრი უფრო ბევრი სიტყვებით არის გამოთქმული, ვიდრე ქართლის მოქცევაში.

ჩვენ აღნიშნეთ მხოლოდ უმთავრესი განსხვავებანი თავებში, პარაგრაფებში, ტექსტის მეტ-ნაკლებობაში, მთხრობის ხასიათში, ფრანკებში და სიტყვებში. საუფრადღეობა რაც იყო არაფერი გამოგვიშვია. დაწვრილებით ცნობებს ამ განსხვავების შესასკე მკითხველი ტექსტის შინაშენებიდან შეიტყოს. აქ აღნიშნავთ მხოლოდ უმთავრესს მათგანს.

1) ტექსტი ნინოს ცხოვრებისა ქართლის მოქცევაში გაყოფილია 14 თავით, მაგრამ სათვალავი თავებისა იწყება მეოთხე თავიდან და წინა მეოფ სამ თავს სათვალავი არ უზის. სათაურების მიხედვით უნდა ვიკულისსმოთ, რომ პირველ თავს შეადგენს ქართლის მოქცევის ხრონიკა 1), მეორეს შესავალი ნინოს ცხოვრებისა (იხ. ქვემოთ, გ. 1—4) და მესამეს ნინოს ცხოვრება სალომე უყარმულის თქმულებამდე (გ. 4—9). სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდან ნინოს ცხოვრებებში თავები და მათი სათვალავი არ არიან აღნიშნულნი. მხოლოდ ზოგიერთ მათგანში ნაჩვენე-

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 1—39.

ბაა მარტო მეშვიდე თავი ¹⁾, მაგრამ შანაარსი მისი არ ეთანხმება ქართლის მოქცევის მეშვიდე თავს ²⁾.

2) რიგი და წესი სტატიათა, ანუ სსკა და სსკა ზირის თქმულებათა ქართლის მოქცევაში სულ სსკა არის, ვიდრე აქამოდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში. ამას გარდა ზოგიერთი სტატია, რომელიც სსკა ვარიანტებში ერთი საოჯოთ არის აღნიშნული, ქართლის მოქცევაში რამოდენიმე თავთ არის გაყოფილი, და წინააღმდეგადაც რაც ქართლის მოქცევაში ერთ თავთ არის ნასკენები, სსკა ვარიანტებში სსკა და სსკა თავებდ არის დაყოფილი და სსკა და სსკა სათაურებით არის აღნიშნული ³⁾.

3) სსკა ვარიანტებში ცხოვრება ნინოსი მოთხრობილია მესამე ზირით, ხოლო ქართლის მოქცევაში პირველი ზირით. ნინო თვითონ მოგვითხრობს თავის და თავის მშობლების ამბავს.

4) ავტორები ზოგიერთ თქმულებათა, რომელნიც ნაჩვენებნი არიან ქართლის მოქცევაში, არ ეთანხმებიან სსკა ვარიანტებში აღნიშნულ ავტორებს. თქმულება, რომელსაც სსკა ვარიანტები აბიათარს მანჯერენ, ქართლის

¹⁾ მეშვიდე თავი ნაჩვენებია შიო-შლეიზის, ნათლის-შეშლის, მარიამ დედოფლის და თეიმურაზის ვარიანტებში.

²⁾ იხ. ქართლის ცხ. გ. 86, შენ. 1, და ჭვემოთ, გ. 29, შენ. 1; გ. 35, შენ. 1.

³⁾ იხ. ჭვემოთ მე-10, 20, 44, 49, 55, 63 გვერდების პირველი შენიშვნები და მე 54, 72 გვერდების მეორე შენიშვნანი.

მოქცევაში აღნიშნულია სიდონიას ნათქვამად ¹⁾). მოთ-
სრობას „პატრიოსანისა ჯვარისათვის“ ქართლის მოქცევა
მიაწერს იაკობს ²⁾), რომელიც უნდა იყოს იაკობ მღვდელ-
დი, საბერძნეთით მოსული. სსვა ვარინტებში იაკობი არა-
კითარი მოთსრობის ავტორათ არ ისენიება. მეგრე თავი,
რომელსაც ქართლის მოქცევა მიაწერს სიდონია დედაგაცს,
სსვა ვარინტებში ცნობილია აბითარის ნათქვამად ³⁾).

მ) ზოგიერთი სტატიები, ან სტატიის ნაწილები,
რომელთაც ჩვენ ქართლის მოქცევაში ვსვდავთ არ მოიპოვებინ
სსვა ვარინტებში. ასეთნი არიან: 1) შესავალი ნინოს
ცხოვრებისა (გ. 1); 2) პირველი ორი გვერდი მეშვიდე
თავისა (29—30); 3) დასაწყისი პატრიოსანი ჯვარის აღ-
მართებისა (60—63); 4) წიგნი, რომელიც დაუწერია
მირიან მეფეს თავის სიკვდილის წინ (68—79) და
5) ზოგიერთი სტრიქონები სსვა და სსვა ადგილას (იხ.
მაგალითათ, მე-3, 54, 14, 34 გვერდების პირველნი შე-
ნიშვნები).

ნ) თავის მხრით სსვა ვარინტებშიც მოიპოვებინ
ისეთი მოთსრობანი, რომელთაც ჩვენ ვერ ვპოულობთ
ქართლის მოქცევაში ⁴⁾). ესენი არიან: 1) წერილი ნინო-
სი, რომელიც ვითომ მას თავის სიკვდილის წინ გაეგზავ-

¹⁾ იხილე ქვემოთ გ. 35, შენ. 1 და გ. 51, შენ. 1.

²⁾ იხ. ქვემოთ. გ. 36—40 და მეორე შენ. მე-40 გვერ-
დისა.

³⁾ იხ. გ. 55, შენ. 3.

⁴⁾ შეძლება, რომელიმე მაგანი ერთ ერთ დაკარგულ
ფურცელზე ყოფილიყო.

ნოს კასქიდეგან მირიანისაღმი დედოფლის სუჟის სე-
ლით ¹. 2) ვრცელი აშაჟი კეისრისათვის ცოლის მკე-
ნისა და თრდატ სომესთა მეფისაგან ნინოს თანა-მოგზა-
ურების წამებისა ²) და 3) ზოგიერთი სტრიქონები და
ფრაზები სსკა და სსკა ადგილას ³.

7) იესო ქრისტეს ცხოვრებას, ქადაგებას და წამებას
სსკა ვარიანტები მიაწერენ ადერკის დროს, ხოლო ქართ-
ლის მოქცევა—მეფე აშაჟის დროს.

8) ქრთნოლოგიური ცნობები ქართლის მოქცევაში
მეტია საზოგადოთ, ვიდრე სსკა ნინოს ცხოვრების ვარი-
ანტებში და ქართლის ცხოვრებაში, მაგრამ ეს ცნობები
აქც ისე არეულია, ისე ეწინააღმდეგებიან ერთი ერთმან-
ეთს, რომ ასკლია გადაჭრილი აზრის შედეგსა, რომელ
წელს ეკუთვნიან მასში მოხსენებული ფაქტები. ყოველ
შემთხვევაში ჩვენ საჭიროთ ვრაცსთ ერთათ შემოკრი-
ზოთ ეს ცნობები, შევადროთ ერთი ერთმანეთს და გან-
სსკაგებანი აღვნიშნოთ.

ქართლის მოქცევის ხრონიკა კოსტანტინე ბერძენთა
მეფის მტერებთან ბრძოლას მოისხენიებს 310 წელს ქრის-
ტეს ამაღლებიდან და ამ წლიდან აღრიცხავს სსკა სა-

¹) იხ. ქვემოთ გ. 1, შენ. 2, და საქართველოს სამოთხე, გ. 149—150).

²) იხ. გ. 13, შენ. 1 და ქარ. ცხ. გ. 69—71.

³) იხ. გ. 43, შენ. 1, გ. 50, შენ. 1, გ. 72, შენ. 3; გ. 73 შენ. 2.

ყურადღებო საქმეების წელსაც ¹⁾). მეათეს წელს ამ წლიდგან (310+10=320) ნახვენებია ელენე დედოფლის გამგზავრება პატროსანი ჯვარის მოპოვებისათვის ²⁾, და მკათობსმეტე წელს (310+14=324) აღნიშნულია ნინოს და მისი თანამოგზაურების წამოსვლა საბერძნეთით სომხეთს და მერმე საქართველოში ³⁾).

ქადაგება დაიწყო ნინომ მეოთხეს წელს ქაჩთლად.

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული სრონიკა, გ. 12. აქ ლაპარაკი უნდა იყოს კოსტანტინეს და მაქსენცის ბრძოლის შესახებ. უკანასკნელი დაამარცხა პირველმა 312 წელს ქრისტეს შობის შემდეგ. საჭიროთ მიგვაჩინა აგრეთვე შევნიშოთ, რომ ის რასაც ქართლის მოქცევა ქრისტეს ამაღლებიდან უჩვენებს, ჩვენ ქრისტეს დაადებიდან უნდა ვიანგარიშოთ. ამგვარი მოვლენა ძრეულ სშირია ჩვენს ძველ წყაროებში. ქრისტეს დაბადებიდან სათვალავის მაგიერ ქრისტეს ამაღლებიდან თვლა ჩვეულებრივით გადაქცეულა, თუმცა ანგარიშით წელთა აღრიცხვა ყოველთვის ქრისტეს დაბადებიდან გამოდის. მაგალითათ, აქ რომ მართლა 310 წელი ქრისტეს ამაღლებიდან ვიანგარიშოთ, გამოვა 343 წელი ქრისტეს დაბადებიდან, რადგანც ქრისტეს დაბადებიდან ამაღლებამდე 33 წელია გასული. ხოლო 343 წელს კოსტანტინე ცოცხალი არ ყოფილა (ჰიცივალა 337 წ). ქვემოთ ჩვენ ამგვარ მოვლენას აღარ აღვნიშნავთ, თუმცა კი სშირათ შევხებით.

²⁾ *ibid.* გ. 13. ელენემ ჯვარი აღმოაჩინა ლეოს გამოანგარიშებით 327 წელს. და ფლერის ანგარიშით 326 წელს (იხ. *Hist. de la Géor. t. I, p. 120. n. 4*).

³⁾ *ibid.* გ. 13. ეს წელი, როგორც ვეტუაბა ნინოს ქართლად მოსვლის დროთ არის ნაჩვენები, ვინაიდან ქვემოთ ნინოს საბერძნეთით გამოგზავრება 319 წელს მოიხსენიება.

მოსვლიდან ($324+4=328$), ნანა დედოფალს აწმუ-
ნა ღმერთი შექქესა წელსა ($324+6=330$) და მირიანს
აწმუნსა შექვიდესა წელსა ($324+7=331$) ¹.

ნინო მიიღვა ჯართლად მოსვლიდან მეათეთმე-
ტეს წელსა ($324+15=339$), დასაბამიდან 5838-სა ჭ
ქრისტეს ამაღლებიდან 338 ²).

¹) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა გ. 15.

²) *ibid.* გ. 20—21. დასაბამიდან 5838 წელი ეთან-
ხება 338 წელს ქრისტეს დაბადებიდან (და არა ამაღლები-
დან) ალექსანდრიული სათვალავით, რომელიც დასაბამიდან
ქრისტეს შობამდე ხადის 5500 წელს. ეს სათვალავი ზოგ-
ერთ სხვა ჩვენს ხელ-ნაწერებშიაც არის მიღებული (იხ. Brosset.
Etudes de chronologie technique. Mémoires de l' Aca-
démie... VII série, № 13, p. 2, 10. და ჩემი აღწერა წერა-
კითხვის გამკარცელბული საზოგადოების ბიბლიოთეკისა ვაზ.
„ივერია“ 1890 წ. № 29). ნინოს ქართლად მოსვლა, რო-
გორც უჩვენეთ, 324 წელს მოხსენიება. თუ ამას მიუმატებთ 15.
წელს გამოვა 339 წ., რომელიც არ ეთანხმება დასაბამიდან
და ქრისტეს დაბადებიდან ნაჩვენებ წელს.

ქართლის ცხოვრებაში მეათეთმეტე წლის მაგიერ მეა-
თოთმეტე წელი სწერია (იხ. ქარ. ცხ. გ. 99), მხოლოდ
შემოკლებული სომხურათ ნათარგმნი ქართლის ცხოვრება, ანუ
როგორც უწოდებენ Chronique arménienne ნინოს სიკვდილს
მოხსენიებს 332 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან, 5832-ს
ადამის სამოთხიდან გამოსვლის შემდეგ და ნინოს ქართლად
მოსვლიდან მეათეთმეტე წელს (იხ. ბროსეს Addition-ში
გ. 32). ეს მეათეთმეტე წელი ქართლად მოსვლიდან, რომე-
ლიც ქართლის მოქცევის ეთანხმება, ცხადათ ამტკიცებს, რომ

შემო ეკკლესია ჯღაშენეს და მირქან მეივე მიიცივლა მეოთხესა წელსა (უნდა ვიგულისხმოთ ნინოს მიცვალებულადან $(338+4=342)$ ¹).

ძველათ ქართლის ცხოვრებაშიც მეთხუამეტე წელი წერებულა, მაგრამ მერმე გაუხიით მეთოთხმეტე წლათ დასაბანიოგან და ქრისტეს იბაღლებადგან წლების შესათახსებლათ.

¹) *ibid.* გ. 21, თუ ნინოს მიცვალებას 339 წელს მივიღებთ, მაშინ მირიანის სიკვდილი 343 წელს უნდა აღენიშნათ, მაგრამ, ჩვენის აზრით, უფრო შესაწინარებელი 338 წელია, ვინაიდან ამ წელს ეთანხმება დასაბანიოგან წელთაღრიცხვა, როგორც ზემოთ უჩვენეთ.

ქართლის ცხოვრება მირიან მეფის და მისი შვილის რევის სიკვდილს ქართლს მოქვეყიდგან ოცდა მეხუთე წელს მოიხსენიებს, ხოლო *Chronique arménienne*-ი მე-34-ს და ერთი ქართლის ცხოვრების ვარიანტი მე-35 წელს (იხ. *Hist. de la Géor.* t. I, p. 131, n. 1). როდის იყო ქართლს მოქცევა, ნინოს ცხოვრება პირ და პირად უჩვენებს, ნხოლოდ მირიანის მოქცევის შემდეგ, რომელიც ნაჩვენებია მეშვიდე წელს ნინოს ქართლად მოსვლიდგან, ესე იგი 331 წელს $(324+7=331)$, მოხრობილია ნოცქელის გავზავნა საბერძნეთს, კოსტანტინე მეფის წინაშე, და საბერძნეთით მოსვლა ილკდელთა და დიაკონთა და შემდეგ მათი მოსვლისა მოხატულა ხალხისა. ამ მოსვლა-მოსვლაში ერთი წელი მიხნც გავიდოდა და ამისთვის ქართლის მოქცევა დაანდოვებით 332 წელს უნდა მოფილიყო. თუ ამ წელს მ-უ-უ-ტუთ 25 წელს, გამოვა 357 წელი, ესე იგი დრო რევის და მირიანის სიკვდილისა ქართლის ცხოვრების ცნობით. ჩვენ ქვემო დაკინახეთ, რომ რევის სიკვდილი სხვა დროს არის ნაჩვენები ქართლის მოქცევაში.

ნანა დედოფალი მიიწვალა მეორესა წელსა მირიანის სიკვდილიდგან (312+2=314) ¹.

ოცდა მესამესა წელსა ჯვარის აღმართებიდგან მოკვდა რევი მე მირიანისი ²).

რევის სიკვდილის შემდეგ მეათესა წელსა აკურ მე-

¹) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 22. ქართლის ცხოვრებას ნანას სიკვდილს მოიხსენებს მეორე წელს მირიანის სიკვდილი ა, მაგრამ თუი მირიანის სიკვდილს, როგორც ზემოთ შევნიშეთ, სხვა დროს უჩვენებს (-ხ. ქრ. ცხ. გ. 101).

²) ibid. გ. 22. როდის აღმართეს პატრიოსანი ჯვარი, გარევი ვით არა სჩანს ქართლის მოქცევიდგან (ეკ შეიძლება იმ ფურცელზე იყო ნაჩვენები, რომელიც აქლია ქართლის მოქცევის ხრონიკას. იხ. გ. 17), მაგრამ მოხზრობიდგან ეტყობა, რომ ხალხის მოქცევის შემდეგ, დაუუნებლივ შესდგომიან ჯვარის მოწაადებას, ასე რომ ძრიელ საჭეშმარიტოა ქართლის მოქცევა და პატრიოსანი ჯვარის აღმართვა ერთ და იმავე წელს მივაწერათ. თუ ამ მოსაზრებას მივიღებთ, რევის სიკვდილი 312 წ. უნდა ყოფილიყო (312+23=335).

მაგრამ ამას არ ეთანხმება ცნობა პატრიოსანი ჯვარის ხის მკვლევის შესახებ, სადაც ნათქვამია, რომ ხე ჯვარისათვის მოკვდავსო 25 მარტს პარასკევს დღესო (-ხ. ქვემოთ გ. 56). 25 მარტს პარასკევი დღე შეხვდება, ბროსსეს შენიშვნით, 315, 320, 326, 337 წლებში. არც ერთი ამ წელიწადთაგანი არ ეთანხმება არც ზემო მოკვანილ ცნობებს და არც ბროსსეს ანგარიშს, რომელიც ქართლის ნოტეცეას ჰხადის 328 წელს, 320 წელი თითქო უფრო ეთანხმება ვახუშტის ცნობას, რომელიც ქართლის მოქცევას უჩვენებს 317 წელს. ხოლო 326 წელი უდრის იერუ-

ფემ წილკნის ეკლესიის შენება დაიწყო და გაათავა და თვითონაც მიიგვალა მე-35 წელს 1).

კათალიკოზობა განაწესა ვასტანგ გორგასლანმა 170 წლის შემდგომად ქართლის მოქცევისა 2).

ნინოს ცხოვრების ცნობით დასაბამითგან ქრისტეს დაბადებამდე გასულა 5,100 წელი, ქრისტეს შობიდან ვერცხვამდე 33, ვერცხვიდან კოსტანტინე ბერძენთა მეფის მონათვლამდე 311 და 14 წლის შემდგომათ (311+14=325) ნინო მოსულა საქართველოში 3). მეექვსე წელს ქართლად

სალიმის ჯვარის გამოჩინებას, რომელიც, როგორც შევნიშნეთ, უნდა ყოფილიყო 23 მაისს 326, ან 327 წელს (Hit. de la Géor. t. I, p. 124, n. 4).

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 22-23. თუ ვემო შენიშნავთ ნაჩვენებ 35 წელს მივიღებთ რევის სავდელის დროთ, წილკნის ეკლესიის დაწყება უნდა მიეწეროს 365 წელს, ხოლო განსრულება და ბაკურ მეფის გარდაცვალებამდე 380 წელს.

2) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 29. ქართლის მოქცევა ჩვენ აღნიშნეთ 332 წელს, მაშასადამე კათალიკოზის განწყობა უნდა მომზადდეს 502 წელს.

3) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 30. დასაბამიდან ქრისტეს დაბადებამდე 5100 წელი მარტო აქ არის ნახმარი და სხვა წყაროებში ჩვენ არ შეგვხვდრია. ქართული სათავლავით დასაბამიდან ქრისტეს შობამდე გასულა 5604 წელი, ბერძელით 5503 და აღექვსანდრიულით 5500. უკანასკნელი სათავლავი შემოთავ არის ნახმარი, როგორც შევნიშნეთ. 33 წელი ქრისტეს დაბადებამდე ვერცხვამდე ნანდვილათ არის ნაჩვენები. ხოლო კოსტანტინეს მონათვლის შესახებ უნდა შენიშ-

მოსვლიდან ნინოს ურწმუნებია ღმერთი ნანა დედოფლისთვის ($325+6=331$)¹.

მეორე ადგილას ნინოს ცსოვრება კოსტანტინე ბერძენთა მეფის მოჭტევას მოისხენიუს 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან და 5444 წელს დასაბამიდან; ნიკეას კრებისას მით უპითვან მეშვიდესა წელსა ($311+7=318$) და ნინოს თავის მოგზაურებითურთ საბერძნეთით გამოძვზავრებას მერვესა წელსა ($311+8=319$)².

ნოთ, რომ ჩვენ წყაროება მის მონათვლს დროს ყოველთვის 311 წელს უჩვენებენ. ეს წელი რასაკვირველია, თუ ქრისტეს დაბადებიდან ვიანგარიშეთ, ძრიელ ახლოა იმ წელზე, როდესაც კოსტანტინემ მაქსენცი დაამარცხა (312) და ქრისტეანთთვის თავისუფლებით მათი სარწმუნოებას აღვიარება გამოაცხადა (313). ამას შედეგ კოსტანტინეს ქრისტეანათ ხადიან ჩვენი წყაროები, თუმცა ნანდვილ-კი კოსტანტინემ სიკვდილის წინ მიიღო ქრისტეანობა (გადაიცვალა 337 წელს).

ნინოს ქართლად მოსვლა 325 წელს გამოდის. ზემოთ მითი მოსვლის წლით 324 წელი იყო ნაჩვენები, როგორც შეკნიშნუთ.

თუ ამ წელს მივიღებთ ქართლად მოსვლის წლად, მაშინ ყველა ის აზრები, რომელნიც ზემოთ უჩვენებთ, ერთი წლით გვიან უნდა უჩვენებთ.

¹) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 36. თუ ჩინოს საქართველოში მოსვლის დროთ 325 წელს ივილებთ, მაშინ ნანას მოქცევა 331 წელს უნდა ვაუთნოდეს და მირიანისი 332 წელს, რადგანაც ზემოთ იყო შენიშნული რომ მირიანს მეშვიდე წელს არწუნა ქრისტეო.

²) იხ. ქვემოთ, გ. 14. 5444 წელი დასაბამითან ეთანხმება 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან, თუმცა ზემო აღნიშნულს სათვალავს მივიღებთ: $5100+33+311=5444$.

ეკელა ზემო წამოთვლილი ცნობებიდან შეითხველი ადვილათ დაინახავს, რომ დრო ფაქტებისა ნინოს საქართველოში შემოსვლაზე დაძვარებული, მაგრამ ეს შემოსვლა პირველათ ნაჩვენებია 324 წელს და შემდგომათ 325-ს. ამისათვის ჩვენ ეკელა ზემოსხენებულ ფაქტებს ორ ორი ციფირით აღვნიშნავთ. პირველი იქნება დაძვარებული 324 წელზე და მეორე 325-ზე.

ნინოს საქართველოში შემოსვლა.	324—325
ქადგება დაიწყო ნინომ.	328—329
სანა დედოფალს არჩმუნა ქრისტე.	330—331
მირიან შეეეს არჩმუნა —	331—332
ქართლი მოიქცა ჰატოისანი ჯვარი აღმართეს.	332—333
ნინო მიიტვალა.	339—340
მირიან შეე მიიტ. ჰ ზემო ეკელესია გაათავეს.	343—344
სანა დედოფალი მიიტვალა.	345—346
რევი მიიტვალა.	355—356
წილგნის ეკელესიის შენება დაიწეეს.	365—366
ბაკურ შეეე მიიტვალა და წილგნის ეკელესიის შენება გაათავეს.	380—381
კათალიკოსობა განაწესეს.	502—503

ნიკეას კრება იყო 325 წელს და არა 318. საუერადლებოა, რომ სხვა ჩეენი წუარობებიც სე რათ ნიკეას კრებას ამავე 318 წელს მოიხსენიებენ.

ნინოს გამოგზავრება საბერძნეთით აქ ნაჩვენებია 319 წელს, მაშ.საღამე მ.ს წაოსვლიდგან ქართლად მოსვლაზე გასულა 6 წელი, თუმც მოსვლას 325 წელს მიკაწერო, და ხუთი, თუ მოსვლის წლათ 324 წელს მივილებთ.

ეს არის უმთავრესი ქრონოლოგიური ცნობები, რომელთაც გვაძლევს ქართლის მოქცევა.

განსხვავებანი ამ ასალ ვარიანტის და სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდა ნინოს ცსოვრებათა შორის, რომელიც ზემოთ მოკლეთ აღნიშნეთ, ძალაუნებურათ ჰბადაკენ ჩვენში კიისიკებს, რომელი ვარიანტია უფრო ძველი: ქართლის მოქცევისა თუ ის, რომელიც აქამომდე იყო ცნობილი და რომელიც შეტანილია ჩვენ მიერ მოსხსენებულ აკადემიის მანუსკრიპტში, ქართლის ცსოვრებაში, იოანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ქართველთ წმიდა მამათა ცსოვრების ხელნაწერებში და სხვებში? და თუ ქართლის მოქცევა უფრო ძველი, ვინ გადააკეთა ეს ვარიანტი ისე, როგორათაც აქამომდე იყო ცნობილი?

რაც შეეხება პირველ კითხვას, ეკვ ვარეშეა, რომ ქართლის მოქცევის ვარიანტი უფრო ძველია აქამომდე ცნობილ ვარიანტებზე. როდის არის შედგენილი ქართლის მოქცევა, არ ვიცით და გადაჭრით ამაზე ლაპარაკი არ შეგვიძლია, მაგრამ თვით ქართლის მოქცევის სრონიკის სასიათმა და ზოგიერთ სხვა გარემოებამაც ჩვენ იმ მოსაზრებაზე მიგვიყენა, რომლითაც ქართლის მოქცევის შედგენა მეშვიდე საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს ¹⁾. ესეც რომ არ იყოს, სიძველე ხელნაწერისა, რომელშიაც მოიპოვება ქართლის მოქცევა და რომელიც ეკუთვნის მეათე საუკუნეს, კილო მოთხრობისა, ძველი გრამმატიკული ფორმები ერისა

¹⁾ ამის შესახებ ჩვენი აზრი იხილე ჩვენს „სამ იტორიულ სრონიკში“, გ. XCI—XCVII.

და უცხო ტომთ მწერლების არა-გაკლენა ამ ვარინტზე — საკმაოდ ამტკიცებენ სიმკვლევს ქართლის მოქცევის ვარინტისა. როგორც ქართლის მოქცევის ხრონიკა უფრო ძველია ქართლის ცხოვრებაზე, ისე ეს ნინოს ცხოვრებაც უფრო ძველია მეორე ვარინტზე, რომელიც აქამომდე იყო ცნობილი ¹⁾. ქართლის მოქცევის ხრონიკა მეცხრე საუკუნემდის არის მოყვანილი, და თუ მისი შედგენა მეშვიდე საუკუნეს არ ეკუთვნის, როგორც ჩვენ გვგონია, ყოველ შემთხვევაში მეცხრე საუკუნეს აღარ გადასცილდება. ხოლო აქამომდე ცნობილი ვარინტი ნინოს ცხოვრებისა, როგორც ვიცით, შედგენილია შეათე საუკუნეში არსენ კათალიკოსის მიერ. ეს არსენ კათალიკოსი იხსენიება თვით იმ ძველ ქართულთ მამათა ცხოვრებაში, რომელიც აკადემიას ეკუთვნის. ხსენებულ სელ-ნაწერში იქ სადაც თავდება ცხოვრება იოანე ზედა-ზადნელისა მოხსენიებულია, რომ წმიდა კათალიკოსმა არსენი 404 წლის შემდეგ სირიულ მამათა მოსვლისა შეკრიბა გარდმოცემანი მათ შესასუბო და თავდაპირველი შემდგენელი მათი ცხოვრებისა ხელ-მძღვანელობდა დაწერილი წიგნებით და ზეპირ-გადმოცემებით ²⁾. სირიელნი მამანი მოვიდენ საქართველოში ფარსმან მე-VI-ის დროს (542—

¹⁾ რომ ქართლის მოქცევა უფრო ადრეა შედგენილი ვიდრე ქართლის ცხოვრება, ეს სხვათა შორის უწვევლი ხოება იმითაც, რომ ქართლის ცხოვრება „ქართლის მოქცევის“ თავის წეროთ უჩვენებს (იხ. ჩემი სამი ისტორიული ხრონიკა, გვერდი LXXX—LXXXII).

²⁾ იხ. Hist. de la Géor. t. I, p. 203, n. 6. და ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გ. X და XX. პლატონ იოსელი-

557); თუ ამის მიუხედავად დროს მიუძღვნებოდა 402 წელს, გამოვა მეთესურების მეორე ნასეკერი, ესე იგი ის დრო, როდესაც არსენ კათალიკოსს შეუდგენია თავის ქართველთა მამათა ცხოვრება. სსკა წყაროებში ეს არსენ კათალიკოსი ცნობილი არ არის. იქნება ეს ის არსენია, რომლითაც თავდება სია კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის სრონიკა. ში 1), მაგრამ რადგანაც ნაჩვენებია არ არის, რომელია კათალიკოსი რა დროს, ან ვის მიუხედავად დროს ცხოვრობდა, ამისთვის ამაზე გადაჭრით დასაბუთება არ შეუძლებელია.

არსენ კათალიკოსს ახლად არ შეუთხოვეს ქართველთა მამათა ცხოვრება, არამედ წინეთ მოკლეთ დღეებში მათი ცხოვრება გადაუკოებია და განუგრცია. ამისათვის იოანე ზედა-ზადენელის, აბიბოს ნეკრესელის და ზოგიერთ სსკა წმინდანების ცხოვრებას ეგება სელ-ნაწერში სთაურის ქეიოთ უწერია: „განახლდა და განავრცო წმიდამა მამამან ჩუწნმან ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოსმან არსენი“.

ასეთი განახლება და განავრცობა წმინდანების ცხოვრებისა საზოგადო მოვლენას ეგება ქრისტეანი სხლსების შეწერლობაში და ჩვენშიც პირველი მაგალითი არ არის.

ანი, არ ვიცით რა სახელით, მაგრამ ქართველთა წიდა მამათა ცხოვრების ავტორად ვხადის არსენ ივალთოვლს, რომელიც იყო მოძღვარი დაკით აღაშენებელსა (1089—1125) ნახ. *Жизниописаніе святыхъ прославленныхъ православныхъ иерузи́мскою церковью. Тифлисъ. 1850 г., стр. 26. прим. 22).*

1) იხილეთ სია კათალიკოსთა ამ გამოცემა და მატებაში.

აზსენის გარდა ზოგიერთი წმიდანის ცხოვრების გადაკეთება ეკუთვნის ბესარიონ კათალიკოსს, რომელიც ცხოვრობდა კასტანგ VI დროს და რომელიც გარდაიცვალა 1735 წელს. ამ ბესარიონმა შეკრიბა ის სრული მამათა ცხოვრება, რომელმაც ჩვენამდის მოაღწია ¹⁾. უკანასკნელთა ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრება განავრცო, ანუ როგორც თვითონ ამბობს „შეწმასნა მღვდლის ძირაზებით“ ანტონ I ქართლისა კათალიკოსმან, და უწოდა „მარტირიკა“ ²⁾. ამგვრათ ჩვენ სამი სსკა და სსკა დროის და სსკა და სსკა პირის კრებული გვაქვს ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრებისა და სამივეს თავ თვისი ღირსება და მნიშვნელობა აქვს. მაგრამ ისტორიისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმ თავ-და-პირველ შედგენილს ცხოვრებას აქვს, რომელიდგანაც შემდეგ გადაუკეთებიათ და განუგრძიოთ რომელიმე წმიდანის ცხოვრება. ამ თავ-და-პირველ დედანში მოიპოვება სოღმე უფრო ნანდვილი ისტორიული ფაქტები და ეს თავ-და-პირველი დედანი უოკელთვის უფრო ახლოა ჭეშმარიტებასთან. სწორეთ ასეთი თავ-და-პირველი დედანია აზსენ კათალიკოსის ნინოს ცხოვრების ვარიანტიზა ქართლის მოქცვის ვარიანტი. ამ ქართლის

¹⁾ იხ. ქ. ცხ. ტ. II, გ. XX და წიგნილ-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსისა, გ. 219, შენ.

²⁾ იხილეთ წინა-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსის მარტირიკისა.

ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრების უოკელ მძრივ შესასწავლათ საჭიროა ამ სამივე კრეულის ცალ-ცალკე გამოცემა.

მოქცევიდგან თავისუფრათ გადაუკეთებია არსენს თავისი შრომა. რაც ქართლის მოქცევაში თავში იუფა მოქცეული, ის ბოლოში მოუქცევია; პირველი პირის მოთხრობა მესამე პირისათ გაუსდია, ასე რომ ნინოს თავისი პირით კი აღარ აღაპარაკებს არსენი, არამედ თვითონ აღაპარაკებს ნინოსზე ნინოსავე სიტყვით. ამას გარდა არსენის ზოგიერთი პარაგრაფები თავ-და-პირველი მოთხრობის გამოუშვია, ზოგიერთი მიუმატებია, ფრაზები განუვრცნია და სიტყვები განუსლესია. ერთი სიტყვით მოუხდენია ეგვლას ის ცვლილება, რომლითაც აქამომდე ცნობილი ვარნიანტი ნინოს ცხოვრებისა განიხილავს ქართლის მოქცევის ვარნიანტისაგან და რომელიც ცოტა თუ ბევრათ ჩვენ ზემოთაც უჩვენეთ და შენიშვნებშიაც შევიტანეთ. საუფრადღებოა ის მოკლეც, რომ არსენი ჩვენი განმანათლებელის ცხოვრების მოთხრობაში მარტო ქართლის მოქცევის თქმულებით არ ემაყოფილდება და შემოაჭეს სომეხთ მწერლის აგათანგის ისტორიიდან ვრცელი ამავე დეოკლიტიანეს კეისრისთვის ცოლის შეპნისა, სომეხთ მეფის ტირიდატისაგან დევნა და წამება წმ. რიფსიმესი და მისი თანამოგზაურებისა და აგრეთვე უშუალოდ ქცევა ტირიდატისა. ეს ამავე ქართლის მოქცევაში სრულეებით არ მოიპოვება და მოყვანილია მხოლოდ არსენის ნინოს ცხოვრების ვარნიანტში¹⁾. არსენი პარადპირ წუროსაც უჩვენებს, საიდგანაც მას ამოუღია ეს ცნობა. ზემო ხსენებული ამბის აღლოს ეგვლას აქამომდე ცნობილს ნინოს ცხოვრების ვარნიან-

¹⁾ ნახე ქ. ცხ. გ. 69—71 და ქვემოთ გ. 13 შენ. 3.

ტუბში სწერია: „სოლო ურქ ექმნა რაჲ თარდატს საქმისა ამისთჳს წმიდაჲ რიფსიჲჲ, მაშინ იწამა იგი მის მიერ წამებისა ღვაწლითა, მისთანა გაიანეცა, ღვდა-მსუჲჲ მისი, და სსვანი მრავალნი მათთანანი, ვითარცა იგი წერილ-არს წიგნსა-მას წამებისა მათისასა და გვეუწყებთან სასწაულნი იგი, რომელნი იქმნნეს ჟამსა წამებისა მათისასა ¹⁾, მოქცეეასა შინა სომეხთასა, რამეთუ განგეთ: ღუჲასათა თრდატ მეთე ეშად შეიცვალა“ ²⁾. სომესთ მოქცევა, ანუ ქრისტეს სარწმუნოების დამყარება სომესეთა გრიგორ განმანათლებელის მიერ, აღუწერია აგათანგის, თრდატ ანუ ტირიდატ მეფის (IV სუჲჲ.) მწიგნობარს ³⁾. ეს წიგნი ძველათ ნათარგმნი ყოფილა ქართულ ენაზედც ღ ათონის ივერიის მონასტრის წიგნების კატალოგში ნაჩვენებია შემდეგი სათაურით: „ცხოვრება წმიდისა მღვდელ-მოწამისა გრიგოლ სომესეთის ეპისკოპოსისა“ ⁴⁾. 1836 წელს, როდესაც ზემოსსენებული კატა-

¹⁾ ეს ფრაზა სიტყვებიდან „და გუწუუ: ბან“... აქამოდე იმ ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვახტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, გამოშვებულია (იხ. ქ. ცხ. გ. 71) ხოლო მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ყველა აქამოდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში არის.

²⁾ იხ. მამათა ცხოვრება, შიომღვიმის ხელნაწერი, გ. 336).

³⁾ თარგმანი ამ წიგნისა იხილვე ლანგლას შრომაში „Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie“, t. I, p. 105—194.

⁴⁾ იხ. *Царели. Свѣдѣнія о нам. хуыз. писъм.*

ლოგია შედგენილი, ეს წიგნი კიდევ უოფილა ათონის მთაზე, მაგრამ ესლა იქ აღარ მოიპოვება. უოკელ შემოსვე-
კაში პროფესორი ცაგარელი მას თავის შრომაში არ მოიხ-
სენიებს, და კერძ დ. ბაქრაძეს უნახავს ეს შრომა ათონის
მთაზე უოფნის დროს ¹ .

თუ უცხო ტომთ ისტორიის გავლენა წმიდა ნინოს
ცხოვრებასაც კერ ასცილდა, მას რა გასაკვირავია, რომ მათი
გავლენა უფრო მეტი იქმნებოდა ჩვენს ისტორიულ წყაროებ-
ზე. ეველაზე უფრო ეს გავლენა ემხნევა ქართლის ცხოვ-
რებას. არ ვიცით თვით არსენ კათალიკოსმა გადააკეთა ნან-
დელი ქართული წყაროები ჩვენი ისტორიისა იმ რიგათ,
რა რიგათაც ვასტანგის აღრინდელ დროის ქართლის ცხოვ-
რებაში მოიპოვების, თუ სსკამ, მაგრამ იგ კი საჭეშმარი-
ტოთ მიგვჩნია, რომ ვილასაც განსწრას მიუყვია სელი
ისეთი ქართული ცნობებისათვის, როგორიც ქართლის
მოქცევაშია შეტანილი, და ეს ცნობები ასე თუ ისე შეუ-
ცვლია და შეუასია უცხო ტომთ ისტორიის მისედეით.
ქ რაღაც ტენდენცია გაცარეული და განსაკუთრებით

დაწავს პირველი — „ქართული წიგნების სახელები ივე-
რიის მონასტერსა შინა მღებარეთა მოაწმ ნდას“, გ. 7. აქვე
ნოყვანილია დასაწყისი ამ წიგნისა: „რაუამს იგი სპარსთა მოავ-
რობა პართავ განიყო, ხოლო პართთა კელმწიფება ესოჯენსა
რა...“ ამავე ფრაზით იწყება აგათანგის ისტორია ღანკლუას
თარგმანში.

¹) *ibid.* გ. 69 — 94 და ისტორია ბაქრაძისა, გ. 147
შენ. 2.

იმ გვარი ტენდენცია, რომელიც უიპლაფერ სსვისას, სსვა სხლისას, თავისას ამჯობინებს, სსვის ისტორიას მადლოთ აუენებს თავისაზე და მას უკავშირებს ჩვენს ტორიულ პირებს და ცნობებს. ეგ სურვილი იმოდენათ ძლიერია ქართლის ცხოვრების უკიდგენელში, რომ ქართულ საგუთარ სასულებსაც სსვა ენის დაბოლოებას აძლევს, თითქო ამით მეტი ფასი დაედებოდეს ჩვენს ისტორიას (მაგალითათ, ქართლოს, უფლოს, მცხეთოს და სსვა ბერძნული დაბოლოებით არიან წარმოდგენილნი). ამ სურვილით აისსება ის მოვლენაც, რომ ჩვენს მეფეებს ქართლის ცხოვრება ყოველთვის უცხო ტომთ დინასტიას უკავშირებს და რომელი დინასტიაც ჩვენს მიზობლებს ჭყავს, ის დინასტია უმთავრეს ჩვენშია. ამიტომაც ქართლის ცხოვრების უკიდგენელს ასო, არაჲს ქართველთა მეფის შვილი, ბერძნით გაუხდია, მირვან I სპარსთ, ანუ ნებროთიდათ გამოჭყავს, და არმაჲ I—არშაკუნიანთ, მირიანი, ქართველ მეფის ლევის შვილი,—სოსროიდათ, ანუ სასანიდათ, და გურამ გურატანადაცი—აგრატადათ. მართალია, მირვან I-ის არშაკის და გურამის შესასებ ქართლის მოქცევა არავითარ ცნობას არ გვაძლევს, თუ ვინ იუენენ შთამომავლობით და რომელ დინასტიას ეკუთვნოდენ, მაგრამ აზონის და მირიანის შესასებ მანც სომ პირდაპირ უჩვენებს, რომ ისინი ქართველები და ქართველთა მეფის შვილები ყოფილან. ვინ იცის, იქნება მირვანი და არშაკიც განგებ იუენენ დაკავშირებულნი უცხო ტომთ დინასტიებთან. ამ მოსაზრებას ისიც სელს უწყობს, რომ არშაკ I, თუმაც სომეხთ მეფის შვილათ ისსენება ქართ-

ღის ცხოვრებაში, მაგრამ სომხურ წყაროებში სრულებით ცნობილი არ არის.

რაც შეეხება კითხვას, თუ როგორ სარედაქციოებს ეს ცნობები შეცვლილი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, როდის არის ქართლის ცხოვრება შედგენილი, ამის შესახებ ვერ-ფეროდით არაფერია თქმა არ შეუძლია. შევნიშნავთ მხოლოდ, რომ ქართლას ცხოვრების შედგენა ყოველ შემთხვევაში არსენ კათალიკოსის ადრინდელ დროს არ უნდა ეკუთვნოდეს, ვინაიდან ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება არსენის რედაქციისა და არა ქართლის მოქცევის ვარაუდია. რომ არსენის მიერ გადაკეთებული ნინოს ცხოვრება ყოფილა შევლათაც ქართლის ცხოვრებაში, ამას ამტკიცებს სომხურათ ნათარგმნი შემოკლებული ქართლის ცხოვრება ანუ Chronique arménienne ი, რომელშიაც ნინოს შესახებ ცნობებს ისეთივე ხასიათი აქვს, როგორიც არსენის მიერ გადაკეთებულ ვარიანტშია, ამიტომაც, თუ არსენი მართლა მკათე სარედაქციო ცხოვრობდა, ქართლის ცხოვრების შედგენა არას გზით არ შეუძლია მკათე სარედაქციოს ადრინდელ დროს მივაწეროთ.

ზოგიერთ სხვა კითხვებს ქართლის მოქცევაში შეტანილ წმიდა ნინოს ცხოვრების შესახებ ჩვენ ჩვენს სამ ისტორიულ სრონიკაში შევხებით და აქ აღარ გავიმეორებთ.

საქართველოში ქრისტიანობის დამყარების შესახებ ვადა და საზოგადოთ ჩვენი საეკლესიო ისტორიისათვის არა მცირედი მნიშვნელობა აქვს ერთ საყურადღებო წერილს

ეფრემ მონაზონისას, რომელსაც შეუკრებია ცნობები, თუ რომელ სერმენტა წიგნში ისხენიება მოქცევა ქართლისა. ეს შრომა 'ეფრემისთვის დაუვალება იოანე გვირიონს, ქართველ ეკლესიარს სვიმეონ საკვირველთ მოქმედის ეკლესიისა. იოანე გვირიონს დაუმზადებია ქართულ ენაზე სადღესასწაულო და, როგორც ეტუობა, ეს ეფრემის წერილიც ამ სადღესასწაულოში ჩასართავათ სდომებია. ეკლესია სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედიას არის სვიმეონ მესეიტის ეკლესია ანტიონის მასლაბლათ, სადაც მრავალი ქართული წიგნებია გადაწერილი. ერთ მანუსკრიპტში, რომელსაც პროფესორი ცაგარელი უჩვენებს, ამავე სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედის სასულით ისხენიება ეს ეკლესია¹⁾. რაც შეეხება ეფრემ ზონაზონს, მას პლატონ იოსელიანი ერთ ადგილას მცხსრე საუკუნის მწერლათ მოისხენიებს და მეორე ადგილას შეათე საუკუნისა²⁾, მაგრამ, როგორც სჩანს მისივე გამოცემული ანტონ კათალიკოსის წილობილ სიტყვაობიდან, ეს ეფრემი უთფილა ეფრემ მცირე რომელიც ცხოვრობდა დავით აღმაშენებლის დროს (1089—1125), და რომელმაც გადმოთარგმნა სერმონულიდან ქართულად წიგნი დიონისი არქონზეგელისა „სენცისა ირანისისთვის“, ამონი ასის წიგნი, ქადაგება თამა

¹⁾ იხ. *Памятники груз. стр. въ Святой Землѣ и на Синаѣ*, стр. 185.

²⁾ იხ. *Краткая исторія Грузин. церкви*, стр. 18, прил. 23. *Жизнеописание св. просл. Груз. церковью* стр. 29, прил. 1.

მოციქულისა, ეს ჩვენ მიერ მოასვენებული წერილი, იოანე დამასკელის ცხოვრება, მოაღწერებანი ჭ სიტყვანი ჭ სხვა. ექვს ტაუნთა შორის, რომელთაც ანტონი ეფრემს უძღვნის, ორიტაუნი პირდაპირ ჩვენს წყობის შეესება. ეტყობა, ანტონის ეს წერილი კარგათ ქონისა შესწავლული. მოგვეყვას აქ ეს ტაუნები:

ამან სარწმუნოდ ისტორიკოსა ჩქნდა
მოქცევისაოჲს, კერძთაგან ქრისტეს ღუთისად,
და ქალწულისა, მოციქულის ნინას,
ქადეგებისათჳს, ისარწმუნა მოთხრობლა
ქაილითაგან დიდის თეოდორიტესგანთათ.

ეს სასჯელ კებად აგანსაგანთჳსცა,
ესე იგი არს აიხსნათა მოქცევისა,
თავისუფლება არსიენისკობოსთა
აგროკიველოსთა ჭქმნა კრებითრე სელმროთად,
სოლო სსქენიცა ანტონია სრმნულად ¹).

ეფრემის წერილა, გარდა ფრიად საუფრადღებო ცნობებისა, რომელთაც მასშა ვბოულობთ, საუფრადღებოა ჩვენთვის სსვა მსრთაც. ეს წერილია ერთი იმ წყროთაგანი, რომელიდგანაც ვასტანგის რედაქციას გამოუკრებიან ცნობები და შეუტანია ქართლის ცხოვრებაში. თითქმის მთორე სასკვარი ამ წერილისა საწყობტანაწყვეტა აქიქ მთლათ შეტანალია ქართლას ცხოვრების ვარინტებში, რომელთაც ვასტანგის წინასიტყვაობა მიუძღვის და მის რედაქციას ეკუთვინიან, სოლო მართ:მ დედოფლის ვარინტში, რომელიც

¹) წუბილ-სიტყვაობა, გ. 258.

ვასტანგის ადრინდელ დროს ეკუთვნის, ვერსად ვერ იპო-
ვით ამ წერილითგან ამოღებულს ცნობებს. ჩვენ ჩვენს
სამ ისტორიულ სრონიკაში (გ. CXIII—CXV) აღვნიშ-
ნეთ, რა შეუტანია ვასტანგის რედაქციას ქართლის ცხოვ-
რებაში და უჩვენეთ, თუ საიდან არიან ამოღებულნი
“სოკიერთი ცნობები, ანუ სტატიები სსესეხული რედაქ-
ციისა. ესლა ჩვენ ეფრემის წერილის სსოლიებში უჩვე-
ნეთ და ქართლის ცხოვრების ტექსტის შედარებით დავა-
ტვიცებთ, თუ რომელი ადგილებია ქართლის ცხოვრებაში
შეტანილი ეფრემის წერილიდან.

დედანი ეფრემის წერილისა, რომელიც ქვემოთ მო-
კვევს, ეკუთვნის ჩვენს წერა-კითხვის გამავრცელებელ სა-
ზოგადოების წიგნთ-საცავს (№ 184) და გადაწერილია 8
მაისს 1809 წელს „კეთილ შობილის აღქმის ძე, კასე-
თის სამეფო რეკტორის დავითის“ მიერ. სელ-ნაწერი
in 4⁰ შეიცავს სულ 9 გვერდს და დაწერილია სქელ
ღურჯ ქალღაღზე წვრილის, მაგრამ ძრიელ ღამაზის ნუს-
სა მსედრულის სელათ, რომელსაც ამჟვენებენ ძრიელ
სშირი, ღამაზი და მოხდენილი ჰატარა სუცური ასომთა-
ვრულები. სელ-ნაწერს სქელი შვალერის ქალღდი აქვს
შემოკრული და ერთი მინაწერი უჩვენებს, რომ ჩვენი დე-
დანი იერონიმე აღქსიეკს ჭკუთსეიბა სსვა ვარიანტი ჩვენ
კერ ვიპოვეთ, თუმცა ჰლატონ იოსელიანი უჩვენებს ამ-
გვარვე წერილს მცხეთის მანუსკრიპტებთა შორის 1).
ტექსტი ჩვენი დედნისა უცვლელათ მოგვევს აქ.

1) იხ. *Жизнеоп. свят. Груз. црк. стр. 29 нр. 1.*

უწყება მიზეზისა ქართულთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენიების.

სულიერსა მამას ჩემსა ღ ჰეტოსანსა ეკკლესიარბსს ჩუქნ ქართულთასა, მღუდელსა უფლისასა, იოანეს კვრი-აკოსსა, ყოვლად მცირე და უღირსი სახისა და სასელისა ეფრემ მონაზონი თაყვანის-ცემით მოგიკითხავ.

ვინაილგან მადლითა ღმრთისათა სრულ-იქმნა გულს მოდებებ: შენი წიგნისა ამისთვის სადღესასწაულოდსა, რომელი შენ იწროებსა შინა უამთასა უსუქნით განვრცობითა გონებისათა მოუგე საზოგადოსა მაგას ნიჭსა ნათესავისა ჩუქნისასა, ეკკლესიასა წმიდისა სჯემონ საკურუ-ტლთ-მოქედისასა, რომელი ვითარცა საწყაული კეთილი და განყოფილი იფქლისა ცხოვრებისა ჭეშმარიტებით წმიდად მოდად ¹⁾ სასულ დებულ-არს.

ჟერ-იყო ამასცა ზედა ჩემგან სრულ-ჰყოფად ზრძანე-ბაჲ შენი, რათა წერით დაიდუას მის შინა მოსახსენიებული, ოდეს მოქცევისა ჩუქნისასა და თუ რომელთა წიგნთა შინა ბერძენთასა ჰქსენებულ-არს იგი, უკმდეს თუ ვისმე გამო-მეძიებულთაგანსა ცნობად.

საცნაურ იყავნ, ვითარმედ მიერვე ქადაგებითგან წმიდათა მოციქულთათა, რაჟამს წინასწარ-მეტყუქნისებრ და-ვითისა აუოველსა ქუქყანასა განჰკდა კი მათი და კიდეთა

¹⁾ შეისწავე: რამეთუ ბერძენნი არა თორნელ, არამედ წმიდად მოდად უწოდენ წმიდასა ეკკლესიასა ჩვენ ქართულთასა.

სოფლასათა სიტყუანი მათნი, ესრეთ კიდეთა ამათგანად ითქმის ჩუქნთვსცა მიმოსლქსა შინა წმიდათა მოციქულთასა ანდრია ჰირველ წოდებულისა მიერ ქადაგებაჲ შორის ავსტრალიას, რომელ არს აფსაზეთი, და მიერ წარსულად ჩრდილოეთისა, რომელ არს ქართლი.

გარსა ამით წმიდათა სამოციქულონი მოძღვრებისა თესლთა ანუელნი მრავალ ჟამ დავიპყრნა ღუარბლმან მუკერპიკთამან არა ხოლო ჩუქნ შორის, არამედ თვით მათ ბერძენთა შორის ვიდრე უკითამდე მეორედ პავლელ ზეცით წოდებულისა დიდისა კოსტანტინესთა. ამის კეთილად მსახურისა მეფისა ჟამთა ღმერთმან, რომელმან დიდთა და მრავალ-ტომთა თესლთათვს იზარუნა, არცა ჩუქნ მცირენი დაგვიტევენ უღვაწად, არამედ ესრეთ განაგო ცხოვრება ჩუქნნი და კუალად აღმოწოდება, ვითარცა მოისსენეს თეოდორი¹⁾ საეკკლესიოსა მოთხრობისა წიგნსა შინა თვსსა ოცდა მეოთხესა თავსა და იტყვს ესრეთ:

„ჰინდოთა უკუტყურუქტიოს მოძუენებულ ექმნა ღუთის მეცნიერებად. სოლო ქართულთა მათუტ ჟამთა შინა დედა-გაცი ვინმე ტუტქ-ქისულიტ ეშმარიტუისა მიმართ წინამძღუარ ექმნა, რომელი იგი სამარადისოსა ღოცვსად შექმსქუა-

¹⁾ თეოდორიტე არის ვიზანტიის საეკკლესიო ისტორიკოსი მე V საუკუნისა. თეოდორიტეს გარდა ქართლის მოქცევას მოგვითხრობენ მე-V საუკუნისავე წყურღები სოკრათი და სოზომენი და მე-IV საუკუნისა რუფინი. ამით ჩვენი წერილი არ იზსენიებს. თუმცა უკანასკნელი მათგანი თითქმის თანამედროვე იყო ქართლის მოქცევასა, რუფინის ცნობით, მას ქართლ. მოქცევის ამბავი აუწერია: ივერის მეფის ბაკურიუსის სიტყუით (...haec nobis ita gesta...

დულ-იყო, ჭ ღბილ სარეცელ თუსსა აქუნდა ძამაჲ დარე-
ცილი იატაკსა ზედა მიწისასა. სოლო უმეტეს უოკელთა
ჭმუჭბათასა შეიტობობდა მარსუასა, ვინაჲცა ამით შრომათა
მიანიჭეს მას მადლი მოციქულებისა.

სოლო ვინაჲთვან ნათესავი იგი არა რას მეცნიერ
იქუეს კელოკუნასა მეურნალობისასა, ამისთვის მიმოვი-
დოდინ სილვად სნეულთა და თუსთა მათ უძღურთა სილ-
ვისაგან და სსეულებათა მათთა კურნებისა გამოცდილებით
ისწავუნდეს სასესა კურნებისასა.

იყო ვინაჲ დედაკაცი, რომლისა ძე სსეულ-იყო, და
მის ძლით შვიდა იგი დედაკაცსა მასთანა, ღირსსა ქები-
სასა, და იკითხუდა მისგან, თუ რაჲ უღირს უოფად მისსა.

სოლო ღირსმან მან შიიუენა ყრმა იგი უძღური და
მიწვინა თუსსა-მას ცხედარსა მოღვაწეებისასა და კეედრე.

Bacurius, gentis ipsius rex... exposuit), რომელიც მას უნა-
ხავს იერუსალიმში 50 წლის შემდეგ ქართლის მოქცევისა.
ნინოს მოხელის დროს ბაყურიუსი ახალ-გაზდა ყოფილა და
თვით გამხთარა მოწმეთ ნინოს ქადაგებისა, მერე ბაყურიუსს სე-
ლიერი საქმეების გამო უგზია თაგის ღარისხი, სამშობლოც
და იმპერატორი თეოდოსიოს მიერ დადგენილ ყოფილა პალეს-
ტინის უფროსათ- 354 წელს საბერძნეთის ჯარით ბაყურიუსი
შეტკებია მტარკალს ევგენის და ამ ბრძოლის დროს გადაც-
ლილა. ჩვენი წყაროები ამ ბაყურიუსს ანუ ბაქარს არ იხსენიე-
ბენ. ბროსსეს აზრით, ეს ვანზე ივერიის წარჩინებული პირი იქ-
მნებოდა, სახელ წოდებით ბაქარ, და დანიშნული სარდლათ ი
ჯარისა, რომელიც ქართველ მიუთეს ბაქარს (342—364! უნდა
შეუვლებიოს თეოდოსიოს ბერძენთა მეფისათვის (Hit. de la
Géor. t. I, p. 132, n. 3).

ბოდა შემოქმედსა ყოველთასა მოხილვად მისსა, დაჭკნად უძღურებისაგან. ხოლო უფალმან კედრებაჲ მისი მიითუ-
ალა და მიანიჭა უძღურსა-მას სიმართლელ.

ამიერიტგან საკვრველი იგი დედაგაცი მრავალ განთ-
ქმულ იქმნა, ვიდრელა არცა თუ მეუღლესა მეფისასა დაე-
ფარა მისთჳს, არამედ მუის მიუწოდა მას, რათა მივიდეს
მისსა, რამეთუ იგიცა ბოროტითა ვსებითა შეპურბილ-
იყო. ხოლო ღირსმან სიმდაბლისა სიბრძნითა კჳკვიითა არა
მიითუჲლა კედრება იგი დედოფლისა, გარნა დედოფალმან
იძულეზულმან სასმარებითა საქმისათა არა გულად-ილო
ჰატივი დედოფლობისა, არამედ თჳთ მიისწრაფა ტყუილ-
ქმნილისა-მის.

ხოლო მან კუჲლად იგიცა თჳსსავე-მას მიაწვინა სიმ-
დაბლისა საჩუტელსა და წამლად უარმოლულად კინებასა
მას ზედა მოიპოვა ღოცუჲ. მაშინ დედოფალმან ინება მი-
ნიჭებად მისსა სასუიდელსა კურსებასასა, რადენი რაჲ
თჳთ ღირს მიეუბისა საგონებულ უნდა, ორგო და გვე-
სლი, შესამოსლუი და სამკაული და ყოველივე, რადენი
რაჲ არს ნიჭი სამეუფოჲსა ჰატივის მოუყარებისა.

ხოლო საღმართმან მან დედაგაცმან ჭრქუჲ: „ამითგა-
ნი არა რაჲ მივუს მე, გარნა დიდად სასუიდელად კურსე-
ბისა შეკრაცს მე შენსა შექიცნებასა ლუთის მსახურებისა-
სა“. და ღოცვდა, რათა საღმართო ტამარი აღმართოს მც-
ხოვნებელისა მისისა ქრისტესთჳს.

ესე რა ესმა დედოფალსა, წარვიდა იგი მეფისა და
თავისა მიერ თჳსისა განაკვირვა მეუღლე თჳსი მეყსა შინა
განკურნებითა თჳსითა. ამისა შემდგომად განუცხადა მას

ძღაერება ღუთასა, რომელი იმასწურებოდა ტყუას მისგან და ლოცვად ქაჩსა თვისსა, რათა იგი მსოფლი იცნას ღმერთად და აღუქნოს მას ტაძარი სალოცველი. და ესრეთ ამის გურსუისისიერ იქმნა შეცუალებად ქართუბლთა ნათესავისა.

სოლო მეფე მეუღლეს თვისს ზედა ქმნილისა მისგან საკურველებით გურსუისისა იერიად განკურვებულ იქმნა, გაჩნა ეგრეთცა არა ირება აღშენებად ტაძრისა საუფლოსა.

ამისსა შემდგომად მცირედნი რაჲ ექმნი წარსდეს, განვიდა იგი ნადირობად. სოლო კაცო-მოქურამს მეფეემანს მჭკებსად ჰაღლესსა შიისადირა იგი, რამეთუ მექსა შინა სწელმან რაჲმემან მოიცვა იგი და არა უტრეკებდა მას უმორესად ვინაჲკუ წარსულად. სოლო თანა-მონადირენი იგი მისნი ჩუქულებისა: ესრესა-მას ჭხედვდეს შარავანდედსა მსისასა და იგი ოდეს მსოლოდ დაშთომილ-იყო შეკრულად სკურუბლთა ვერ მხედუბლონისთა. და ესე ვითარსა რა უღონოჲსა შინა იყო, ჭხოვა ღონე ცხოვრებისა, რამეთუ მიეს გულის სმა ჭყო სრალი ურწმუნოებისა თვისისა და ტყუბქმნილისა მის დედაკაცისა ღუთისა, ხდა შემწედ და ღირსსა მას საკურუბლებისასა ტყუბსა მოუხდა და ლოცვად მას, რათა აწუბნოს მას სასე აღშენებდისა-მის ტაძრისა.

სოლო რომელმან იგი აღვსო სესელიელ სიბრძნითა სურათო მოძღუარებისათა, ესეცა მასვე ღირს-ჭყო მადლისა, ვიდრემდის საღმრთო დაუსასა მათ ტაძარი და იგი დასასუდა, სოლო იცინი აღმოჭკუბდეს და აშენებდეს ეისად-გან უკუბ სრულ-იქმნა აღშენებად და სართული განემართა და მსოლოდ მღუდეღელია სამაებელ-იყო. ჭხოვა ამისი

ცა ღონე საკურქლმან მან დედა-გაცმან და აზრას მთავარსა ნესავთასა, რათა მიუვლინოს მოციქული მეფესა ბერძენთასა და ითხოვოს მისგან მოვლინებად მოძღვარი ღმრთის მსახურებისა და მან მიიღო რაჟ, მცნება ესე მისგან, მუნ-ჭსთქუტსუე ¹⁾ წარვლინა მოციქულ.

სოლო მიეფემან ისწავა რა მიზეზი სათხოველისა, რამეთუ გოსტანტინე იყო მსურვალედ ტრფივლი ღმრთის მსახურებისა, რომელმან იგი ჟრბიდას ჰატიგას ღირს-ჭუქუნა მივლინებულნი იგი მისსა და კაცი ვინმე საწმუნოებითა და ცხოვრებითა და გულის-სმის ყოფითა შემკობილი, ღირს-ქმნილი მღვდელ-მთავრობისა, ქადაგად მოუვლინა ნათესავთა ამათ უფრომსლა მრავლითა ნიჭითა“.

ამას უგვე თეოდორიტი ესოდენ მოისხეებს, სოლო სსუქათა წერილთა შინა საკელ-დებით ჰოკნილ არს სახელი ტუკსა მის, სოლო ჩუტნ ტუტნთა მკსნელისა, რამეთუ უესმელად „ნონნა“ უწოდან წმიდასა-მას, რომელსა ჩუტნ მციაჲედ შეცუალებითრე „ნინადა“ სასელ ვსდებთ ²⁾. კერეთვე სასელიცა მივლინებულისა მის ეპისკოპოსისა ესრეთ ჰოკნილ არს, ვითარჲედ თუთ ევსტათი იყო ანტიო-

¹⁾ „მუნ-ოქვესუე“ ნიშნავს „მაშინვე“, „მსწრაფლ“. ეს უძველესი ფორმა და შემდეგ დროის ხელ-ნაწერებში მუნ-ოქვესუეს მავიერ ჩხარება „მესსეულად“, „მეს“.

²⁾ ფორმა „ნინა“, ჩვენის აზრით, რუსული ენის გავლენით არის გადაკეთებული „ნინო“-საგან და აქაც მერვე შეცვლილათ უნდა ჩაითვალოს. ყოველ შემთხვევაში, ეს სიტყვა ამ ფორმით ძველ ხელ-ნაწერებში არსად არ შეგახვედრია.

ქელ პატრიარსი, რომელმან დაამკარა ეკლესია იგი მიტინის მიერ მღსნეთას აღშენებული და უკუერთსა მათ კათალიკოსი მთავარი-ეპისკოპოსი 1).

სიტყვა „ნიწ-ს, მართლა ჰხადიან წარმომდგარათ ლათინური სიტყვიდგან nonna, რომელიც ნიწხავს „ღუთის მისავს“, „მონაზონს“ (იხ. Langlois Collection... t. II, p. 125, n. 4).

1) ევსტათი იყო ანტიოხიის პატრიარხათ 325 წლიდგან 331 წლამდე. 131 წელს მას საპატრიარხო ტახტი ჩამოართვეს მეკალებლობა და კოსტანტინე დიდმა ის განდევნა. მის საქართველოში მოსვლის შესახებ ჩვენ ვერაფერს ვერ ვაპოულობთ ვერც ჩვენს და ვერც უცხო ტომთ წუაროებში მეთერთმეტე საუ.უნემდის, რომელსაც თვით ეს ფერეჰის წერილიც ეკუთვნის. სენ-მარტენის აზრით, თუ მართლა ევსტათი მოვიდა მცხეთაში, ეს უნდა მომხდარიყო 331 წელს, რადესაც ის ტანტიდგან ჩამოაგდეს. ბროსეს არ ჰსჯერა, რომ კოსტანტინეს ევსტათი განდევნის შემდეგ გამოეგზავნოს მცხეთაში და ამისათვის მის მოსვლას ჰხადის 325 წელს (H. de la C. p. 118. n. 3; p. 131, n. 4).

ნიკოლოზ კათალიკოსი თავის მოთხრობაში „საეითხავი სვეტისა ცხოველისა, კვართისა საუფლოსა და კათოლიკე ეკლესიისა“ იძლევა კითხვას, ვე როგორ არისო, რომ თეოდორიტე ევსტათის მოხსენიებს საქართველოში გამოგზავნილათო და აქ (ესე იგი ჩვენს მატიაზეში) კი იოანე იხსენიებო. ამის პასუხათ ის მოსაზრება მოჰყავს, რომ ევსტათი იმ-ტომ უოფილა გამოგზავნილი, რომ დაამკვიდროს ჩვენში ქრისტეს სფული, და უკანვე წარკიდესო, ხოლო იოანე იმისთვის, რომ სამუდამოთ დარჩეს ჩვენშიო. ცნობა ევსტათის შესახებ ნიკოლოზს ამოულია ამ ფერეჰის წერილიდგან (რაცა სჩანს შემდეგი მისი ფრაზიდგან: „რამეთუ გვიპოვიეს ბერქენთა წერილთაგან გაღოლებულ მცო-

სოლო მეფემან ქართველთამან და ყოველთა მთავართა მისთა დაუწყეს ჰატირისსა ანტიოქიისსა მოსახლეებელს ნიეთთა წმიდისა მიწისსათა ზღარაკები ათასი კუამლი ქიქსინისაგან ქართველთას, რათა საფასოჲ შემოასკლათ მათთა იუოს ფას ნიეთთა მიწისსათა, რამეთუ მასინ მათ ყაშთა არა სანდა სსხეგან წმიდა იქსებოდა მიწონი თხნიერ ანტიოქიას და მიერ განუყოფიდა ყოველთა.

ამიერ იცნობების ყაში მოჭცივისა და ვითარმედ ანტიოქიისა საყდრისა მიმდგომ იუქსეს და მიერ კელ-დასსმულ იქსებოდექ ქართლისა კათალიკოსნი.

რედ გამოკრებული ზოგსრე წმიდისა ნინოს მიერ მოქცევა ქართველთა ნათესაისა“...), მაგრამ ეკ ცნობა ჩვენს ავტორს თეოდორ ტესტის შეტომით მიუწერია. ეფრემის წერილიდან სრულებით არა სჩანს, რომ ეკსტათის შესახებ ცნობა ქართლად წამოსკლისა თეოდორიტეს ეკუთვნოდეს (იხ. საქ. სამოთხე, გ. 96).

ნიკოლოზ კათალიკოსი, ავტორი ზემოხსენებული საკითხავისა, ცხოვრობდა გიორგი მესამას დროს (1156—1184). ის თავის შრომაში თვითონ იხსენიებს თავის თავს ზურდუხან დედოფალს, გიორგი მესამეს ცოლს; რითაც ცხვიცდება დრო, თუ როდის ცხოვრობდა ავტორი (ibid. გ. 111). ნიკოლოზის შრომა წარმოკვიდგენს ძრიელ განერცომილს და განახლებულს მოთხრობას სვეტი ცხოველის და საუფლო კართის შესახებ და როგორც განერცომილი მოთხრობა რასავეირველია ბევრ ისეთ ცნობებს: ცგაძლეკს, რომელნიც ნინოს ცხოვრებაში არ მოიხვებიან. განსაკუთრებით დაწვრილებით მოთხრობილია სანწაულებო, რომელნიც სვეტი ცხოველისაგან ყოფილი, აღმართვილდან თვით ავტორის დრომდე. თავ-და-პირველ დედნით ნიკოლოზს, როგორც ეტუობა, ჰქონია ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს

სოლო თუ ოღეს იწეეს თუთ სელ-დასმად და ვა-
თაშემდეგ არა ოუჩიერ წესისა და ბრძანებისა, ესე კჳპოვეთ
ზროზოლრაქსა შინა ასტიოქიას აღწერილსა, რომელი იტ-
ყუს ესრეთ: „დღითა კოსტანტინე სკორის მასასელი-
სათა, ასტიოქიას პატრიარხისა ნეტარისა თეოქილაგ-
ტეს, ვითაშემდეგ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი მეუდ-
რნი ქართუშლთა სოფლებისანი, რამეთუ დღითაგან ნეტა-
რისა ანასტასი მღუდელ-მამწამისა, ასტიოქელ პატრიარ-
ხისა, არა გურთსეულ არს მათდა კათალიკოსი მთავარ-ეპის-
კოპოსი, სიმსელისათვის გზისა, რამეთუ აგარიანთაგან ვერ
იკადრებენ სლუად.“

სოლო მან ბჳოპითა კრესისათა მთავარ-ეპისკოპოს-
თა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თუსთათა, მისცა
ქართუშლთა პოტრეკტიკონი, რომელ არს განჭკნითი,
რათა თუთ მათისა საზღურისა ეპისკოპოსთაგან კელნი
დაესსმოდიან უამად-უამადსა კათალიკოსსა ქართლისსა,
როსიელიც სელმითომან მადლმან უჩეენოს მათ და რომელი

ცხოვრება, არსენი კათალიკოსის რედაქციისა. ჩვენთვის საყურად-
ღებოა, რომ ნიკოლოზი თავის შრომაში ქართლის ცხოვრებას
უწვევებს: „რამეთუ ვინ გამოუწელილითა მემულობდეს დასაბამ-
სა და სადაობსა ნეტარისა-მის ნინოსასა, წიგნი იგი ხე-
ლად მიიღენ აღწერილი მოწერილობით მოთ-
ხრობისათვის ქართუშლთა ცხოვრებისა და მისგან
გუეუოს ურელიკე აღმასებულად ჩუშნისა ნაგულეგვანებისა“
(იხ. გ. 37). ამას საჭიროთა ჰხადის ნიკოლოზი შენიშნოს მიტომ,
რომ ნინოს ცხოვრებას და ქართლის მოქცევას ის ძრიელ
მოკლეთ ეხება.

გამოიჩინონ მოყუასთა მის ეკგლესიისათა, თანა-დგომითა და წამებითა ეპისკოპოსთათა წესთაებრ სეკგლესიოთა. და შეუქმნა მათ აღწერით მოსსენებულთ თავისა თვისისათჳს და მუნ შემოკრებულისა კრებისათჳს, და სელ-დასსმულ ჭყო ერთი ორთა მათ მისსა მოვლინებულთა მონაზონთაგანნი, სასელით იოანე, მის ჟამისა კათალიკოზად მათდა 1).

გასაკვირველია, რომ შემოსენბული ადგილით ნიკოლოზის მოთხრობისა არავის არ უსარკებლია იმათ წინააღმდეგ, რომელნიც ქართლის ცხოვრებას ვახტანგის შეთხზულთჳსადოდენ.

1) ეს ორი პარაგრაფი სიტუგა-სიტუევით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ადარნასე I-ის (619—639) ისტორიაში. ქართლის ცხოვრებაში ეს ადგილი იკითხება ასე:

და მოკუდა კათალიკოზი ბართლომე და აშან ადარნასემ დასვა კათალიკოზად იოანე და წარგზავნა ანტიოქიას, და მის თანა მონაზონი ერთი მოციქულთაცა და საკურთხეველთაცა, რამეთუ განწყესებულ იყო კურთხევა ანტიოქიით კათალიკოზისა და ვერლარა ვის კელეწიფებოდა სვლად გზასა ანტიოქიისასა. ამისთჳს დიდი ზრუნვა აქუნდა ქართულთა. ხოლო დღეთა თეოფილაკთე ანტიოქელ პატრიარქისა წარავლინეს მოციქულნი და მიკრდენ წინაშე თეოფილაკტე, ანტიოქელ პატრიარქისა, და მიუთხრეს ნეტარსა თეოფილაკტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი, მკვდრნი ქართულთა სოფლეისანი, რამეთუ დღით-გან ნეტარისა ანასტასი მღუდელ-მოწამისა: და არა კურთხეულ არს სიძნელისათჳს გზათასა. ხოლო მან ჰყო საზოგადო კრება და განაჩინა ბჭობითა კრებისათა მთავარ-ეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა, რათა შეკრებოდენ ეპისკოპოსნი სამრევლოსა მიისანი და აკურთხევენ კათალიკოზსა უამითი-უამად, რომელიცა საღმრთომან მადლმან უჩვენოს მათ და რომელი გამოიჩინონ და სძინდეს მეფესა და

სოლო ზემოსსენებულისა მის წილ ათასისა კუბისა დაუწესა მათ, რათა წლითი-წლად მოსცემდენ უაქად-უაქადთა პატრიარხთა ანტიოქიისათა ათასსა დრატანსა, რომელი იგი მოეცემოდა ვიდრე დღეთამდე იოანე

ეპისკოპოსთა, და ერსა და მოუესთა მის ეკკლესიისათა და შეუქმნა ნათ აღწერილი მოსახსენებელი თავისა თვისათვს და მენ შემოკრებულისა კრებისათვს, და კელ-დასმულ ჰყო ერთი ორთა-მათ მისსა მოკლინებულთა მონაზონთაგანი, სახელით იოანე, მის უამისა კათალიკოზად მათდა“ (იხ. ქ. ცხ. ტ. I, გ. 168).

ამას შემდეგ ქართლის ცხოვრება კვლავ უმატებს: „ხოლო ამას ანტიოქიის კრებასა შინა გაპატროსნდა და განთავისუფლდა მათგან კათალიკოზი, რამეთუ კელ ქვეით აღარ არის პატრიარხთა, აღარც აკურთხევენ, არამედ თვსნი ეპისკოპოსნი აკურთხებენ, და მიერიოგნა განეფინა ქვეუანასა ზედა, ვითარმედ განთავისუფლდა კრებასა შინა ანტიოქიისასა, მაშინ უკუს იოანე გუთელ ეპისკოპოსი თვისსა სამწყსოსა და ერისა მიერ მოიგლინა ქართლად, და ქართლისა კათალიკოზისა იოანეს მიერ მიიღო ხელთ-დასხმა მცხეთას. რამეთუ მას უამსა საბერძნეთისა კერძონი ხატთა ბრძოლისა წვალებასა დაეპყრნეს“ (იხ. იგივე გვერდი ქართლის ცხოვრებისა).

ესევე ადგილი ზემოსსენებელი წერილისა სულ მცირეოდენ შეცვლით თეიმურაზის გარანტუმი სტეფანოზ მეორის (639—669) მთავრობის ისტორიაშია ჩართული (იხ. ქ. ც. გ. 171, შენ. 2). პარიამ დედოფლის, რუმინცევის და მეგრულიის ვარიანტებში ეს ტექსტი არ არის შეტანილი.

რაც შეეხება ცნობას იოანე გუთელ ეპისკოპოსის შესახებ ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებაში გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებლდან, ან ამ ცხოვრებაში ნაჩვენებ სვინაქსარიდგან უნ-

წმიდისა პატრიარსისათა. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორეს-
ტის წმიდას პატრიარსსა იეროუსალიმისსა, რომელი მივი-
დოდა მოციქულად ბასილისთანა, მეფისა ბერძენთასა, რათა
მისსა საუდარსა მიეტყობდის ქაჩთჳსლთა მიერ. და მიერ
დღიდგან დაეწესა რა მოსსენებაჲ ოდენ სასულისა აჭუნ-

და იოს შუტანილი. ხსენებულ ცხოვრებაში ეს ამბავი ასეა მოხ-
სენებული: „იყო უამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მარ-
თლმადიდებლობა არა იპოუბოდა და იოანე გუთულ ეპისკოპოსი
მცხეთას იყურთა ეპისკოპოსად, ვითარცა სწერია დიდსა სჯნაქ-
სარასა“ (იხ. მამ. ცხ. შიომღ. ხელ. გ. 239). სვინაქსარაში
ეს ადგილი მოყვანილია 1 ოკტომბრის საყითხავში.

ამ ადგილის შესახებ ქარ. ცხოვრებისა ბროსე შენიშნავს:
„მთელი ეს პარაგრაფი, თუმცა ძრიელ საინტერესოა, მაგრამ
საკსეა ანახრონოზმებით. მართლაც და 598 წლიდგან 610
წლამდე ანტიოხიის პატრიარხთ იყო ანასტასიოს II, რომელიც
მოკლულ იქმნა ქრისტიანობის წინააღმდეგ ამრულ ებრაე-
ლებს მიერ. ამისთვის ის ჩარიცხეს წმინდანების სიაში და მისი
დღესასწაული არს 21 დეკემბერს (ნახ. Lebeau. t. X, p.
244). რაც შეეხება თეოფილაქტეს, ის იყო ანტიოხიის პატრიარ-
ხთ 744 წლიდგან 751 წლამდე, ასე რომ კათალიკოსი იოანე
ვერ იყურებოდა თეოფილაქტეს მიერ. ამას გარდა გუთულ
ეპისკოპოსი მცხეთაში უნდა ჯერთხვეულ-იყოს, როგორც სხვა ად-
გილას შევნიშნე (Hist. de la Géor. t. I, p. 115, n. 1)
მერვე საუკუნის დასაწყისში და ამასთანვე არა ქართველ კათა-
ლიკოსის იოანეს მიერ. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ
ერთ იოანეს ვიცნობთ, რომელიც დადგინებულ იყო ადარნასეს
მიერ. ამას გარდა ოხის საუკუნის და მეზის განმავლობაში,
სტეფანოზ მეორიდგან დაწყებული დავით აღმაშენებელის დრომ-
დე, ანუ 663 წლიდგან 1105 წლამდე, ჩვენ არა გვაქვს სია

დეს ქართულთა შორის ანტიოქელსა პატრიარხსსა ღ უკეთ-
 თუ ოდესმე გამოჩნდეს წვალებამა, მაშინდა მიაჯღინებ-
 დეს მუნ განმარტუად წუბლებათა და ცთომათა ძლიერთა, ვი-
 თარ იგი ნეტარისა თეოდორე პატრიარხისისა დღეთა წარ-
 მოვიღინა ბასილი ღრამატიკოსი წუბლებისათჳს აკაკთაჲსაჲ.
 აქა დაგვიშთა სამიბეული მრავალთა, თუ ოდეს მიი-

კათალიკოსთა. ამიტომაც მე ამ ადგილს უცქერ, როგორც მი-
 მატუბულს ისეთი კაცის მიერ, რომელსაც კარგათ სცოდნია თა-
 ვის ქვეყნის ისტორია, მაგრამ სრულებით არ ყოფილა გაცნო-
 ბილი ისრაფელი ისტორიას. მე მგონი კიდევ, რომ ზემოხსენე-
 ბული პარაგრაფის ბოლოში ღაპარაკია მონოთელისტების და
 მონოფიზიტების განხეთქილების შესახებ, რომელიც არეუვდა
 უკანასკნელ წლებს ირაკლის მეუობისას. იხ. Lebeau, t. XI,
 p. 172." (Hist. de la Grèce. t. I, p. 230, n. 1).

ჩვენ ეს შენიშვნა ბრძოლის განგებ მოვიყვანეთ იმის და-
 სამტყუცებლათ, თუ როგორ შემცთარ აზრს გამოათქმევენებს
 კაცს ზოგიერთი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, როდესაც
 არ იცის, თუ ვის ეყუთენის, ან საიდგან არის ამოღებული ეს
 ადგილი. ამიტომაც თავი-და-თავი საქმეა ქართლის ცხოვრების
 შესწავლისათვის გამონახვა და გამოქვეყნება იმ წყაროებისა,
 რომელნიც აქა იქ შეტანილი არიან ქართლის ცხოვრებაში
 ძველათ თუ შემდეგ დროებში. ეს ადგილი ჩვენი წერილისა
 თავის თავთ არა ვითარ ანახრონიზმს არ შეიცავს, და თუ ქარ-
 თლის ცხოვრებაში ანახრონიზმი გამოდის, ეს იმის ბრალია,
 რომ წერილის ცნობა თავის ადგილზე არ არის შეტანილი.
 თვით ის მოვლენა, რომ სხვა და სხვა ვარიანტში ეს ჩვენი
 წერილის ცნობა სხვა და სხვა ადგილას არის შეტანილი, ცხა-
 დათ ამტკიცებს, რომ შეტანას არ სცოდნია, სად უნდა ყოფილ-
 იყო ამის ადგილი. მას სხვათა შორის აღარანასეს მეუობა გამო-

ღეს ქართულთა გურთხევა მინონისა. და ამისდა ცნობად მრავალ-ჟამ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემსა შენ მიერ მოსასხენებულსა ამას და ესოდენ კვაბოვე საზოგა-

ურჩევა, რადგნაც ქ. ცხოვრებაში მართო აღარნასეს დროს იხსენიება იოანე კათალიკოსი და ჩვენი წერილიც ხომ იოანეს იხსენიებს. მაგრამ ესლა ჩვენ ქართლის მოქცევის წყალობით სხვა იოანე კათალიკოსიც ვიცით. ეს ის იოანეა, რომელიც ჩვენს სიაში (იხ. შედარებით სია კათალიკოსთა) ნაჩვენებია მეორემოც-და შესამე კათალიკოსათ და იოანეს სახელით მეოთხეა, თუ მთა-გარ-ეპისკოპოსებსაც ვიანგარიშებთ. ჩვენის აზრით სწორეო ეს იოანეა, რომელიც იხსენიება ზემო მოყვანილ წერილში და რომელიც უკურთხება ანტიონის პატრიარხს თეოფილაქტეს. თეოფილაქტე, როგორც მოვიხსენიეთ, იყო პატრიარხათ 744 წლიდგან 757 წლამდე და უეჭველათ იოანესაც ამ დროს უც-ხოვრია, ასე რომ დრო იოანე IV კათალიკოსობისა ესლა დაახ-ლოვებით ცნობილათ უნდა ჩაითვალოს. ამ გარემოებას დიდი მნიშე-ნელობა აქვს ჩვენთვის, ვინაიფგან კათალიკოს ევზონიდგან დაწყებუ-ლი (639—663), თუმცა გვაქვს ესლა სია 27 კათალიკოსთა, მაგრამ რომელი რომელ დროს იყო კათალიკოსათ, არ ვიცით. თუმც იო-ანე IV დაახლოვებით 744 — 757 წლებში და ეჭვი არ არის შემდეგაც ცხოვრობდა, მაშასადამე ცხრა კათალიკოსს (თავთაჩაგ II, ევლალე, იოველ II. სამოველ VII, გიორგი I, კვირიონ, იზიდ-ბოზიდ, თუ და პეტრე III-ს), რომელნიც ევზონ და იოანე IV შუა არიან მოხსე-ნებულნი, უცხოვრიათ 663—757 წლებში, ასე რომ ორთა-შუა რიცხვით თითოეული მათგანი თითქმის ცხრა წელიწადი ეოფილა კათალიკოსათ. ეს იმ დროსთვის ცოტა არ არის. უფრო ხან-გრძლივი კათალიკოსობა სხვა დროსაც იშვიათია. მაგალითათ, არჩილ I დროს (410—334) 24 წლის განმავლობაში ოთხი მთაგარ-ეპისკოპოსი გამოიცვალა, ბაკურ III-ს დროს (557—570)

დოდ ყოველთათვის, კითარმედ ხაღკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიმკირისათვის ფასით ჭყიდდეს მირონსა, ამისთვის ჭბრძანეს წმიდათა მამათა; რათა არა ხალხი ანტიოქიას,

ცამეტი წლის განმავლობაში სამი კათალიკოსი იყო, აღარნასეს დროს (619—639) ოცი წლის განმავლობაში სამს კათალიკოსს ვკაულობთ.

იმ ცნრა კათალიკოსთა შორის, რომელნიც ჩვენ ევნონ-დგან იონე მეოთხემდე უჩვენეთ, პირველი ოთხი თავისუფლად შეგვიძლია მეშვიდე საუუენეს მკაწეროთ და დანარჩენნი მერვე საუუენის პირველ ნახეარს.

ხოლო იმ 17 კათალიკოსთა შორის, რომელნიც იონე მეოთხის შემდეგ იხსენიებიან, ერთი ხუთიოდე კათალიკოსი შეგვიძლია მივაწეროთ მერვე საუუენის მეორე ნახეარს და დანარჩენნი მეცხრეს. ეს ყველა, რასაკვირველია, დახლოვებით ანგარიშია, მაგრამ სულ-არაობას ყოველთვის სდობია დახლოვებით მაინც გიცადეთ მათი დრო.

რაც შეეხება იონე გუთელ ეპისკოპოსის კურთხევას მცხეთაში, ჩვენ უკვე უჩვენეთ, საიდგან უნდა იყოს ამოღებული ეს ცნობა. აქ მხოლოდ ის უნდა განვიხილოთ, შეიძლება თუ არა რომ მართლა ჩვენს იონე მეოთხეს ეკურთხებინა ის მცხეთაში. იონე გუთელ ეპისკოპოსი ცხოვრებდა კონსტანტინე მე-VI და ლევ ისაერის მეფობაში, ესე იგი 751—775 წ. ხოლო ჩვენი იონე IV, როგორც შევნიშნეთ, თანა-მედროვე იყო თეოდოლაქტე ანტიოხელ პატრიარხისა (744—751) და მის ზიერ ხელ-დასმულ ქართლის კათალიკოსათ. 744—751 წ. რასაკვირველია იმ დროს უჩვენებს, რომლის გამავლობაში ხელ-დასმული ყოფილა იონე IV, და ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ამას შემდეგ მას არ ეცოცხლოს. მაშასადამე დრო ჩვენი იონეს და იონე გუთელ ეპისკოპოსის ცხოვრებისა ერთი ერთმანეთს

არამედ სსსრ-ის ეკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდა მისი მიწის.

სოფლ თესვან ქალთუქლთა საგონებულ-არს, ვითარ-
მედ სიშორისათვის გზისა, და რომელ ფრად საშიშ არს

ეთანხმება, მით უმეტეს რომ ცნობა, რომელიც ბაღლანდის
შემოქმედის მის მიერ გამოცემულ Acta Sanctorum-ში, Vol. V.
იონე გუთელ ეპისკოპოსის წელ-დასმის დროთ უჩვენებს 758 წ.
ხსენებული ბაღლანდის შრომა გამოცემულია 1744 წ. ვენე-
ციაში და ჩვენთვის საუურადღებო ადგილი გადათარგმნილი რუ-
სულად (იხ. *Записки Одесского Общества - истории и древностей, тома XIII, 1883 г.*). ლირსი მამა, ამბობს ხსენ-
ებული ცნობა, სცნობდა კოსტანტინე მე-VI (V?) და ლევ
ისავრის (751—775) დროს და სიურმივე შეიმოსა სახე მონა-
ზონობისა. კოსტანტინემ და თვით იმის მიერ მოწოდებულმა
კრებამ აღძრეს დევნებობა წინააღმდეგ წმინდათა ხატთა და
მართლ-მადიდებელთა მცხოვრებთა გოთის ქვეყანისათა, რომელ-
თაც უარი განაცხადეს მონაწილეობის მიღებაზე უსჯულო კრე-
ბაში და რომელიც ამასთანავე დარჩენილნი იყვნენ უმწყემსოდ;
აღიჩიეს თავის მწყემს-მთავრად ლირსი იონე და გაგზავნეს იგი
ივერიის საკათალიკოსოში, სადაც წელ-დასხმულ იქმნა ეპისკო-
პოსად და შემდეგ უაუ-ქცევისა მან დაიცვა უვნებლად კათოლი-
კე ეკლესიის დოღმატნი და ჭეშმარიტი სარწმუნოება“ (იხ.
ჰაქრაძის ისტორია, გ. 201, შენ. 1). იონე გუთელ ეპისკოპო-
სის კურთხევას მცხეთაში მოიხსენიებს აგრეთვე პატრიარხი დო-
სთოფოსი თავის იერუსალიმელთ პატრიარხთა ისტორიაში და მის
კურთხევის დროთ უჩვენებს ლევ ისავრის მეფობას (იხ. Bulletin
scientifique, t. V, p. 228 და *Руководство ко позна-
нию Кавказа, выт. 1-ый стр.* 5). ყველა ზემოხსენებული
ცნობების შემდეგ არ შეგვიძლია იონე გუთელ ეპისკოპოსის

უცხთა თესლთა შორის გმელთით ანტიოქიით ქართლს წარ-
ღება წმიდისა მირონისა, ამისთჳს თჳთ ადგილს დაწესე-
ბულაჲს მათდა გურთხეკაჲ მირონისა 1).

კურთხევა მცხეთაში ჩვენს იოანე მეოთხეს არ მივაწეროთ. სხვა
იოანე კათალიკოსი აღიარნასეს მთაწარის შემდეგ ჩვენს წყაროებ-
ში არ იხსენიება. საქართველოში იმ დროს, თუ ვახუშტის ქრო-
ნოლოგიას დაუჯერებთ, მთაწარბდნენ იოანე და იუანეშერ
(718—787). საბერძნეთში მაშინ მართლა ბრძოლა იყო ხატთა
წინააღმდეგ, და ის მონოთელიტების და მონოთეიზიტების გან-
ხეთქილება, რომელსაც ბროსსე უჩვენებს, აქ არაფერ შვაშია.

1) მირონის კურთხევის მინიჭებას ქართველებსათვის ერ-
თი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა მიაწერს მეექვსე მსოფლიო
კრებას კოსტანტინეპოლისას, რომელსაც ჰხადის 656 წელს
და არა 680 წელს, როგორც მართლა იყო. ამ კრებას მიაწერს
აგრეთვე ქართლის ცხოვრება განთავისუფლებას საქართველოს
ეკლესიისას ანტიოხიის პატრიარხის დამოკიდებულობისაგან.
მაგრამ ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, ყოველ ეჭვს გარე-
შე, დამახინჯებულა და უმეცრათ გაზვიადებული ეფრემის წერი-
ლის მიხედვით. ეს უკანასკნელი აზრი მითაც მტკიცდება, რომ
აქ ჩამოთვლილია საქართველოს ნაწილები, რომელნიც უნდა
განაგოს ქართლის კათალიკოსმა, და სხვათა შორის ნაჩვენებია
სამცხე-საათაბაგოც, რომლის სახელ-წოდება იმ დროში სრულე-
ბით არა ყოფილა მიღებული. რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-
რებისა ეფრემის წერილიდან არის გადაკეთებული, ამას აშკა-
რათ ამტკიცებს ბოლო ამ ცნობებისა, სადაც სიტყვა სიტყვით
ის არის გამოკრებული, რითაც ეფრემი ათავებს თავის წე-
რილს, თუმცა ეს დაბოლოება ეფრემისა ქართლის ცხოვრებას
სრულეობით არ ვხერხება და ამდენ ხანს გაუგებარი რჩებოდა.
მეტი არ იქნება შენიშნოთ, რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-

ხოლო აფხაზთათჳს ეკავრე ეპიფანესი საეკკლესიოსს მოთხრობასს შინა თჳსსა აღჰსწერს ოცდა მეორესა თაგსა შინა და იტყუჳ ესრეთ:

„მათეჲ უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცვალნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწუნარეს ჭადაგებაჲ, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიან მეფისასა იყო ვინმე საჭურისი აფხაზი ნათესავით და ეფრატა სახელის-დებით, რომელი წარიელინა მეფისა მიერ ჭადაგებად მათდა და აღთქმად, ვითარმედ ამიერთგან არცა ერთილა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განხუნბულ იქმნეს მამაცატობისაგან რკინისა მიერ იმულებითა ბუნებისა, რამეთუ მრავალნი იეჴნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოჲსა საწოდისა რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩუწულულებასან.

ვინაჲცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ღუთის-მამობლისა აღაშენა აფხაზეთს შინა და მღუდელნი დაადგინნა მას შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდეს სუულსა ქრისტიანობისასა“ 1).

რუმისა არ არის არც მარიამ დედოფლის ვარიანტში და არც მეგრულიისაში (იხ. ქ. ცხ. გ. 171—172).

1) ეს ორი პარაგრაფი სიტყუა სიტყუით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ფარსმან მეექვსის მეფობის ისტორიაში (542—557). დასამტკიცებლათ იმისა, რომ ეს მართლა ეფრემის წერილიდგან არის ამოღებული მოგვყავს აქ ქართლის ცხოვრების ტექსტი:

„მათეჲ უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცვალნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწუნარეს ჭადაგება, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე

ესე მცირედნი სიტყვანი, ვითარცა თესლის შემკრებელ-
მან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთაგან ერთად შე-
მოკვებინეს, ვერ-ჩინებთა შენითა, კაცო ღუთისაო, რა-
მელმან ეგე უწყი, ვითარ მრავალნი მრავალ-გზის ამათ

საჭურისი, აფხაზი ნათესავით და ეფრატა სახელის-დებით, რო-
მელი წარივლინა მეუისა მიერ ქადაგებად მათდა და აღთქმად
ვითარმედ ამირიდგან არცა ერთილა ვინმე ნათესაისა მათისაგა-
განი განხვებულ იქმნებოდის მამა-კაცობისაგან რკინის მიერ,
რამეთუ მრავალნი იუენეს მათგანნი მსახურ სამეუფოსა საწოლი-
სა, რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩვეულებამან.

„ვინაცა იუსტინიანე ტაძარი წმინდისა ღუთის-მშობლისა
ალაშენა აფხაზეთს შინა, ბიჭვინტას, მღვდელნი დააგინნა მას
შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდენ სჯულსა ქრისტეა-
ნობისასა“ (იხ. ქ. ცხ. გ. 159).

ამ ადგილის შემტანს ქართლის ცხოვრებაში მხოლოდ
სიტყვა „ბიჭვინტას“ მიუმატებია ეფრემის სიტყვებში და სხვა
არაფერი არ შეუცვლია. იუსტინიანეს მიერ აფხაზეთში აშენე-
ბულს ტაძრათ აძღვანან მართლა ბიჭვინტის ეკლესიას ჰხადო-
დენ, მაგრამ ამ აზრს არ ამტყიცებს არც წარწერა ეკლესიისა
და არც სტილი ხუროთ-მოძღვრობისა. პროკოპი მართალია მოინ-
სენივებს, იუსტინიანემ ალაშენა მღვთის-მშობლის ეკლესია აფ-
ხაზეთშიო, მაგრამ სრულებით ბიჭვინტას, ანუ ჰაცუნდას არ
უჩვენებს. გარდა ამისა აფხაზეთის გადმოცემით ბიჭვინტის საყ-
დარი ანდრია მოციქულის სახელობაზეა აშენებული და არა
ღუთის-მშობლისაზე. ამ აზრს ისიც ემორწმება, რომ საკუროთნჯევლის
კამარაში ღუთის-მშობელი კი არ არის გამოხატული, როგორც
გელათშია, და როგორც კანონიც მოითხოვდა, თუ ღუთის-მშობ-
ლის სახელზე ყოფილიყო აშენებული, არამედ ამაღლება წარ-
მოდგერილი. ხოლო გევმა ეკლესიისა და სტილი ხელოვნები-

პირთათვის გუგითსჯდეს და დაბრკოლდებოდეს ჩუქნთს უმეტრებით, არამედ თვთ განდგომილთა საუდრისჯან დიდისა შეტრე მოციქულისა და თავისა ყოველთა მოციქულთასა, რომელნი ვითარმედ გულ საესე ჭუქნა და ლაშენა ესე ვითართა თსრობათაგან ¹).

ბოლოს ამ ჩუქნს გამოცემას დაურთეთ შედარებითი სია საქართველოს მეფეთა, ერისთავთა და კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით, რათა ამით თვალ-საჩინოთ დაგუენასკებია მკითხველისა-

სა ნანდვილი ქართულია და ქართულ ხუროთ-მოძღვრების ეკლესიას წარმოგვიდგენს არა უგვიანეს მე-X საუკუნისა.

ყველა ამავების გამო პროფესორი კონდაკოვი დარწმუნე ბულია, რომ ბიჭვინტის ეკლესია ქართული ხელოვნების ეკლესია შეათე ანუ შეთერთმეღე საუკუნისა (იხ. *Древняя архитектура Грузии профессора Кондакова. Москва 1876 г., стр. 10—12, 59*).

¹) ეს უკანასკნელი სტრიქონებიც შეტანილია ქ. ცხ-ში იმ ადგილას, რომელიც ჩვენ მე-LVI გვერდის შენიშვნაში მოვხსენიეთ:

„რამეთუ მრავალნი მრავალ გზას ამით პართათს გვიითსჯდეს და დაბრკოლდებოდით ჩვენ უმეტრებით, და ესე მცირდენი სიტუენი, ვითარცა თესლის შემკრებელმან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთაგან ერთად შემოკარიბენ ჯერ-ჩინებითა შენითა, კაცო ღუთისაო“ (იხ. ქ. ცხ. გ. 172).

თვის განსხვავებანი ამ ორ ჩვენი ისტორიის წყაროთა შორის. კათალიკოსთა სიის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის მოქცევაში ბართლომე კათალიკოსი ისვენება გურამ ერისთავის დროს და მისი შემკვიდრის სტეფანოზ პირველის ისტორიაში კათალიკოსის შესახებ ასე სწერია: „და კათალიკოსი იყო ბართლომე მეორედ“. აქედან ის აზრი შეგვიძლია გამოვიყვანოთ, რომ ბართლომე პირველათ ყოფილა კათალიკოსათ, შერმე ჩამოურთმევიათ ტახტი და ბოლოს სელ-ასლა მიუციათ. მაგრამ ქართლის მოქცევა სრულებით არ იხსენიებს, რომ ბართლომე პირველისათვის ჩამოერთვან კათალიკოსობა, და შერმე სელ-მეორედ მოეწიონ. ამისათვის ჩვენ უფრო გარკვეულათ და საჭეშმარიტოდ მიკვანინა სუმბატის ისტორიის ცნობა, რომელიც ამბობს, რომ სტეფანოზის დროს კათალიკოსათ იყო მეორე ბართლომე¹⁾. ამის მიხედვით გუარამის დროს მოსსენებული ბართლომე სხვა უნდა იყოს და სტეფანოზის დროს მოსსენებული—სხვა. ჩვენც ესენი სხვა და სხვა პირათ აღვნიშნეთ.

ქართლის ცხოვრების ცნობებში ჩვენს სიებში შემოტანილია ვახუშტისაგან შემუშავებული და ბროსსეს მიერ შესწორებული ქრონოლოგია, რომელიც ეხლა საზოგადოთ მიღებულია. როგორც ვახუშტის ისე ბროსსესაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ჩვენი ისტორიის წინაშე ქრონოლოგიის შემუშავებით, მაგრამ ესლა სამწუხაროთ მათი ქრონოლოგია მანც ვერ აკმაყოფილებს ჩვენს მოთ-

¹⁾ იხ. საზი ისტორიული ხრონიკა, გ. 36 და 49.

სოკინილებს. თვით ის ფაქტი, რომ ესლა მეფეთა და ერისთავთა რიცხვი მეტი აღმოჩნდა, კიდრე ჰამომდე გიცოდით, ცხადათ ამტკიცებს, რომ ეს ქრონოლოგია ხელასლა უნდა გადიშინჯოს და ქართლის მოქცევის მისედევით შუბუშავდეს. ეს რასაკვირველია მომავალს ეკუთვნის და ჯერხანაჲ ძილებულს ქრონოლოგიას გკერდს ვერ აუჭევთ: უოკელ შემთხვევაში უმეტესი მათგანი დაასლოკებით მანც უჩვენებს დროს.

ექვთიმე თაყაიშვილი.

14 იანვარი

1891 წელი.

ხოლო [ოდეს დასრულა] სრბამ თვისი სარწმუნოებას ზედა წმიდისა სამებისა წმიდამან და სანატრელმან დედოფალმან ნინო, რომელი გვექმნა მასარებელ გულთა ჩუენთა და მღვინებელ სულთა და კორცთა ჩუენთა, ვითარ განიშორა ერთი ესე სამეფოთა ქუეყანაჲ ჩრდილოდას, მცხეთისა, მეფეთა სამეფოთა, არწმუნს ეოკელთა აღსარება მამისა და ძისა და წმიდისა სულისაჲ, ნათლისღებითა მოსლგაჲ ქრისტესი, და შობაჲ წმიდისაგან ქალწულისა, ნათლისღებაჲ და სიკუდილი ქრისტესი, და აღდგომა მკუდრეთით, შემდგომად სიკუდილისა უკუდაგებაჲ და ცხოვრებაჲ, მეორედ მოსლგაჲ ძისა ღვთისაჲ ქუეყანად, მართლთა ცხოვრებაჲ და ცოდვილთა შურის გებაჲ, რამეთუ მისი არს სუფევაჲ უკუნითი უკუნისამდე და მერმეცა, ამინ 1).

ვითარ მოიწია ქუეყანასა ცხოეთისასა, დაბასა ბუდს, დასხუელდა სხუელებითა მით, რომელთაცა მოცაკუდა 2)

1) ეს შესავალი თავიუგან დაწეებული აქამოდე არც ერთ ნინოს ცხოვრებაში არ მოიპოება.

2) იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრისა და შიო მღვიმის „მამათა ცხოვრებებში“ მოყვანილია წერილი ნინოსი მირიანისადმი, რომელიც მითომ ნინოს თავის სიკვდილის წინ გაეგზავნოს კახეთის დედოფლის სუფის ხელით მირიან მეფისათვის. ეს წერილი შეტანილია საბინის მიერ გამოცემულ „საქართველოს“

მასინ შუეკრესეჲს ქეჲენი ქუჭყანისანი და მთავარნი დედებითურთ და სიმრავლელ ერთა ძლიერთაჲ, რამეთუ ჭხედ-კიდა ყოველი კაცი ჰირსა ნინოაჲსსა, ვითარცა ზეცისა ან-გელაზისასა.

და სტუეთდეს მტირესა-მას და მუელსა სამოსელსა მისსა მითუეკითა სარწმუნოებით, და იძულებით ეკედრე-ბოდეს ყოველნი იგი დედოფალნი გარემო-მსხდომარენი, რომელთა დამოსდიოდეს ნაკადულნი ცრემლთანი თუაღ-თაგან მათთა განშორებისათჲს მოძღურისა, მოღუწისა და სხეულთა მკურნალისა კელოვანისა.

ეტყოდაჲს დედოფალი სალომე უკარმელი და ჰერო-კარა სივნიელი და მათთანა ყოველნი მთავარნი ჭკითხვი-დაჲს მას და ეტყოდეს: რინაჲ ანუ ვითარ მოშუერ შენ, ქუჭყანასსა ჩუჭნსა მაცხოვრად ჩუჭნდა, ანუ სადაჲ იყო აღზრდაჲ შენი, დედოფალო, მაუწყე ჩუჭნ საქს შენი, რაჲსა იტყუ ტყუილბასა, ტყუეთა მხსნელო სანატრელო.

რამეთუ ესერა გვისწავიეს შენ მიერ, ვითარმედ ყო-ფილ არიან წინასწარ-მეტყველნი ჰირველ მოსლვადმელ მისა ღუთისა ქუჭყანად.

და მერმე მოციქულნი ათორმეტნი და კუალად სამე-ოცდა ათორმეტნი, და ჩუჭნდა არავინ მოავლინა ღმერ-თიან, გარსა შენ. და ვითარ იტყუ, ვითარმედ (ტყუე კარი მეჲ ანუ ვითარცა ჭინდოვის თუ ¹).

სამოთხეში“ (გვ. 149—150). ჩვენის აზრით, ეს წერილი შემ-დეგ უნდა იყოს შეთხზული და ამისთვის არ მოიპოება უბედულეს ვარიანტებში.

¹) ქ. ცხა. ში და იოანე ნათლის-მცემლის მოხანტარის ვა-

მასინ იწყო სიტყუად ნინო ღ თქუა: „ასუღნო სარ-
წმუნოკებისანო, მასლობელნო ღუთისანო, დედოფელნო
ჩემნო, გსედავ თქუტნ ვითარცა პირველთა მ:თ წმიდათა
დედათა ყოველსა-მას სარწმუნოებასა და სიკარულსა ღუ-
თისასა და გინებს გზათა ჩემთა ცნობაჲ გლასხვისა-მკეკ-
ლისა თქუტნისათა და გაუწოცა. ესერა მოსრულა სული
ჩემი კორკსა ჩემდა და მეძინებინ ძილითა-მით დედისა
ჩემისაჲთა საუკუნოდ.

• არამედ მოიხუენით აღსაწერელნი წიგნისანი და და-
წერეთ სიგლასაკჲ ჩემი და უდები ცსოვრებაჲ ჩემი, რათა
უწუოდინ შვილთაცა თქუენთა სარწმუნოებაჲ თქუენი და
შეწუნარებაჲ ჩემი.

და სასწაულნი ღუთისანი, რომელნი გისილვიან მცი-
რელნი მთათა-მით ზედა მასულოკისსა-მას შინა სუეტისა
აღმარებებსა და მიერ წუაროსა-მას ზედა და კიდრე აჭ
მოსლვადმდჲ ჩემდა თუთ უფალმან იცის და სულმან ჩემ-
მან, რომელი უხილავს თვალთა ჩემთა ზეცით გარდამო ქუტ-
ყანასა ზედა ¹⁾.“

მასინ მოიხუენეს საწერელნი სალომე უქარმელმან და
სივნიელმან პეროკავრი, და იწყო სიტყუად წმინდამან ნი-
ნო, და იგინი წერდეს. წინა შოპისა მისისა მშობელთა
მისთა საქმედ იწყო ²⁾.

რიანტუბოში უკანასკნელი საში სიტყუვის მაგიერ სწერი: „ანუ ვი-
თარ უცხო“ (ქ. ცხ. გვ. 98).

¹⁾ ეს წ სიტყუიდან „მცირელნი მთათა“ ბოლონდის არ
არის არც ერთ ვარიანტში.

²⁾ მთელი ეს მოთხრობა სიტყუებიდან: „ნაშინ შეკრებს

ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.

იყო მათი ქათა, ოდენ გიორგი კაბადუკიელი იწამა ქრისტესსოჯს, მათ დღეთა კაბადუკიამთ ქალაქით კაცი ვინმე მთავართა შესახაში მონაჲ ღუთისაჲ წარვიდა ჭრომედ მეფეთა წინაჲ 1) მსახურებად და ნიჭისა მიღებად. და მათვე დღეთა კაცი ვინმე იყო კოლასტას შინა და ესხნეს ორ შვილ: ძმ და ასული. სახელი მისა მისისაჲ იობენაღი, ხოლო ასულისაჲ სუსანა.

და კითარა ლესრულნეს მშობელნი იგი, და შთეს შვილნი მათნი ობლად. აღდეს და წარვიდეს წმიდად ქალაქად იბრუსალიმად. იმედ ევეს სასოკებაჲ იგი უოკელთა ქრისტწანეთა წმიდაჲ ადგომაჲ და მიეკედრნეს მუნ.

ესე მამა სუსანაჲსი მიემთხუა დეკტალარობასა, ხოლო სუსანა ჭმსახურება მიაფორსსა სარას ბეთლემელსა.

ხოლო ესე ჭაბუკი კაბადუკიელი მიიწია წინაჲ მეფისა ჭრომედ, და ეწეკრეს ბრანჯნი ჭრომთა ბრძოლად კელსა ზედა პინლანისასა 2) და მოსცა ღიერთმან ჭაბუკსამას კაბადუკიელსა ძალი უძლეველი და ჭმნა წინაჲ ადგომაჲ მტერთაჲ ძლიერად, ვიდრემდის წარიქცინა სიელტოლად.

მეფენი“ აქამოდე თითქმის სიტუვა-სიტუვით არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში. და სხვა ვარიანტებში, ზემონსენებული პარაგრაფის გარდა (იხ. ქ. ცხ. გვ. 98—99)

1) ქ. ცხ. აქ უმატებს „მაქსიმიანესა“, ხოლო მარიამ დედოფლის და სხვა ვარიანტებში ეს სიტუვა არ მოიპოება.

2) ქ. ცხ.: „პიტალანისასა“. მარიამ დედოფლის და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტები: „პიტალანისასა“.

და შეიპურა მეფე ბრანჯთაჲ და მისთანა მთავარნი მრავალნი და შეიყვანნა წინაშე მეფისა მეფე ბრანჯთაჲ და ყოველნი მთავარნი, სოლო მეფემან განაწესა სიკვდილი მათი.

მაშინ იწყეს ტირილად ბრანჯთა-მათ და ეკიდრებოდეს ზაბილოვნს. მოგუეც პირველად შჯული შენი და შეგუეანენ ჩუწნ ტამარსა-მას ღუთისა თქუწნისა და მაშინ იყვენ სიკვდილი ჩუწნი, რამეთუ შეცა-შენკე-გუპურენ და შენკე უპე ესე ჩუწნ ზედა და უბრალო იყო სისხლთა ჩუწნთაგან.

სოლო ზაბილონს-და ესმა, მწრათელ აუწყა ესე მეფესა და პატრუაქსა სიტუუაჲ მათი და მისცეს მათ ნათელი კელსა ქუეშე ზაბილონისასა, და შეიყვანნეს ტამარსა ღუთისასა, წმიდას ეკლესიასა, და აზიარნეს საიდუმლოთა ქრისტესთა, და უჩვენეს მათ დიდებანი იგი წმიდათა მოციქულთანი, და დილაჲთ აღრწ აღდგეს ბრანჯნი იგი და სამოსელი სამეუდრო შეიმოსეს, და განვიდეს ადგილსა-მას კაცთა საკლავსა, ილოცვიდეს და ჳმადლობდეს ღმერთსა ნათლისღებასა-მას ზედა, და ზიარებასა, და იტუოდეს: „ჩუწნ სიკუდილისა შინა უკუდაჲ კართ, რამეთუ ღირს შუგანა ჩუწნ ღმერთმან ესე კითარსა დიდებასა სიღვაღ და საგზალსა-მას დაუღუენელსა კორცსა და სისხლსა ქრისტე, მისა ღუთისა უკუდავისა მის მეუფისასა, რომელი არს უფროჲს უმაღლეს ყოველთა მადლთა და უქუეს-გნელის ყოველთა ქუესგნელთა, რამეთუ იგი არს კურთსეულ უკუნიითი უკუნიამდე, ამინ.“

სოლო კაჲ ნაშობთა ჩუენთა, ნაყოფთა სიმწარნი-

სათა, მკუდროა უნელისათა, და კობადეს იგინი: „მოკედინი
მეკრძლელ ეკე და აღიხეუნიო თაენი ჩუჭნნი ჩუჭნგან.

ამას რაჲ ჭხედვიდა ზაბილოვნ, აღიძრა გონებითა და
ტიროდა, რაჲთაუ ვითარცა ცხოვართა, თაენი თაენი კლვად
წარუპყრეს და, ვითარცა ჭრავთა შვილთა, მათთა სწულად
დეს.

მაშინ შევიდა ზაბილოვნ წინაშე მეფისა და გამოი-
თხოვნა, და ნიჭითა განუტეუნა. ხოლო იგინი ეკედრუბო-
დეს ზაბილოვნს, რათა წარუკეეს ქუჭუნად მთა და მისცეს
შჯუელი ქრისტესი, და ნათლის-ღებაჲ წულითა ყოველსა
ყრას მათსა.

ხოლო ისმინა მათი ზაბილოვნ და მოსთხოვნა მღდუ-
ლნი ჰატრეარქსა, და ბრძანებაჲ მოიღო მეფისგან, და
წარვიდეს სისარულით.

და ვითარცა მიეახლნეს, ვითარ ერთ დღისა სავალსა
მიჭკდა ჭამავი, ვითარმედ „მეფემ მოკალს ცოცხალი და
ყოველნი მთავარი მისთანა.“

მაშინ შეიძინეს ათნი იგი საერისთვონი: ხოლამაჲ,
და ხოზანაჲ სლაჯაჲ, ხენეშაჲ, ტიოგარაჲ, შაქაჲ, გზაჲ
ზარგაჲ, ზარდაჲ, ზარამაჲ და ომონიგონი სამეფუოჲ 1),

1) ნარიამ დედოფლის და იოანე ნათლის მცემლის ვარი-
ანტები სრულად ეთანხმებიან ამ სახელებს; მხოლოდ ნარიამ
დედოფლის ვარიანტში სახელი „ზარამაჲ“ გამოტოვებულია.
ქ. ცხ. ვი შეცვლით გვიჩვენებს ამ სახელებს: ხოზანაჲ, ხოზაჲ,
განლაჲ (პროსესეს ვარიანტით „გარდაჲ“), ხონეშაჲ, ხი-
გირაჲ (პროსესეს ვარიანტით „ხინიჭრაგაჲ“), ზაჲ, ზაგაჲ,
ზარდაჲ, ზარამაჲ და ომონი და სამეფუო (იხ. ქ ცხ. გვ. 66).

და მოკეგებოდეს მდინარეს ზედა დიდსა ღღამარასა 1).

და განუო მეფემან ერთი იგი და დაადგინა წყალსა მას იმიერ და ამიერ, და აკურთხეს მღვდელთა მდინარე იგი და შთაჲდა ყოველი ერთი მდინარესა-მას, და განიბანებოდეს, და აღმოვიდოდეს გამოსაკალსა ერთსა, და დასდებდა ზაბილოვნ კელსა ყოველსა ერთსა ათ დღს და აღმართნეს კარავნი, და შეწირეს მღვდელთა ყამი, და აზიარნეს ქრისტესს საიდუმლოთა.

და განუტევენა მღვდლნი, და განკარგა ყოველი წესი ქრისტესწინობისაჲ, და დაუტევა კურთხევაჲ, და წარვიდა ნიჭითა დიდითა ჭრომედ.

და განიზრახს გულსა თვისსა, და თქვა: „წარვიდე იმტრუსალიმად,“ და მისცა გლახაკთა ყოველი იგი მონაკუბი. და დევტალარი იგი 10) პატრეაქ ქმნულ იყო, და ფრინად დაიმეგობრნეს ურთიერთასა ზაბილოვნ და პატრეაქი.

ჭრქვა სარა მიაფორმან პატრეაქსა: „ესე ზაბილოვნ მამაჲ და ემასი ბრანჯთაჲ, კაცი სრული სიბრძნითა

სება ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში და „საქართველოს სამოთხეში“ შემდეგი სახელებია: სოზამა და სოზაბა და ზაქაჲ და ხენებაგი, ტიმგარაგი და ზაქაჲ, გაზაჲ, ზარგაჲ, ზარდა, ზამრაჲ და თომიგონი და სამეფო (იხ. საქ. სამ. გვ. 120)

1) ქ. ცხ.-ში „და ღრმასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „ღადმარსა“; იოანეს ნათ. ვარიანტში: „ღადმარასა.“

2) ქ. ცხ.-ში „დევტალარი“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში „დევსალარი“; იოანე ნათლის მცემლის ვარიანტში „დევტალარი“.

და ღუთის მოშიშობითა, ამას მიეც და შენი სუსანა ცოლად.“

და სთნდა წმიდასა პატრქაქსა სიტყუაჲ მისი და მისცეს სუსანა ცოლად მისა, და წარვიდეს თჳსა ქალაქსა კოლასუდ ¹⁾).

და მე ოდენ ვიშევე მათგან, და იგი არიან მშობელნი ჩემნი, და აღმზარდა მე დედამან ჩემმან წილთა შინა თჳსთა, მსახურებასა შინა გლახაკთასა, დღმ და ღამმ დაუცადებულად.

და კითარცა ვიქმენ მე ათორმეტის წლისა მშობელთა ჩემთა განყიდეს ყოველი, რამცა აქუნდა, და წარვიდეს ინტრესალიმად.

მამის მამისან ჩემმან დაიწერა ვკარი პატრიაქისაგან და განიქმის დედისაგან ჩემისა, და შემიტუბო მე მკერდსა მისსა, და დამღუარნა, კითარცა ღუარნი, ცრემნი თჳსნი თკალთა და ჰირსა ჩემსა ?).

და მირქუა: „მე მხოლოგო ასულო ჩემო! ესერა დავიტიკებ შენ ობლად ჩემგან და მოგითვისადე შენ ღმერთსა ცათასა, მამასა, ყოველთა მზრდელსა, და უფალსა, რამეთუ იგი არს მამად ობოლთაჲ და მსაჯული ქერიკთაჲ, ნუ გეშიინან, შეილო ჩემო.

ხოლო შენ მავდანელისა მარიამის შური აღიღე ხოჲუარელისათჳს ქრისტესისა და დათა-მათ ღაზარესთა.

¹⁾ ქ. ცხ. „კოლასტრად“; იოანე ნათლის მცემელის ვარ.-ში აგრევე.

²⁾ აქ, როგორც მკითხველი ხედავს, ნინო ყოველთვის ლაპარაკობს თავის თავზედ, ხოლო ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში ამბავი მესამე პირით არის მოთხრობილი.

და თუ შენ ესრეთ გეშინოდის მისა, ვითარცა მათ, მან ეგრეთ მოგცეს ყოველი, რაჲცა სთხოვო მას, ოდეს რაჲ გინდეს მისგან.“ და მომცა ამბორებაჲ საუკუნოჲ ღ წარვიდა წილ იორდანესა კაცთა-მათათნა კელურთა, რომელსაჲ ყოფაჲ მისი იცის მისმან უფალმან იესო.

ხოლო დედაჲ ჩემი მისცა პატრწაქმან მსასურად გლასაკათ, დედათა უძღურთა. ხოლო მე კმსასურებდ მიაფორსა სომქსსა დვინელსა ორ-წელ.

და კვითსეკდი გნებათა მათოჯს ქრისტესთა ჯუარტმისა, დაფუკისა და აღდგომისათჯს მისისა, და სამოსლისა მისისა და ჯუართა, და ტილოთასა, და სუდარისასა, ყოველსა მიწუებით.

რამეთუ არაგინ ყოფილ-იყო, არცა იყო, შორის იბრუსალიმისა ზომი მისი მეტნიერებითა შჯულსა გზასა ბუელსა და ასაღსა ყოველსავე.

იწყო უწუებად ჩემდა და თქუა: „გებდავ, შვილო ჩემო, ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ლომისა ბუკისასა, რომელი იზასუნ ყოველსავე ზედა ოთსფერესა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა აერთასა უფროჲს მამლისა და ყოველთ ქუეყანაჲ გუგასა თუალისა მასისასა. მცირესა მარგალიტის სწორსა შეაყენის.

და განიხილის, განიცადის საჭმელი მისი, ცუცსლებრ დაინანის, მოუტუენის ფრთენი შრიალებად და მიიპართის მას ზედა.

ეგრეთ იყოს ცხოვრებაჲ შენი წინამძღვარებითა სულისა წმიდისაჲთა.“

თავი დ, აღწერილი მისვე სალოძე უქარ-
მელისად ¹⁾.

აწ ვიწყო და გითხრა ყოველი: „ოღეს იგი იხილეს
ღმერთი უკუდავი კაცთა მოკუდათა ქუეყანასა ზედა, რომელი
მოსრულ-იყო, მისგან ისრასლი უკუნ-დგა, და მოწო-
დაჲადა ყოველთა უცსოთა ნათესავთადა, უცსოთა ღმერთთა
მონებულთადა, ვითარცა თჳთ უნდა კსსნადა სოფლისადა,
რომელი დაჰადა, იწყო კეთილის ყოფად ჭურათა, მკუ-
დართა აღდგინებად, ბრძთა აღხილვად, ყოველთა სნე-
ულთა განკურნებად. ესე შეიშუნეს, შეიზრახნეს და წა-
რავლინეს სტრატოტნი ყოველსა ქუეყანასა სწრაფით
მოსლვად, და იტყოდეს; რაჟეთუ აჰა, ესერა წარყმდე-
ბითო.“

მ:შინ მოიწინეს ყოველით სოფლით კაცნი ჭურანი,
ქენიერნი შეუღესა მოსესსა, რომელნი არტაკრად ²⁾ აღუ-
დგეს სულსა წმიდასა.

და რადა იგი უნდა ქრისტესა მათგან, მათ აღასრუ-
დეს: ჟუარს აცუეს და სამოსელსა მისსა ზედა წილი ით-
ხინეს, და წილი ჰსუდა ჩრდილოთა მცხეთელთა კუართი
იგი უფლისა იესომასი, და დაჰყოლეს მათ დამბადებელი თჳსი,
და დაჰკრძალეს საფლავი.

¹⁾ ეს ცალკე თავად არც ერთ ვარიანტში არ არის, არა-
მედ მოხუცულია წინანდელ მოთხრობაზე.

²⁾ ქ. ცხ-ში და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტში:
„ანტაკრად“; მარიამ ღვთაობის ვარიანტში: „ანტ რა:ად“.

ხოლო იგი აღდგა, ვითარცა თქუა პირველ, და ტილონი იგი, ოდეს განთენა, ისხნეს საფლავსა შინა.

და ესე ყოველი წარმოიცადა პილატუს და მოვიდა საფლავად იგი და ცოლი მისი, და ტილონი იგი პოვნეს, და მოიხუნა იგინი ცოლმან პილატესმან.

და წარვიდა წრაფითა დიდითა პონტოდ სასუელ თუსა, რომელი იქმნა მოწმუნე ქრისტესა. ხოლო შემდგომად უამთა მრავალთა მოვიდეს იგინი კელთა ლუკა მასარებელი-სათა და დასხნა იგინი მან, სადაცა თუთ იცის. ხოლო სუდარი არა იპოვა, ვითარცა კორცნი ქრისტესნი.

თქუეს კვითმი პეტრესთუს, ვითარმედ „იკელწიფა ახუშად და აქუნდეს“, გარნა განცხადებულად არაჲ მიუთხრეს, ვითარ სხვაჲ ყოველი.

ხოლო ჯუარნი ამას ქალაქსა შინა დამარსულ არიან, ხოლო ადგილი მათი ვერვინ იცის. ოდეს ინებოს ღმერთმან, გამოჩნდენ.

მაშინ მივიცე კურთსეუაჲ უფალსა ღმერთსა და მადლი დედოუალსა-მას ჩემსა ამას ყოველსა ზუდა თხრობასა (თხრობას), და გუალად გჰკითსე, ვითარმედ „სადაჲ არს ჩრდილომსა იგი ქუეყანაჲ, ანუ სადაჲ არს სამოსელი იგი ღუთისა ჩუენისაჲ“.

მარქუა იუ: „ჩრდილომსა ქუეყანაჲ სომხითსა მთუელ არს, საწარმართოჲ ქუეყანაჲ, საკელმწიფოჲ ბერძენთა და უეიეთაჲ“ 1).

1) ქ. ცხ.-ში ამ ფარაზის მაგიერ სწერია: „რქვა ნიაფორმან: „ქალაქი მცხეთ, ქუეყანაჲ ქართლისაჲ, სომხითისა

მათ დღეთა შინა მოკინებუიდა დედაკაცი ეფესელი თაუუნისცემად წმიდასა ადგომასა და ჭკითხვიდა მიაფორნი დედაკაცსა-მას, თუ ჭკლენუ დედოფალი ეგეთსავე ბნელსა შინა არსა და მეფობაჲ მათი თუნიერ ღუთისა.

ხოლო მან ჭკრქუა: „მე ვარ მეკვალნი მათი და მახლობელი განზრასვასა მათსა უოველსა და დიდი წადიერებაჲ აჭუს ჭრომთა ქრისტეს მიმართ შჯულისათჳს და ნათლის-ღებისა“.

ხოლო მე კარქუ მიაფორსა: „წარმავლისე და წარვიდე წინაშე ჭკლენუ დედოფლისა, ნუ უგუწ მიმიხლოს სიტყუს ებად მის წინაშე ჭრისტეს-თჳს“. და ამან აუწყა ჰატრეაქსა. ხოლო მან მიწოდა წმიდამან მამამან ჩემმან, ჰატრეაქმან, მამან დედისა ჩემისამან, და დამადგინა აღსავალს საკურთსეკელისასა.

და დამასხნა კელნი მისნი მკართა ჩემთა, და სულთ ათქუნა ცად მიმართ, და თქუა: „უფალთ ღმერთთ მამათათა და საუკუნეთათა, კელთა შენთა შეკვედრებთ ობოლსა ამას შვილსა დისა ჩემისასა და წარვაკლინებთ ჭადაკუად შენისა ღუთებისა“.

და რათა ასაროს აღდგომად შენი, სადაცა შენ სათ-

მთიულეთი-არს საწარმართოჲ, რამეთუ უამსა ამას უუკათა სახელმწიფოდ შექმნილ-არს იგი“. ხოლო ნათლის მცემლისა და შიომღვიმის ვარიანტებში ვკითხულობთ: „არს აღმოსავლეთით კერძო ქალაქი სახელით მცხეთა და ქუეყანა ქართლისა და სომხეთისა და სომხეთისა მთიულეთი და საწარმართო, და არს იგი აწ უნსა ამას სახელმწიფო ბერძენთა და უუკათაჲ“.

ნო იყო, სრბამ მისი. ექმენ, ქრისტე, ამას გზა, მოგზა-
ურ, ნათესადგურ, მოძღუარ ენა მეცნიერების, ვითარცა იგი
წინათა-მათ მოშიშთა სახელისა შენისათა.

და მიჯმნა დედისაგან ჩემისა, და მომცა ჟუარნი მე,
და გურთხევაჲ საგზლად, და წარვემართე დედაკაცისა მის-
თანა, და ოდეს მივედით სახიდ მისა, მუნ ვპოვეთ დედო-
ფალ ვინმე, მეფეთა ვადაგი ¹⁾, სახელთ რიფსიმე ²⁾,
რომელი ელოდა ისრუსალიმით ნათლის-ღებასა და ქრის-
ტეს აღსარებისათჳს სუროდა. მაშინ მიმცა მე კელთა
მისთა დედაკაცმან მან და მივეც მას ნათელი კელ-
ქუე შე ჩემსა, მას და ორმოცსა სულსა მისთანა სახლისა
მისისათა, და წარვედით სახიდ მისა, და ვიყვენით მუნ
ორ-წელ ³⁾.

მაშინ მოსედა უფალმან საბერძნეთსა და ქრწმენა მე-
ფესა კოსტანტინეს, და ქრისტე აღიარა მან და დედამან
მისმან, და უოველმან პალატმან მათმან, დასაბამითგან წელ-

¹⁾ ეს სიტყვა არც ერთ სხვა ნინოს ცხოვრებაში არ მოი-
პოვება. მხოლოდ იმის მაგიერ უველა ვარიანტებში სწერია:
„ნათესავი და ტომი მეფეთა“.

²⁾ სხვა ნინოს „ცხოვრებები უმატებენ აქ: „და დედა
მეუბე მისი გაიანე“.

³⁾ სხვა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრებებში აქეოგან
იწყება ვრცელი ამავე ეგვიპტისათვის ცოლის ძებნისა და თრდატ
მეფისაგან ნინოს თანამოგზაურების წაშებისა, რომელსაც ლეგენ-
დური ხასიათი აქვს. აქ საჭიროდ ვრაცხთ შენიშნოთ, რომ ქ.
ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი ამ მოთხრობის წყაროდ უჩვენე-
ბენ „წიგნსა წამებისა სომენთა წმიდათსა“.

თა სუთ-ათას ოთხას ორმოცდა ოთხსა, სოლო ქრისტეს
ამაღლებითგან სამას და ათ-ერთმეტსა, და წარემართა უოკელი
საბერძნეთი ქრისტეანობასა 1). მეშვიდესა წელსა იყო წმი-
დად კრებაჲ ნიკეას, და მერკესა წელსა იყო სივლტოლად
ჩუენი საბერძნეთით, რიფსიმე დედოფალი და გაიანე დედ-
მძუძე და ორმოცდა ათი სული წარმოგემართენით თთუე-
სა პირველსა ათ-სუთმეტსა.

და გამოკედით არეთა სომხითისათა, სამოთხესა-მას
თრდატ მეფისასა, ივინი მოიკლნეს მუნ თთუესა პირველ-
სა...ოცდაათსა, დღესა პარასკევსა 2).

სოლო მე დავითი ეკალთა შინა ვარდისათა, რამე-
თუ ვარდი და ნუში უკადა მას ქამსა. და ოდეს იგი აღ-
მოვიდოდეს სულნი წმიდათა (წათა) მათ, კიხილე ზეცით
სამოსლის მსგავსად ჩამომავალი დიაკონი (ღენი) ოლარითა
ნათლისადთა და კელთა მისთა აქუნდა სასაკუთქველს, რომ-
ლისგან გამოვიდოდა კუამლი სულნელებისად, რომელი
ცათა დაჭუარვიდა, და მისთანა სიმრავლს ერთა ცისათად.
და შეირთეს წმიდანი იგი სულნი ერთა მათ ზეცი-
სათა, და დედებით აღმაღლდეს ცად.

სოლო მე ვაღაღუა: „უფალო, უფალო, რად დამი-
ტევე მე შორის ასპიტთა და იქედნეთა?“

კმაჲ მესმა მე მუნით, რომელი მეტყოდა მე: „ეს-
რწთვე იუოს წარუკანებაჲ შენი, ოდეს ეგე ეგალი, რო-

1) არც ერთ ვარიანტში ეს დატა არ არის ნაჩვენები.

2) სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამათი წამების დრო არ არის
ნაჩვენები.

მელი შენსა გარემოდას არს, ყოველივე იქმნეს კარდ-მე-
წამულ-სულნელ შენ მიერ.

ხოლო შენ აღდეგ და კიდოდე აღმოსავლით, სადა
იგი არს სამკალ ფრიად და მუშაჲნი ყოვლადვე არა არი-
ან“. ხოლო მე წამოკედ და მოკედ ულოპორეთა ¹⁾ და
დავიზამთონს² ჭირთა შინა დიდთა.

და თთუესა მეოთხესა ²⁾ წარკედ მათა ზედა ჭაკა-
ხეთისათა, რათა ვცნა, თუ სადაათ არს მცხეთაჲ.

და მივემთხვე მათსა ზედა [და მივემთხვიე ტბასა მას
დიდსა გარდამომდინარეს რომელსა ეწოდების ფარავანი. ხა-
ლო მივიხედნე რა მუნით და კისილნე მთანი იგი ჩრდილსანი,
დღეთა მათ ზაფხულისათა საგსენი თოვლით და ჭაკრითა სას-
ტიკითი, შეესმწუნდი მე და ვთქუ ესრედ: „უფალო, უფალო
მიიღე სული ჩემგან და დაკუე მუნ ორ დღე და ვითხოვე
საზრდელი მეთეეზურთაგან ტბასა-მას შინა მონადირეთასა.
და რამეთუ მიწემსნიცა იყვნეს ადგილსა მასვე და კუმღვი-
დეს რაჲ საკმილავსა ღამისასა სამწყსოსა ზედა მათსა, სა-
დოდეს იგინი შემწედ და მთარველად თჳსად ღმერთთა მათ-
თა, არმაზ და ზადენს, და აღუთქმიდეს მათ შესაწირავ-

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამ სიტყვის მაგიერ.
სწერია „ორბანთად“; მარიამ დედოფლის გარიანტში „ურბნი-
თად“; ნათლისცემლისაში „ორბნითად“; შიო მღვიმისაში — „ურ-
ბნისად“.

²⁾ სხვა ნინოს ცხოვრებანი აქ უმატებენ: „მარტიოგან
რომელ არს იგნისი“.

თა, „ოდეს მოვიდეთ წინაშე თქვენსა მშვიდობითა“. და ამას იტყოდეს ივინი ენითა სომხურითა, რომელი ესე მტირედ რაჲმე მესწავა მეცა ჰარკელკე ნიამფორისა მის-გან და ჰკვითხე ერთსა მწყემსთა მათთაგანსა და ჰკოტჱ ენითა სომხურითა, ვითარმედ „რომლისა სოფლისანი ხართ“. ხოლო მან მომიგო და მრქუა მე, ვითარმედ „ვართ ჩუენ დაბით ელარბინით და საფურცლით, და 1) ქინძარელნი რაბატელნი და დიდისა ქალაქისა მცხეთისანი, სადაჲ იგი დმერთნი ჰხედვენ 2) და მეფენი ნეფობენ“. და კუალად ვკითხე მე, ვითარმედ „სადაჲ არს ქალაქი იგი მცხეთა“. ხოლო მან მომიგო და მრქუა მე, ვითარმედ „გარდამდინარე ესე არის ტბისა თანა-წარკლის ქალაქსა-მას მცხეთასა“.

ხოლო მე შემიძნდა სიგრძე გზისა-მის და სიპრტეე მათათა მათ, რომელი ვისილე და ამისთჱს შეძრწუნებულ ვიუკ სულთ-ვითქუნე და დავიდე ლოდი ერთი სასთუნაღ და ესრეთ მივიძინე გარდასადინელსა-მას ტბისასა. და ვითარ იგი მეძინა მე, მოვიდა კაცი ერთი ჩუზნებით ჰასაკითა ზომიერ, ხოლო თმითა ნახეკარ-თმოსანი, და მომცა მან მე წიგნი დასეკდელი და მრქუა მე: „მიართვი ესე მსწრაფელ ქალაქსა შინა მცხეთას მეფესა-მას წარმართთასა“.

ხოლო მე ვიწყე ტირილად და ვრქუე მას კედრებით, ვითარმედ „მე, უფალო დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი

1) სიტყუიდაგან „ვითარმედ ვართ“ — აქამომდე იოანე ნათლის მცემელის და შიო მღვიმის ვარიანტებში გამოტოვებულია.

2) ქ. ცხოვრებია — ღმერთობენ.

და არცა ენისა შეტყუელად მეცნიერ ვარ¹⁾ და ვითარ მი-
ვიდე უცხოთა ქუეყანასა და კაცთა მათთა უცხო თესლთა²⁾.

მაშინ კაცისა მან განჭკვნა წიგნი იგი, რომელსა ზე-
და იყო ბეჭედი იესო ქრისტესი და წერილ ივენეს მუნ
შინა ენითა ჭრომელეზრითა ათნი სიტყუანი მსგავსადვე
ფიცართა-მათ ჭეისათა მოსეს-ზე და მოძცა მე კითხვად
და იყო დასაბამ სიტყუათა მათ ესე:

ა. სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე, მუნცა ითქმო-
დის დედაკაცი ესე.

ბ. არცა მამაკაცებაჲ არს, არცა დედაკაცებაჲ, არამედ
თქვენ ყოველნი ერთ სართ.

გ. წარვედით და მოიმოწაფენით ყოველნი წარმარ-
თნი და ნათელ-სცემდით მათ სასელთა მამისათა, და
მისათა, და სულისა წმიდისათა.

დ. ნათელი გამობრწყინებად წარმართთა ზედა და
დიდებად ერისა შინისა ისრაელისა.

ე. სადაცა იქადაგოს სახარებაჲ ესე სასუფეველისაჲ,
მუნცა ითქმოდეს ყოველსა სოფელსა²⁾.

ვ. რომელმან თქვენ შეგიწყნარეს, მე შემიწყნარა,
და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნაროს მოძველინე-
ბელი ჩემი.

ზ. რამეთუ ფრიად უყვარდა მარიაჲ უფელსა, რამე-
თუ მარადის ისმენდა მისსა სიბრძნესა ჭეშმარიტსა.

1) ქ. ცხ.: არაა მრავლისა მეტყუელ მეცნიერ.

2) შო მღვიმის ვარიანტში ეს ბეჭედი ფარვა გამოტო-
ბულია.

ბ. ნუ გეშინის მათგან, რომელთა მძახეუდნენ გორ-
ნსი თქუენნი, სოლო სულისა ვერ შემძლებულ არიან მოწ-
უვედად.

თ. ჭქუა მარამს მაგდანელსა იესომ: „წარკედ დედა-
კატო, და ასარე მძათა ჩემთა.

ი. და საღაცა მიხვიდეთ ¹⁾, ჭქადაგებდით სასული-
თა მამისათა და მისათა და სულისა წმიდისათა.“

ვითარცა წარვიკითსნე სიტყუანი ესე, ვიწუე კედრებად
ღუთისა მიმართ და გულის-სმა-ჭუყავე, ვითარმედ ზეცით
იყო ჩუენება ესე, და აღვისილნე თვალნი ზეცად, და ვი-
თხოვე მალელთა შინა დამკვიდრებულისა და ყოვლისა გა-
რეშემცველისა ღუთისაგან შეწვენება ჩემი, და წარმოვემარ-
თე და მიკუევი წიად კერძო მდინარისა მისგან, ტბისა გარ-
დამომდინარისა] ². და იყო დინება მისი დასავალით კერ-

¹⁾ ეს სიტყუა მხოლოდ მართო შიო-მღვიმის ვარიანტებში
მოიპოვება და სხვებში არა.

²⁾ აქ რაც თარხნილებშია ჩასმული, ის ჩვენ იოვანე ნათ-
ლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებიდგან დავერთეთ.
რადგანაც დედანს აკლდა. სოლო საჭიროთ გრაცთ შევნიშნათ,
რომ ყველა აქამომდე ცნობილ ვარიანტებში ეს მოთხრობა მესა-
მე პირის მოთხრობათ არის მოყვანილი, მაგრამ ამ ახალ ნინოს
ცხოვრებაში, როგორც მკითხველიც ხედავს, ნინო თავის თავზე
თვითონ მოგიხრ-ბს, ესე იგი მთელი ისტორია მოთხრობილია
პირველი პირით. რომ მოთხრობის ძაფი არ გაწევეტილიყო,
ჩვენ საჭიროდ დაეინახეთ მესამე პირის მზნებე პირველ პირი-
სად შეგვეცვალა, და ძველებური ფორმაც დაგვეცვა. სხვა არა-
ფერი არ შეგვეცვლია.

ძო, და მიუდევკ გზასა მნელსა და ფიცსელსა; და ვისილენ დიდნი ჭირნი გზათაგან, და შიშნი მკეცთაგან, ვიდრემდე მოვიწიე აქა, ვინამ იგი წულმან აღმოსავლით იწყო დინებად.

მიერთგან იყო ღსინებად ჩემი და ვზოკენ მოგზაურნი, და მოვიწიე სანასებსა ქართლისასა, ქალაქსა ურბნისისასა, და ვისილე ერთ უცხოად, უცხოთა ღმერთთა (ღოთა) მსახური, ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა თაყუანის-სტემდეს.

შეუერვა სულსა ჩემსა წარწყმედასა მათსა ზედა და მოკედ ბაგინსა ჭურიათასა ¹⁾ ენისათჳს ებრეულებრისა, და ვიყავ მუნ ერთ თოურ, და განვიცდიდ ძალსა ამის ქვეყნისასა.

და, იყო დღესა ერთსა, აღიმძრეს ერთი ძლიერნი და ურიცხვნი სიმრავლითა მით ქალაქით, წარმაკაღნი დიდად ²⁾ ქალაქად მცხეთად, რომელი იყო საჯდომელი დიდთა მეფეთადა, ვაჭრობად და ლოცვად არმაზ ღუთისა მათისა.

სოლო მე წარვჰყევე მათთანა, და მივიწიენით ქალაქად მცხეთად, წიაღთა მოგუთასა, კიდსა ზედა, დაგვქეით მუნ, და ვსედევდით ცეცხლის მსახურსა-მას ერსა, და მო-

¹⁾ ქ. ცხ.-ში ვკითხულობთ: „და შევიდა უბანსა ჭურიათასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „და შევიდა ბაგინსა ჭურიათასა“; სხვა ნინოს ცხვრებებში: „და შევიდა ბაგინსა შინა ჭურიათასა“.

²⁾ ქ. ცხ.-ში „ღედა-ქალაქად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხვრებებში თანახმად „ქართლის მოქცევისა“.

გუგესა და ცთომასა მათსა ზედა კტიროდე წარწყმედისა მათისათჳს, და უცხოვესაცა ჩემსა ვეგლოვდი.

თავი ვ. მოწეჲნამ წმიდასა ნინოჲსი მცხეთად, აღწერილი მისივე სალომე უჲარ-მელისაჲ ¹⁾.

ზეალისგან იყო კმაჲ ოხრისაჲ და საყვირისაჲ, და გამოვიდოდა ურცისჳ, ვითარცა ყუავილოსანნი ზაზნი, და საშინელნი გამოვიდოდეს; ხოლო მიეჭა არღასადა მქმრულ-იყო.

და ვითარცა ჟამსცა ჟამინ, სიელტოლაჲ და მიდამო-მაღვაჲ იყო ეოკლისა კაცისა, და შეიელტოდა ეოკელი კაცი საფარველსა ქუემს, რამეთუ გამოსადმე ვიდოდა ნანა დღეჲთაჲ (დუეჲთაჲ).

და ვითარცა განვლო ნანა დედოფალმან, მამინ-და ნელიად-ნელიად გამოვიდოდა ეოკელი ერი და შეამკვეს ფოლოცი ეოკელი სამოსლითა თითო პირითა და ფურცლითა.

და იყო ეოკელმან ერმან ქებაჲ მეფისა, და მამინ გამოვიდა მირჲან მეფეს თუალთ შეუდგამითა სილეითა.

და ვკვითსე ჭურისასა დედაკაცსა, თუ რაჲ არს ესე.

¹⁾ ქარ. ცხ.-ში და სხვა ნ.ნოს ცხოვრებებში ეს ცალკე თავით არ არ-ს შეტანილი.

და მან ჭრჭუა: „ღმერთი ღმერთთა მათთაჲ უწყეს მას არ-
მაზ, რომელ არაჲ არს სხვაჲ გარეშე კერძი.“

სოლო მე წარვედ ხილვად არმაზისა, და ლივისსეს
მთახნი იგი დროშითა და ერთთა, ვითარცა უუავილითა, სო-
ლო მე შეუსწრვე ცისედ არმაზდ და დავდექ ახლოს კერ-
ვისა-მის ნაპრალსა ზღუდისასა, და ვსედგედი საგურგულე-
ბათა და საშინელსა, რომელი თქემად ენითა ვერ ეტეპის,
ვითარ იგი იყო ზარის აღსაკდელი შიშით და ძრწოლით
მეფეთაჲ მათ და ყოვლისა ერისაჲ და საზარო დგომად.

ვისილუ და, აჭა, დგა კაცი ერთი სპილენძისა და ტან-
სა მისსა ეცუა ვაჭვ ოქრომასაჲ და ჩაიფურე ოქ-
რომასაჲ, და სამკარნი. ესნეს ფრცხილი და ბივრიცი და
კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ღესული, რომელი ბრწყინ-
ვიდა და იტყეოდა კელსა შინა, რცა თუ რომელი შექესინი,
თავი თვისი სიკუდიდ განიწირის. და იტყუნ: „რუა თუ და-
სადავკლო რაჲ დიდებსა დიდისა ღუთისა არმაზისსა და
შერასმეკსტუე სიტყუასა ებრავლთა-თანა, გინა მოგუთა სმე-
ნასა, ოდენ დახუდომილ ვიყო მზის მსახურთა. და რო-
მელნიმე იტყუან უცებნი დიდსა ვისმე ღმერთსა ცათასა და
ნუ უკუე პოვოს რაჲმე ჩემთანა ბიწი, და მტეს მასვილი
იგი მისი, რომლისაგან ეშინის ყოველსა ქუეყანასა.“ და
შიშით თაყვანის სცემდეს ყოველნი.

და მარჯულ მისა დგა კერძი ოქრომასაჲ და სახელი
მისი „ტაცი“, და მარცხელ მისა კერძი ვეცხლისაჲ და სახე-
ლი მისი „გა“ 1), რომელნი იგი ღუთად ქქოიდეს მამათა
თქუენთა, არიან ქართლით.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში „გა“მ.

მასინ ვტიროდე და სულთ-ვითქუემდ ღუთის მიმართ ცთომითა მათიჲს ქუეყნისა ჩრდილოდასათაჲ, დაფარვას ნათლისასა, და დაპურობასა პნელისასა.

კსედევდი ქუეყთა მათ ძალ-დიდთა და უოკელთა მთავართა, რამეთუ ცოცხლივ შთაენთქნეს ეშმაკსა, ვითარცა შეუღარნი ვოვოხხეთსა.

და იკუოდეს დამადებლად ქუათა და ძელთა, და სპილენძსა, და რკინასა, და რუალსა გამოპურვით-განტყდილსა ღუთად თაყუანის-სცემდეს. ესენი იცოდეს ცისა და ქუეყანისა შემოქმედად.

მასინ მოვისესენე სიტყუჲ იგი, რომელი მამცნო იოხანაილ ჰატრეჟმანს, წმინდამან მამამან ჩემმან, ვითარმედ „ვითარცა მამაკაცსა სრულსა წარგავლინებ და მიწყნად სარ ქუეყანასა უცხოთა ნათესავთა დგომელ ზეფელ ნარკადოველ, რომელ არს: კაცნი ღუთის მკდომნი, მბრძოლნი და წინა-აღმდგომნი“ 1).

მასინ ვეიხილენ ზეცად და ვთქუ: „უივალო, უფალო, მრავალთა ძალთა შენთა კუცარუნეს შენ მტერნი ესე.

და ესე არს დიდითა სულგრძელებითა შენითა, და იქმან რასაცა იგონებენ მტერნი ესე და ნაცარნი ქუეყანისანი. არაიქდ ნუ უკულებელს ჭყოფ, რამეთუ სატი შენი

1) ქ. ცა-ში სწერია: „და ნათესავთა დარგველ, ზეველ ბარკადულ (ვარიანტით „ბარკადულ“) რომელ არს ბრანდელად: „კაცთა ღუთის მბრძოლთა და მხდომელთა“. ნათლის-მცუელის და შიო-მღვიმის ვარიანტებში: „და რბეველ, ზეფელ ბარკადულ.“

აწს კაცი, რომლისათჳს ერთი სამეპისაგანი კაც იქმენ და აცსოვნიე ყოველი სოფელი.

ამათჳს ნათესავთა მოსკედენ და შუკრისსენ სულთა ამათ უჩინოთა საუფლის მჰყობელია მთავართა ამის ბნელისათა, და მიჩუენიე შე, ღმერთო, მამისა და დედისა ჩემისაო, მკეკელსა ამას ნაშობსა ძონისა შენისასა, რათა იხილონ მაცსოვარებაჲ შენი ყოველთა კიდეთა ქუეყანისათა.

და რათა ჩრდილოჲ ბლუარსა თანა ისარკედეს და ყოველმან ენამან შენ მსოლოსა ღმერთსა თავუყუნის-გცეს ქრისტე იესოჲს (იჴმს) მიერღუთისა ჩუენისა, რომელსა შუენის მადლობით დიდებისა შეწირვა აწ და მარადის, და მერმეთა მათ საუკუნეთა, ამენ“.

და ვითარცა წამისყოფაჲ თუალისაჲ იყო, დასაკლით ჭკერნი და ქარნი შეიძრნეს და კმა სცეს ქუსილთა კითთა საზარელითა.

და აწდა ღრუბელი მოწრაფე, ნიშან-საშინელი, და მოიღო ნიკმან მზის დასავლისამან სული ჯერკუელი სიმწარისაჲ და სიმყრალისაჲ. მაშინ ივლტოდა ყოველი კაცი სოფლად და ქალაქად. და ეცა მათ ღროჲ, რათა შეიტრნეს კაცნი საყოფლად.

და მუეს მოიწია რისხვისა იგი ღრუბელი, და მოიღო სეტყუჲა ლიტრისა ¹⁾ სწორი მას ადგილსა ოღერ, და დალეწნა კერპნი იგი, და დაფქვნა, და დაწულილნა, და

¹⁾ სხვა ნინოს ცხოვრებაჲში აგრევე. ქარ. ცხ.-ში: „სეტყუჲა სწორი ქვისა“.

დაარღვნი ზღუდენი-იგი ქარმან სასტიკიან, და შოთაყარა იგი კლდესა, რომელსა იგი თქუენცა ჭსუდენით ანუ არა. [ხოლო მე ვეკვი უგნებულად დაცული ადგილსა მასკე, სადა პირველ შესრულ და მდგომარე ვიყავი.

ხოლო დღესა შეორისა გამოვიდა შირიან მიყუ და უოკელი იგი ერთი მიგბად ღმერთთა მათთა და არა ჭპოკბდექს, რომელისათჳს იგი დაცვა მათ შიში და მწოლად, და განგურეგებამან შეიპყრნა, და უმრავლესნი იგი ერთი იტყოდეს გულფიტსკლანი და მოუდრეკულნი ესრედ, ვიიარმედ, ჩქადეკვლთა ღმერთი ითრუჳან და ჩვენი ესე ღმერი არმაზ ყოვლადვე ურთიერთარს მტერ არინ. რამეთუ ამან არმაზ ოდესმე მასზედა სლვად მოაქცია და აწ მან შური იძია და მოაწია ესე ამას ზედა“

ხოლო რომელნიმე ესრედ იტყოდეს, ვითარმედ არომლისა ღუთისა ძალითა თთრდატ სომეხთა მეფე ეშვათ შეიცვალა და გუელად ეშეობისგან გაცდვე მოაქცია, მან უკუნ ღმერთმან ეო და მოაწია ესე, რამეთუ სსვად ღმერთი ვერ შეძლევებელ-არს ყოფად ამისასა“. და ამას ესე ვითარსა იტყოდეს, მამინ ამისთჳს რამეთუ ვინათგან მეფე თრდატ, ქრისტეს ძალითა ეშუად გადაქცეულ იყო და ძალითა ქრისტესითა გუელად გაცდვე შეცვალეულ-იყო, მიერთგან ქება და დიდება ქრისტესი არლარ ფარულად ითქმოდა ქართლს შინა, რამეთუ მადლსა ღუთისასა ეწეო მოყენად აღმოსავლეთს] 1.....

1) აქ დედანში ერთი ფურცელი აკლია რაც ურჩხილებშია მოყვანილი, ის ჩვენ იოანე ნათლის-მცემლის და შიომღვი-

და თქუა მეიექმან ცრქელით: „ჩქქქე რალოქსოა სო-
ჯათ სთაბანუბ რასულ ფსარ ზად.“ ზალო თა-კემანქადა
ესე არს: „მართალს იტუჯ, ბედნიერო დედოფალო, და მოცი-
ქულო მისა ღუთისაო.“ და ვითარცა დასცნრა რისსჯად-იგი
გამოვედ კლდისა მისგანა ნაპრადისა და ვწოვე თუელი იგი
ბიჭორიტი, ალვილე და წარმოვედ წინა-კერძო დასასრულსა
მის კლდისასა ¹⁾, სადა მუელ ქალაქი ყოფილ-იყო, და მას
ადგილსა ყოფილ-არს ცინს².

და მუნ დგა სს მძუქსიერი ბრინჯისაჲ, მალაღი და რტო-
მრავალი, მოკედ ქუქს³ სესა-მას და გამოფინიშ⁴ ნიში-იგი
ქრისტეს ჯუარისაჲ, და ვილოცუვედი მუნ ექუს ღღს⁵.

მის ვარიანტებიდან დაურთო. მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ დე-
დანში უფრო ვრცელი მოპრობა უფილა და, ვგონებ, განს-
სხვავებულიც ამ ჩენ ნიერ დამატებულ ტექსტისაგან. პირველი
ჩვენი მოსზრება უეჭველი ზეობა იმით, რომ ერთ ფურცელზე
ორჯერ მეტი ტექსტი უნდა იყოს დატეული, ვიდრე ამ ფრჩხი-
ლებში მოყანილი ტექსტა. ორი სხვა ადგილი, რომელთაც
აგრეთვე თითო ფურცელი აკლია, და რომელნიც ჩვენ შემოსე-
ნებულ ვარიანტებიდან შეკავსეთ, ცხადად ატყიცებენ ამას (ნ.
ზემოთ გვ. 15—18 და აგრეთვე ქვემოთ გვ. 40—42). რა? დედ-
ნის ტექსტი ჩვენ ნიერ დამატებულ ტექსტისაგან განსხვავებუ-
ლი უნდა ყოფილიყო, ეს იქიდან სჩანს, რომ თრდატ მეფის
ეშვად შეცვლაზე არაფერი არა ყოფილა ნათქვამი ზემოდ და
არც ამ უნდა იყოს გამოორებული. ამას გარდა დამატებული
ტექსტი, როგორც მკითხველიც ხედავ, ისე არ ეწყობა გაბ-
რძელებას, როგორც ორი სხვა დამატებანი შეეწუო.

¹⁾ ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში:
„კლდის ცხვირისასა“ .

ოდეს იგი გამოხუდით სიმრავლეს ერისაჲ და ემი-
უბდით ღმერთთა მათ, რომელთა ვნებაჲ დაჰზადეს, და არა
ჰპოეთა, მაშინ მე მუნ ვიყავ, რამეთუ დღეს იყო მეექვსეს
თთასაჲ-მის, ოდეს იგი ექმანუეულ თაბორს მამისა ხატი
აწუენა თავთა-მათ ცხოველთა და თავთა-მათ მიცვალებულ-
თა 1).

მაშინ მოვიდა დაჲ ესე ჩემი შრომანა, სეფე-ქალი,
მისილა და მოიკანა ბერძელ-მეტყუელი დედაკაცი და მკით-
სა ყოველი გზაჲ ჩემი.

მაშინ ვსედევდ მე თუალთა მისთა ცრემლთა დინება-
სა უცხოვებისა ჩემისათჳს.

ოდეს ცნა ყოველი საქმეს ჩემი, მაიძულა წარუენება
ჩემი სეფედ. ხოლო მე არა ვინებე, და იგი წარვიდა და მე-
სამქესა დღესა ჩამოვედ ქალაქად მცხეთად, და მიემართეს
სამოთხესა-მას მეფისასა.

და მირადვედ კარსა ზედა სამოთხისასა, იყო სახ-
ლასი მცირეს სამოთხის მცველისაჲ, და შერადვედ შინა, ჯდა
ესე დედაკაცი ანასტოს 2). და ვითარცა მისილა, აღდგა
და შეიბტებო მე, ვითარცა მეცნიერმან და მეგობარმან, და
დამანანა: ფერკნი ჩემნი, და მცხო ზეთი, და დამიგო

1) ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი: „ყო თოფე მარ-
ტიოვან მეექვსე აგუსტოსი და დღე მეექვსე. რომელსა შინა
ფერი იცვალა ქრისტუჲან წინაშე თავთა-მათ წანასწარბეტყუელ-
თა და მოწაფეთა ოჯათასა“.

2) სხვა კარიანტები უმატებენ: „ცული მცველისა-მის“.

ტრანკვილი და ღვინო, და მამიძელს მუ ჭამად და სუმად,
და დავუკ მისთანა ცსრამ თთულ.

ესე იყო უშვილო და ზრუნვიდა ეგე და ქმარი მა-
გისი. ჩუენებით ვსედავდ, მოვიდა კაცი ნათლისა ფერი და
მარქუა მე: „სამოთსესა შეკედ, ნამუთა ქუეშმ ბანილოთა
ადგილი არს მცირმ, საუერელად შემზადებული, მიწად
ადილე ადგილისა მისგან და შეაჭამმ კატთა მაგათ დაესუ-
ას შვილი.

ხოლო მუ ვეკ ეგრმთ, და ესხნეს ქეებ და ასულებ
მრავლად, რომელსა ესე თუთ ჭხედავთ ¹). და მათუე დღე-
თა შინა ორგზის და სამგზის ვინილმ ჩუენებსასა შინა
მცირედსა-მას მირულებსა ჩემსა მუკლთა ზუდა.

მოვიდინ მფრინველნი ცისანი, შთავიდიან მდინარესა,
დაიბანნიან და მოვიდინ სამოთსესა-მას, და ბანილოსა-მას
მოისთვლებდიან და უუავილსა-მას მოვიდინ, და მოწლედ
ჩემდამო დადადესუდ, რეტა ჩემი არს სამოთსმ იგი.

გარმმომადგიან უღაველით და კმოხედ ჩემდა მომართ
მრავალ ფერად და შექიერად იყო სილვა იგი მათი, და
მრავალ-გზის იყო ესე. და უთსარ ესე დასა ჩემსა, ასულ-
სა აბითარისსა ²). მომიგო და მრქუა მე მან: „უცხოვო

¹) აქედან დაწყებული შექმნე თაის ბოლომდე ეს მოთ-
ხრობა სწავ ვარინტებშიაც მოიპოება (იხ. ქ ცხ. გვ. 81—82)

²) აქ დედანში ქვემო არშიაზე ხეუერი ასო მთავრულით
და წითელის მუღნით სწერია: „ესე დედაკაცი იყო სიღონია, მო-
წ-ფე წმადისა ნინოასი, რომელმან ესე უოველი აღწერა“.

და აქა შობილო ¹⁾ ტუუეო და ტუუეთა მსკნელო, უწვი-
რამეთუ შენისწ მონია ახალი იგი უამი და შენ მიერ ის-
მის ჭამავი იგი ძეული, მამათა ჩუენთა ნაქმარი, ზეცი-
სამის კაცისად, უბრალოდსა სისხლისად უსამართლოდ
დათსევისად, რომლითაცა ქმნა ღმერთმან ჭურითა სირცხული,
ცისკიდეთა განსწკვად, მეფობისა დაცემად და ტამრისამის
წმიდისა მოღესად, ერისამის უცხოებასა მოგებად და თხსად
წოდებად, და დიდებად მათა მიცემად“.

და კუალად თქუა: „იბრუსალებ, იბრუსალებ! ვითარ გან-
გიმარტვან შვილნი ²⁾ შენნი და შეიკრებ ყოველთა ცისკიდი-
სა ნათესავთა ფრთეთა ქუეშტ შენთა, აჭა, ესერა აქაცა მო-
სრულდ არს დედაგაცი ესე, და შეცვალოს ყოველი წესი
ქუეენისად ამის“.

და მოიქცა და მრქუა:

„ჩუენებად შენი არს ესე, რამეთუ ადგილი ესე სა-
მოთხისად შენ მიერ იქმნეს სამოთხსწ სადიდებულად ღუთი-
სა, რომლისად არს დიდება აწ და მარადის და უკუნიითი
უკუნიისადე, ამის“.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „უცხოო და აქ არა
შობილო“.

²⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ფრთენი“.

თავი ს¹⁾, რომელი აღწერა დედაკაცებან
ჭურიაძან, სასულით სიდონია, ანუღმან აბი-
ათარ მღვდელისაძან.

და იყო ოდეს მოხედა ღმერთმან წყალობითა ქუე-
ყანასა ამას დავიწებულსა ჩრდილო-მასსა კაკასიათა, სომ-
ხითსა მთუელსა, რომელსა მთანი დაეუარეს ნისლსა
და ველნი არმურსა ცთომისა და უმეტრებისასა, და იყო ქუ-
ეყანაჲ ესე ჩრდილო მზისაგან სიმათლისა მისა ღუთისა
მოხილვისათჳს და ცნობისა, ვითარცა სასული ერქუა სამარ-
თლად ჩრდილოჲ.

ართუ ამის მზისა ნათლისაგან დაკლებულ იყო, ანუ
აწ არს დაკლებულ მისგან, უოკელი ცასა ქუეშე მეოფი
ისილავს და უოკელსა ჰხუდავს იგი, და რომელსა სიცხი-
თა მიჭრიდის, ნათლითა უოკელსა ადგილსა მისედის.

ესე არა თუ ამისთვის ერქუა ქუეყანასა ამას ჩრდი-
ლო, არამედ იუესეს ესოდენსი წელნი და ესთენნი ნათე-
საენი ნოკესითგან და ებურისთაგან, და აზრჳმისთაგან, და
მუნ შინა იყო იობ აზნაური განცდილი გამცაელისაგან,
ვითარცა იოსებ, მოსწ, ისუ, მღვდელნი და მსაჯულნი
და შემდგომითი შემდგომად, რომელი იგი ვიცით სმენით
წიგნთაგან საღმრთოთა.

¹⁾ მეშვიდე თავად მოსხენებელი პარაგრაფი თეიმურაზის,
მარიაშის, მეგრულიის, ნათლის-მცემლის და შიომღვიმის ვა-
რიანტუშა ქვეშა მუყანილ ამბაკს სრულით არ მოგვიზიარებს
(იხ. ქ. ცხ. გვ. 86 88).

გარდაკდეს ქრისტეს მოსლვადმდე წელნი „ჭრ“ შობითგან ქრისტესით ვიდრე ჯუარცუმადწ „ლგ“ და ჯუარცუმითგან ქრისტესით ვიდრე კონსტანტინე ბერძენთა მეფისა მონარლვადმწ „რია“, და ათთისმეტისა წლისა შემდგომად მოივლინა ქუეყანასა ჩუზნსა ქადგი ტეშმარტებისაჲ, ნინო დედოფალი ჩუენი, ვითარცა ბნელსა შინა მთიები, რად აღმოჰკდის და ცისკარი აღიღის და მისა შემდგომად აღმოკლნ დიდი იგი მფელობელი დღისაჲ. ესრეთ იყო ცხორებაჲ ჩუენი, ქართველნო.

რამეთუ [კე]ქცეოდეთ ნათელსა და მკვდრ ვიუკენით ბნელსა. ვიხარებდით შუეებითა და ვიუნჯებდით, გლოვასა. რომლისა ნუგეშინის მცემელ არა იყო. ვმსახურებდით სამწ დასადებულთა და არა დამბადებულსა.

ქერობინთა ეტლთა ზედა მკდომარისა წილ მათთა მალელთა თაყუანის-სცემდეს მამანი ჩუენნი გებლსა და გარიზინსა, და მას ზედა არა იყო არცა ღმერთი, არცა მოსე, არცა ნიში მათი, არამედ კერზნი ჰვისანი უსულონი.

სოლო ამას ქუეყანასა ქართლისასა იუვენეს ორნი მთანი და მათ ზედა ორნი კერზნი, არმაზ და ზადენ, რომელნი იუნოსდეს სულ-მურალობით ათასსა სულსა ყრმისა ჰირმშოასასა, არმაზ და ზადენ, და შესაწირავად აქუნდეს მშობულთა მათთა მსხუერპლად, ვითარმცა უკუნისამდე (რკე) არა იყო სიკუდილი და ესე იყო მოაქამდწ.

სოლო იუვენეს კერზნი სხუანიცა სამეფონი გაცი და გა. და შეიწირვოდა მათა ერთი სეიფწ-წული ცმცხლითა დაწუვად და მტუერი გარდაბნეკად თავსა კერზისასა 1).

1) ეს მოთხრობა მეშვიდე თავიდგან დაწუებული აქამომდე არ არის არცერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში.

და ამის ყოვლისა შემდგომად თხრობასა გითხრობ მამისა ჩემისასა, რომელი წიგნთაგან ვიცი კითხვით, და მამისა ჩემისაგან თხრობილსა:

„ოდა ეს იგი მეფობდა ჭკროდე და მოგუესმა აქა ვითარმედ სპარსთა იმრუსალეში დაიპურესო, გლოვისა წიგნი მოეწერა ყოველთა ჭურიათა მოძარით ქართლისთა.

მცხეთელთა მკუდრთა, ბოდელთა მდელთა, კოდისწყაროელთა, მწიგნობართა და სობის კანანელთა თარგმანთა, ვითარმედ „ათორმეტნი მეფენი მოვიდესო დაპურობად ქუეყანასა ჩუენსა, და ყოველი შეიძრეს სივლტოლით შეწყენად მათა“.

ხოლო შემდგომად მცირებ მოიწია სხუაჲ (sic) დალადისი ნუგეშინის-ცემისაჲ იმრუსალიშით ყოველსა ქუეყანასა, ვითარმედ „სპარსნი იგი არა დაპურობად ქუეყანისა მოვიდეს, არამედ აპარისა და სსურველისა წილ დასაგზლისა, აქუნდა ოქროჲ ყუთელი, შური, მწრაფელ მკურნალი წყლულისაჲ და გუნდრუკი სულ-აჰამოჲ.

ესე ყოველსა მკედარსა მათსა და თუთ მეფეთა თითო სატურთი აქუნდა და ეძიებდეს ყრმასა ვისმე ახლად შობილსა, მესა დავითისასა, რომელიცა ჰოვეს მწირი ერთი, მწირისა დედაკაცისა ძებ, უყამოდ შობილი უადგილოსა ადგილსა, ვითარცა აქუს ჩუეულუბაჲ გარემდგომთაჲ.

ესენი მის ყრმისა მოვიდეს და თაყვანის-ცეს და ესე ყოველი ძღუენი მისა შესწირეს და მათა გარდავლეს, და წარვიდეს მშუდლობით.

აწ ნუ გეშინინ, ჭურთანო, მე ჭკროდე ვეძიებ და არა ვპოვე ყრმაჲ იგი და არცა დედაჲ მისი.

არამედ აწ წარვიმართო მასჯლი უოკელსა წულსა ზედა
ორით-წლითგან და უდარესსა და მოწუდეს იგიცა მათთანა.
აწ გუდადებულ იქცენით, რამეთუ უცნუბით იყო ესე უოკე-
ლი“. ამისა შემდგომად გარდაკდეს წელნი ოცდაათნი, მო-
წერა ანა ძღველმან ისრუსალიმით მამის მამისა ჩემისა
ოზიასა 1), ვითარმედ „იგივე ყრმაჲ, რომლისა სპარს-
თა შეიქცენი მოსრულ-იქუნეს ძღუენითა, იგი ყრმაჲ განსამშ-
ზრდილ არს საზომსა ჭასკისასა, მოწვეწულ-არს წელსა
მას იორდანისასა ზაქარიაჲს ძისა. განვიდოდეს უოკელნი
ნათესავნი ისრუსალიმისანი და შენი (მწნი) მამის დე-
დის მამა კლიოს (კოთს?) თანაჲ იყო.

და ჰაჲ, ესე რა ცაჲ ქუხა და ქუეუანა იძროდა, მთა-
ნი ჭკრთებოდეს, ბორცუნი იძღვრდეს, ზღუეა დგა, წელ-
ნი აღმართ დიოდეს, ზაქარიაჲს ძმ ივლიდა, და ჩუქნ
უოკელთა ზარი შემწუნებისაჲ დატუეცა და ერისა სიმ-
რავლისათჳს დავიდუმეთ საქმწ ესე, რომელი იყო სამწ
ცხად საუკუნითგან ღუთისათნა.

და ბოთსესა წელსა გამოკდა ბრძანებაჲ ისრუსალი-
მით ჭკრადე მეთვისგან, ვითარმედ უოკელთა ბეთა ისრუს-
ალიმისათა, განანუელთა უოკელსა ქუეუანასა, იხილეთ ერთი
ღამერთი და იგულთ და ისმისეთ ერთი შჯული, და ის-
წკეთ ერთი სიტუეაჲ მოსესი, რომელი თქუა: „რომელ-
მან ქუეუანასა ზედა თქუას ღუთად თავი თჳსი, ძელსა და-
მოკიდენ“. და მეწმე თქუა: „წკუელ იქან უოკელი, რომე-
ლი დამოკიდებულ-იკოს ძელსა“.

1) სხვა ვარიანტებში ეს სავალი არ იხსენიება.

აწ ესე რა აღდგა კაცი ერთი და სახელი მისი იესო (ივ), თავით თჳსით ჴსანდის ღმერთსა მამად და რეცა თუ არს იგი თჳთ, ვითარცა ღმერთი.

მოკედით ყოველნი სიკუდილსა მისსა და აღვასრულეთ მცნებაჲ ღუთისაჲ და მოსწსი.

და წარვიდა აჴამთ მამის ღედის მამად ჩემი ელიოს, კაცი მოხუცებული, და ესუა მას დედამ ტომისაგან ელი მღდელისა, და ესუა ერთი ხოლო დამ ელიოზს.

ეკედრებოდა დედამ ძესა თჳსასა და ეტყოდა: „წარკედ, შვილო, წოდებასა მეფისასა და წესსა შჳჳულისასა, ხოლო რომელსა იგინი განიზრახვენ, ნუ შეერთვიან ცნობამა შენი მას ყოვლადგე, ნუ, შვილო ჩემო.

რამეთუ სიტყუა არს წინასწარ-მეტყუელთაჲ და იგავი ბრძენთაჲ საიდუმლოჲ არს, დაფარულ ჴურთათაგან, ხოლო წარმართთა ნათელ და ცხოვრება საუკუნო“.

და წარვიდა ელიოზ და ყოველნი ჴურთანი ქართლით, და აღესრულა ყოველივე, რომელი აწ ვიცით ნინომას მიერ, ევანგელეთაგან ქრისტეს მიერ.

ხოლო სამოსელი იგი ჴსნუდა ამას ჴუეყანასა წილით და წარმოიღო ელიოზ.

ხოლო ღედასა მისსა ვითარცა ესმა კმამ, ოდეს მასანიკმან 1) ჳურასა ზედა სამშჳჳალსა დასცა გუგური მჳედლისაჲ იმრუსალიმს, აჴა ესმა კმამ და იტრწხილნა მწარედ

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ჴსანიკმან“; მარიამ დედოფლის ვარიანტი: „მასანიკმან“; შო-მღვიმისა და იონა ნათლის-მცემლის ვარიანტები: „მასანიკმან“.

დედაკაცმა მან და თქვა: „მშვიდობით შეუობაო ურია-
თაო, რამეთუ მოჰკალით თავისა მაცხოვარი და მსსენელი,
და იქმენით ამიერიტგან მტერ შემოჰქედის.

კადა თავსა ჩემსა, რომელ არა წინაწმ მოკვედ,
რომელმცა ესე აღარა სმენილ-იყო, და არცა კნინ უკუ-
ანამსრე დავრჩი; რომელმცა (რმელმცა) მესილვა ნათე-
ლი გამობრწყინებელი წარმართთა ზედა და დიდება კრი-
სა ისრატლისაჲ. და ამას სიტყუასა ზედა შეისუენა დე-
დაკაცმა-მან, დედაშენ ელიოსისმან.

ხოლო ამან ედიოზ მოიღო კუართი იგი მაცხოვ-
რისა, იესო ქრისტესი, მცხეთად სახლად ჩუენდა, და იხი-
ლა, რამეთუ მომკუდარ-იყო დედაჲ მისი ამას სიტყუასა
ზედა. ხოლო დაჲ მისი მიკვებოდა, შესურული ცრემ-
ლითა, კითარცა სისხლითა, და მოკვჯა ეელსა მშისა თვისისა
და მოუღო სამოსელი იგი ექსოდასი, და შეიტკბო მკერ-
დას თვისსა ზედა, და მწრაფლ სულნი წარკდეს სამითა
ამით სიმწარითა: სიკუდილითა დედისაჲთა და უმეტეს
ტვივილითა სიკუდილისა ზედა ქრისტესსა, და სურვილითა
მის სამოსლისაჲთა.

მამინ იყო შოთი დიდი მცხეთასა შინა მეფეთაჲ და
მოავართაჲ, და ყოელისა ერისაჲ, და იხილა მეფემან ამა-
სჯერ 1) სამოსელი იგი იესოდასი, და უნდა წაღებაჲ მი-

1) ქ. ცხ. და უველა აქამომდე ცნობილი ვარიანტები იე-
სო ქრისტეს ქადაგებას და სიკუდილს მოიხსენიებენ ადრეკის და
არა მახარის შეფობის რღოს.

სი. ხოლო ვარსა-მას ზედა დედანაცისა მკუდრისა კელთ-
გდეპასა შეშინდა და ვერ იყადრა.

ხოლო ელიოზ დაჭმარსა დაჲ იგი თჳსი. კელთა მის-
თა აჭუნდა სამოსელი იგი, და არს ადგილი იგი, რომე-
ლი ღმერთმან იცის და იცის დედამან ჩემმან ნინო და
არა იტყუს, რამეთუ არა ჯერ-არს სიტყუად აწ.

არამედ ესე ხოლო კმა იყავნ ნინოჲს მოწაფეთათჳს
და ქრისტეს მოწმუნეთა, რამეთუ მასლობელ არს ადგი-
ლი იგი ნაძუსა-მას ლიბანით მოსრულსა და მცხეთას და-
ნერგულსა.

თჳნიერ ესე მესმა მამისა ჩემისაგან, არს სსვაცა მს-
ლითა შემოსილი მრჩობლი იგიცა ხალენი ელიაჲსი მას
ჭალაქსა შინა, კელთა ჩუენთა, საკურთხეველისა სიმტკიცესა
ჭუეჭუე, ჭუათა შინა, უღბოლველად ¹⁾ ვიდრე უამადმდლ²⁾
მისა, რამეთუ მრავალგზის მახირა მე დედამან ჩემმან ნინო
მამისა ჩემისა მიმართ, რათა გამოკსწულილო ადგილი იგი
სამოსლისაჲ მის გულითად. ხოლო მან ესთენ დადვა ნა-
წილი ჩემთანა და მრქუა: „აქა არსო ადგილი სამარხოჲ
მისიო“.

რომელსა ენა [კ]ატანნი არა დადუმნე გალობად
ღუთისა მიმართ, მას ზედა არს ადგილი იგი, ვითარცა
ადგილი იაკობისი, კიბედ სილულო, და ზეცად აღწკ-
ნული, ამიერიტგან და უკუნისამდე დიდება და ჭება მოუგ-
ლებელ ²⁾.

¹⁾ ქ ცხ. და სხვა ვარიანტები: „უპოვნელად“.

²⁾ მოელი ეს თავი სიტყვებიდან „და ამის უოვლისა“ (გვ. 31)

თავი 6, თქმული სიღონისივე დედა-
კაცისაჲ.

ოღეს კიხილს ასულმან აბიათარისმან, სიღონი, წმი-
დაჲ ნინოჲ თავსა ციხისასა პირველ მცხეთისასა, კოშკსა
მას მალასა ბრინჯთა მათ ქუეშს, ბრატმან მეფისა საგრილ-
თა და სასუენებელთა ჯდა.

ოღეს იგი შემუსრნა უფალმან აწმან და სსუანი იგი
კერპნი საზარელითა რისსუთა პირისა მისისაჲთა, რომელი
იგი წინა წერილ ჯს ანდერქსა-მას მისსა შინა.

ხოლო ვიდრე რწმუნებადმღს დედოფლისა ნანაჲსა
ქრისტს ღმერთი ძედ ღუთისა, სანატრელმან წმინდამან
ნინო დაუო ექუსი წელი, კითარ იგი თუთ იტყუს უოფა-
სა შინა მისსა.

და ოღესმე შვიდნი დედანი დაგუროწაფნა შჯუელსა
მისსა, რამეთუ ჰყოფდა ფარულად კურნებათა მრავალთა,
ვიდრეძდის ნებსით იწუო კურნებაჲ განგებითა ღუთისაჲთა
დედოფლისა ნანაჲსისა, აწუნა ღმერთმან პირველად ძა-
ლი მისი მის მიერ მყოფოკანსა-მას შინა, განკურნა ლო-
ცუთა მისითა სენისა მისგან მძიმისა, რომელსა ხელოვნე-
ბამან კაცთამან ვერ შეუძლო განკურნებაჲ მისი. და შემ-
დგომად მისა მოგუ მთავარი სპარსი ხუარასჩუელი იყო, სუ-
ლითა უკეთურითა ფიცხლად იგუემებოდა, სიკუდიდ მი-

აქამომდე შეცვლით შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებ-
ში და მოხსენებულია აბიათარის ნათქვამად და არა სიღონი დე-
დაკაცისა (იხ. ქ. ცხ. გ. 79—81).

წიგნულ იყო და იყო მთავარი იგი დედის ძმა ნანაძისა დედოფლისაჲ.

მაშინ ეკედრნეს დედას ჩემსა ნინოს ნანა დედოფალი და შეეცა იხილვიდა მცირე მცირედ საქმესა-მას და ორგულუბით ეტყოდა ნინოს: „რომლისა ღუთისა ძალითა იქმ საქმესა ამას კურნებისასა, ანუ ხაჩ შენ ასული არმაზისი, ანუ შვილი ზადენისი, უცხოვებით მოსუედ და შეურდი. სოლო მას (ხმას?) ზედა აც მოწყალესაჲ და მიგანიტეს ძალი კურნებისაჲ, რათა მით სცხოვრდებოდო უცხოას ამას ქუეყანასა და დიდებულმცა არიან უკუნისამდე.“

სოლო შენ წინაშე ჩემსა იუკ მარადის (მს), ვითარცა ერთი მანოკენებელთაგან პატივცემულ ქუეყანას ამას შინა, არამედ უცხოას-მას სიტუუასა ნუ იტუუ ჭრომთა მათ შეცთომილთა შუელსა.

და ნუ გნებავნ უოკლადვე აჭა თქუმად, რამეთუ აჭა, ესერა დმერთნი დიდთა ნაყოფთა მომცემელნი და სოფლის მპრობელნი, მზის მომთენელნი და წჳმისა მომცემელნი, ქუეყანისა ნაყოფთა განმზრდელნი ქართლისანი, არმაზ და ზადენ, ეოკლისა დაფარულისა გამომეძიებელნი და პუელნი დმერთნი მამთა ჩუენთანი გაცდი და გა, და თავი შენი იგი იუკნ და სარწმუნოკუბად კაცთა მამართ, და აწ უკუეთუ განჭკურნო მთავარი ესე, განგამიდრო და გუო მკვდრ მცხეთასა შინა მსახურად არმაზისა.

დაღაცათუ ჭაერისა-მის სიფიცხითა შეიმუსრა, არამედ მისი ადგილი შეუძრავ არს. ეკე არმაზ და ქალდეკელთა დმერთი ითრუშანა უოკლადვე მტერ არიან.

ამან მისსჯდა ზღუდა მოადგინის და მან ამის ზედა ერთი ნურაჲმე მოაწიის, ვითარცა აქეს ჩუეულება სოფლის მპერობულთა, და კმა გუყავნ ჩემგან ბრძანებად ესე.“

მიუგო ნეტარმან ნინო მეფესა და ჭრჭუე: „მეფე! შენ უკუნისამდე ცხოვრდი სხელითა ქრისტესითა და კედრებითა წმიდისა დედისა მისისაჲთა და მისთანა უოკელთა წმიდათაჲთა. მოავლინენ შენზედა ღმერთმან, ცისა და ქუეყანისა უკმოქმედმან. დამადებულმან უოკლისა დაზადებულისამან, დიდისა დიდებისა მისისაგან და აურაცხელისა მოწყალეებისა მისისაგან, ვითარცა სახუმელისაგან ნაბერწყელი, ერი მადლისა მისისაჲ, რათა სცნა და გულის-კმა-ჭყო სიმათლელ ცისაჲ 1) და სინათლელ მზისაჲ, სიღრმელ ზღვისაჲ და საძირკუელნი მისნი, სივრცე ქუეყანისაჲ და საფუძველნი მისნი, და რათა უწყებულ იყო შენ, მეფე, თუ ვინ შეძოსნა ცანი ღრუბლითა და ქუხილნი კმითა ჭყერისათაჲ, და ისრუენ ქუეყანაჲ სიმათურითა მისითა, და რბიოდიან მუხისტესანი კუალსა მისსა. იგზებინ ცუცხლნი გულისწურომითა მისითა, ანუ ოდეს შეიძრის ვეშაპი იგი დიდი, რომელ არს ზღუასა შინა, და შეიძრის უოკელა ქუეყანაჲ, ვიდრემდის დაირღვან მთანი მუარნი და კლდენი, და მეცნიერ გუენ შენ ამას უოკელსა ზედა მიწეებით.“

რამეთუ ღმერთი არს ცათა შინა და უხილავ არს თაჲდი იგი უოკლისაგან დაზადებულისა, თვნიერ მისა, რომელი იგი მისგან გამოვიდა. ესე მოვიღინა ქუეყანასა ზედა, ვითარცა კაცი, რომელმან უოკელივე აღასრულა, რომ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სიმაღლე ცისაჲ“.

ღისათვისცა მოსრულ-იყო, და აღკდა მათთვე სიმაღლეთა-
მამისათანა.

მან მხოლოდმან იხილა დაუსაბამო იგი და იგი მხო-
ლოდ მისთანა არს, რომელი იგი მდაბალთა ჭხედავს და
მდაღნი იგი შორით იცნის.

ხოლო აწ, მეფე, ჰხლოს არს მიახლება შენი ღუ-
თისა. მე ვხედავ, რამეთუ არს ამას ჭაღაჴსა სასწაული ერ-
თი, სამოსელი მისა ღუთისაჲ, და სალენისა მის ელიაჲ-
სისა ყოფაჲ ვიეთუ აჴა თჴეეს, და მრავალნი სასწაულნი
არინ აჴა, რომელნი თუთ ღმერთმან გაუწყნეს.

ხოლო მე ესე მთავარი განგეურონო ძალითა ჴრისტე
ჩემისაჲთა და ჴუარითა ვნებისა მისისაჲთა, ვითარცა იგი
ღედლოვლი ნანა განგურონა ღმერთმან სენისა მისგან ფიც-
ხელისა. და რაჲ იგი ვაუწყე მას, ჴუოფს მას იგი, რათა
სულიცა თუსი განაბრწყინვოს და ერიცა თუსი მიახლოს
ღმერთსა“.

მაშინ მოჴკვარეს მთავარი იგი და წარიყუნა წმი-
დამან ნინო და მე და ნანა ღედლოვლი სამოთხესა-მას
შინა, ნაძუთა მათ ჴეეშე, და დაადგინა იგი, და აღმო-
სავლით აღჴურობად სხნა კელნი მისნი. და ათჴუმიან სამ-
გზის: რვიჯმნი შენგან, კშმაგო, და შეუდგები ჴრისტესა,
ძესა ღუთისასა“.

და ტირლად სულ-თჴუმიითა სულისა თუსისაჲთა წმი-
დაჲ ნინო, და ითხოვდა ღუთისაგან შეწევნასა კაცსა-მას
ზედა, და ჩუენ მისთანა ერთ ღღს¹⁾, და მწრათულ გან-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტი: „ერო ღღე და ორ ღღე“.

ვიდა სული იგი ბოროტი და დაემოწაფა წმიდას ნინოს. იგი და ყოველი სახლი მისი ¹⁾).

და ადიდებდა ღმერთსა მამასა და ბესა და წმიდას სულსა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ უკუნითი უკუნისამდე, ამინ ²⁾).

თავი თ, თქმული მისივე.

და იყო დღეს ერთხა ზაფხულის ჰინსა, თუესა ივლისსა ოცსა, დღესა [შაბათსა, განვიდა მეფე ნადირობად მუხრანით კერძო და მოუწდა უჩინო იგი მტკერი ბოროტი, მშროლი ეშმაკი, და შთაუგდო სიყვარული კერპთა და ცუცხლისა, და იგონებდა ყოველსა მსახურებსა მათსა, მსხვლთა მოწუწდასა ყოველთა ქრისტიანეთასა, და ჭჭუა მეფემან ოთხთა თანა-მზრასველთა მისთა: „ღირს ვართ ჩვენ ღმერთთა ჩუენთაგან ბოროტის ყოფისა, რამეთუ უღებვიქმენით მსახურებისა მათისაგან, და მიუშვთ ჩვენ ქრისტიანეთა გრძნეულთა ჭაღატებად შეჟულსა მათსა ჭეუენასა ჩუენსა, რამეთუ გრძნებთა ჭყოფენ საკვირველებათა მათ. აწყესე არს განზრასვაჲ ჩუენი, რათა ბოროტად მოვსრნეთ.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „დაემოწაფა წმიდას ნინოს სახლეულით და ერთი მისით“.

²⁾ ეს თავი ცოტა შეცვლილთ არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში (იხ. ქ. ცხ. გვ. 84—86) და აქამომდე ცნობილი იყო აბიათარის და არა სიღონის თქმულად.

ყოველნი მოსაზნი ჯუარცმულისანი და უმეტესად შუედგეთ მსახურებას ღმერთთა მათ მუერობელთა ქართლისათა. კამხილოთ ნანას, ცოლსა ჩემსა, შინანებაჲ და დატყუებაჲ შჯულისა ჯუარცმულისასა, და თუ არა მერჩდეს, დავივიწყო სიუარული მისი და სსუათა თანა წარესწემილო იგიცა“. დაუმტკიცეს განზრახვაჲ იგი თანა-მოაზრეთა მათ, რამეთუ მკურჯაღედ იყვნეს იგინი საქმესა-მას და ჰნებუიდა ჰირველითგან, და კერ იკადრებდეს განცსადებულად. სოლო მეფემან მოკლო ყოველი სანასები მუსრანისა და აღვიდა მთასა თსოთისსა მალასა, რათამცა მოიხილა კასაჲ და უფლისცისედ, და განვიდა თსემსა მთისასა. შუა სამსრის ოდენ დაუნელდა მათ ზედა მზე და იქმნა, ვითარცა ღამე ბნელი და უკუნი, და დაიპურა ბნელმან არენი და ადგილნი, და განიზივნეს ურთიერთარს ჭირისაგან და ურვისა, და დაშთა მეფე მარტო და იარებოდა მათა მალნართა, შეშინებული და შემრწუნებული დადგა ერთსა ადგილსა, და წარეწირა სასოებაჲ ცხოვრებისა მისისა, და მოკო თავისა ცნობასა, განიზრახვდა ესრედ გულსა შინა თუსსა: „აჰა, ესე-რა ვსადე ღმერთთა ჩემთათა და არა ვპოე ჩემზედა ღსინესა. აწ რომელცა გვიქადაგებს ნინო ჯუარსა და ჯუარცმულსა, და ჰყოფს კურნებასა მისითა სასოებითა, არამცა მალ-ედაჲ ესნაჲ ჩემნი ჭირისაგან, რამეთუ ვარ მე ცოცსლივ ჯოჯოხეთს შინა, და კერ უწეი, თუ ყოელისა ქუეყანისათჳს იქმნა დაქცევა ესე და ნათელი ბნელად გარდაიქცა, და თუ ჩემთჳს ოდენ.

აწ თუ ოდენ ჩემთჳს არს ჭირი ესე, ღმერთო ნინოსო, განმინათლე ღამე ესე და მიჩუენე საყოფელი ჩემი, და აღვიარო სასელი შენი, აღმართო ძელი ჯუარისა და

თაუენის ესტე მას, და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მოძრჩილ ნინოსასა შჯუელსა ზედა ჭრომთასა“.

ესე რაჲ უოკელი წარმოთქვა, განთენა და გამობრ-
წყინდა შჯე, და ეკრდამოვიდა მეფე ცხენისაგან, და დადგა
მას ადგილსა, განიპყრნა მკარნი აღმოსავალით ცად მიმართ
და თქვა: „შენ სარ ღმერთი უოკელთა ზედა ღმერთთა
და უფალი უოკელთა ზედა უფელთა, ღმერთი რომელსა
ნინო იტყვის, და საქებელ არს სახელი შენი უოკლისა და-
ბადებულისაგან ცასა ჭვეშე და ჭუეუნასა ზედა, რამეთუ
შენ შეიქენ მე ჭირისაგან და განმინათლე ბნელი ჩემი.
აჴა, ესე-რს მიცნობიეს, რამეთუ გინდა კსნა ჩემი და ლხი-
ნება მიხსლება შენდა. უფალო კურთხეულო ამას ადგილ-
სა აღმართო ძელი ჴვარისა, რომლითა იფიდებოდის სა-
სელი შენი და იესენიებოდის საქმე ესე და სასწაული
უკუნისამდე“. და ისწავლა ადგილი იგი, და წარმოემართა
და იხილა ერმან მან ნათელი და გამოერთო ერი განბნე-
ული, ხოლო მეფე დადებდა: „მიეცით დიდებაჲ ღმერთსა
ნინოსასა უოკელმან ერმან, რამეთუ იგი არს ღმერთი საუ-
კუნეთა და მას მხოლოსა შუენის დიდებაჲ უკუნისამდე“.

ხოლო ნანა დედოფალი და უოკელი ერი და] ¹ იგი
ქალაქი განვიდოდეს მიტეებად მეფისა, რამეთუ პირველ
ესმინა წარწყმედაჲ და მეტმე მოქცევაჲ მშჯლობით. და

¹) აქ რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, ის დედანში აკლია,
და ჩვენ იოკანე ნათლისმცემლის და შიო-მღვიმის გარბანტეხიდ-
გან შეგავსეთ. ქ. ცხოვრებაჲ ეს ადგილი იპოვება მე 86—87
გვერდებუ.

მიგვეპოვადეს ქინძარს და ღარტს და იყო სიხარული დიდი მშვედობით მოქცევისათვის. ხოლო ნეტარი ნინო დადგრობილ-იყო ლოცვასა მწუხრისასა ჩუუელუებისაებრ მათულოვანსა-მას შინა და ჩუენ მისთანა ორმეოცდა ათი სული.

და იყო ვითარცა შემოვიდა მეფე, იძროდა უოკელი იგი ქალაქი, და კბითა მალლითა ღაღადებდა მეფე და იტყოდა: „სადა უკულ არს დედაკაცი იგი უცხოა, რომელ არს დედაა ჩემი, და ღმერთი იგი მისი მსხნელი ჩემი?“

და ვითარცა ესმა, ვითარმედ „აქ მათულოვანსა შინა არს და ილოცავს“, მოდრკა მეფე და უოკელი იგი ღაშქარი მოვიდა, და გარდამოვიდა საკედრისაგან, და ეტყოდა ნინოს: „აქ ღირს ვარა ხადიდ სახელსა ღუთისა შენისასა და მესხელისა ჩემისასა“. ხოლო წმიდაა იგი ასწავება და აწუკვდა მწრთელ თაუუანის-ცემას აღმოსავლით ქრისტესა, ქესა ღუთისასა. მაშინ იყო გრგუნვაა და ტირილი უოკლისა-მის ერასა, რამეთუ ჰსედვიდეს მეფესა და დედოფლისა ცრემლთა დინებასა სიხარულისა მისგან და საკვრკელუისა დიდისა, რომელი იქმნა.

და ხვალისა დღე წარავლინნა მოციქულნი საბერძნეთა ¹⁾, ხოლო ნეტარი ნინო ასწავებდა დღე და ღა-

¹⁾ ქ. ცხ. დასხვა ვარიანტები აქ უმატებენ: „მირიან მეფეა წინაჲ კოსტანტინე მეფისა და წიგნი ნიროსი ელუნე დედოფლისა წინაჲ, და აუწუეს ესე უოკელი სასწაული ქრისტეს მიერი, რომელი იქმნა მცხეთას შინა მირიან მეფესა ზედა და ითხოვნეს მოსწრაფებით მლუდელნი ნათლის ღებისათს“.

მე ყოველსა კაცსა ჭეშმარიტსა-მას გზასა საწმენოკებისა-სა 1).

ხოლო მეფებ ეტყოდა ნინოს აღშენებისათჳს კვლე-სიისა, ოდეს იგი წარემართა მეფებ და ყოველი ერთი მოსწრაფებით ქრისტწინობასა ვიდრე მღდელთა-მათ მოსლვად-მდებ საბერძნეთით.

ჭჭუა მეფემან მოწმუნემან წმიდასა ნინოს: „სადა უშენო სასლი ღმერთსა?“ ხოლო ნეტარმან მან ჭჭუა: „სადაცა მეფეთა 2); გონებაჲ მტკიცე არს.“ ხოლო მეფემან ჭჭუა: „მიუჯარან მაყუალსი ეგე შესნი და მუნ მნებაჲს გონებითა, არამედ არს ესრეთ“.

არამედ არა კრიდო სამოთხესა-მას სამეუფოსა და ნაძეთა სიმაღლესა, და ბუბილოთა მათ ნაყოფიერებასა და ეუზვილთა მათ სულნელებასა, არამედ მას შინა აღვაშენო ტამარი სალოცველად ჩემდა, რომელი ეგოს უკუნისამდე-

და მეუესეულად მოიღეს ძელი, და იწყეს შენებაჲ, და მოჭკუეთეს ნამჲ იგი, და შემზადეს სუეტიად და პირთა მისთა ზედა დადკეს საფუძველი კვლევისისაჲ.

და იყო სუეტისა მის საშინელი ხილვაჲ და საკვრველი, რომელი ზემო წერილ არს.

ხოლო ოდეს მოიწია უამი აღმართებაჲ, სუეტი იგი ზირველ მოკსენებული იწყეს სუროთა მათ აღმართებაჲ და კერ უძღეს.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში აქედგან იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „ოქმული მისივე (სიღონისი) აღშენებისათვის ვალესიათ“.

2) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „მოავართა.“

მაშინ შეკრბა სიმრავლელ ურიცხვ და მეფელ მათთანა. იწუეს ფერად-ფერადთა ღონეთა და მანქანათა მზადებად, არა თუ აღმართებად-ოდენ ვერ შეუძლეს, არამედ შეძრვადცა, და უჭმ იქმნა ყოველი სიბრძნელ და ღონისძიებაჲ კაცთაჲ, და რათა სუეტისა-მის აღმართებითა საკვრველად ღმერთი იდი-დოს და კაცნი უმეტესად დაემტკიცნენ საწმუნოებასა.

და ვითარ ვერ შეუძლეს აღმართებად და უმრჯუ იქ-მნა საქმე იგი, წარვიდა მეფელ და ყოველი ერი გულდუ-ბულ ურვისაგან და მწუსარელ იყუნეს მას ზედა.

ხოლო ნეტარი ნინო დაშთა ადგილსავე და ათორ-მეტნი დედანი სხუანი. ხოლო სანატრელი იგი გოდება და დაჯენთა (sic) ცრემლთა სუეტსა-მას ზედა. და ვი-თარცა შუაღამე ოდენ იყო, წარმოიქცოდაც ორნი ესე მთანი, არმაზ და ზადენ, რცა თუ ესრელთ ჩამოიწმუნე-დეს და დაუენნეს ორთავე წყალნი იგი, და მტკუნამან გადმოხეთქა და წარჭჭონდა საშინელად ქალაქი, და მიერ შეიჭმნენ კმანი საშინელნი და საზარელნი ტყებისა და სიელტოლისანი.

ეგრევე არაგვ გარდამოკდა ციხესა ზემოეთ და იქმნე-ბოდეს საშინელნი გრგვინანი და შეშინდეს დედანი იგი, და იელტოდეს, და მეცა მათთანავე. ხოლო ნეტარი წმიდაჲ ნინო ღაღადებდა: „ნუგეშინინ, დანო ჩემო, მთანი იგი მუნვე ჭკიან და წყალნი იგი მუნვე დიან, და ერსა ყო-ველსა სძინავს.

ხოლო ესე რომელ რცა მთანი დაიწმუნეს სამართ-ლად გუაჩუენებს, რამეთუ უწმუნოებისა მთანი დაიწმუნეს ქართლს შინა, და წყალნი რომელ დაუენნეს, დაუენა სის-

ლი იგი ყრმათაჲ ეშმაკთა შეწირვისაჲ. სოლო კმანი ესე ტუებისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი, რამეთუ ეგლო-
ვინ თავთა მათთა ოკრებასა, რამეთუ არიან ივინი მეორე
ამით ადგილით ძალისა ძაღლისაჲთა და ჭურათთა ქრის-
ტესითა. შოიქეცით და ილოცეკვდით ღუთისა მიმართ, შეიღ-
ნო.“ და მეუსეულად დასცხრეს ხმანი იგი და იყო არა
რამ.

და დადგა წმიდაჲ ნინო და განიხურნა კელნი თხს-
ნი ცად მიმართ და თუაღნი ღუთისა მიმართ, ლოცვიდა
და ეკედრებოდა, რათა არა დააბრკოლოს საქმე ესე სარ-
წმუნოკებისაჲ მტერმან, რომელსა წადიერებით წარმატე-
ბულ არს მეფე და ყოველი ერი.

და კიდრე არღა ევივნა ქათამსა, სამთავე კართა სცვა
ზარსა ლაშქარმან ძლიერმან და დაღეწეს კარნი ქალაქი-
სანი, და აღივსო ქალაქი სპარსთა ლაშქრითა, და მეუსე-
ულად შეიქმნეს ზარის აღსაკდელნი ზრინგანი და ყივილ-
ნი და კლავაჲ ერისაჲ, ვითარმცა სისსლი დიოდა, და აღივ-
სო ყოველი ადგილი, და მოვიდა ჩუენ ზედა სიმრავლენ
ზახილთაჲ და მსაჯლთაჲ, და დადეს კოორცნი ჩუენნი,
და განიღია სული ჩუენი.

ხოლო მე კტიროდე მამისათჳს და ნათესავთა ჩემ-
თათჳს და მწრათლ მესმა, კმოხდეს ძლიერად: „ამას ბრძა-
ნებს მეფე სპარსთაჲ სუარა და მეფეთ-მეფე სუარან-სუა-
რამ: „ყოველი ჭურთაჲ განარინეთ ჰირისაგან მასჯლისა“.

ვითარცა ესე მესმა, მოვეკე გონებასა, შეორგულდი.
მე და აანი იგი ჩემთანა, და მოახლებულ იყვნეს მასჯ-
ლოსანი, და ჩუენსა გარემოს სცემდეს და კლვიდეს, და

ისმა კმა ძლიერად: „მირიან მეფე შვიპურესო“. და გარკ-
მო ისილა შენედ მოღუაწემან მან და თქუა (sic): „კულად
(კლად) უმისა, გიცი, რამეთუ დიდად შვირს“ და ჭმადლობ-
და ღმერთსა.

რამეთუ ესე ნიშანი მათისა წარწყმედისაჲ არს და
ქართლისა ცხოვრებისაჲ და ამის ადგილსა დიდებისაჲ. და
ნუგეშინის გუცემდა, ვითარცა მოძღუარი კელოვანი.

ნანდვლვე ჭეშმარიტად მოძღუარი და მოციქული
ქრისტესი, წმიდაჲ ნინო, და მოეჭტა ერსამანს მომავალსა
ჩუენზედა და ჭქუა: „სადა არიან მეფენი სპარსთანი სუა-
რა და სუანსურა (sic), საბასტანიო გუშინ წამოსუელითა?
მალე მოხუედით, დიდად სამე არს ლაშქარი უზომო ვიდ-
რემე სართ, და ძლიერად დაჭლეწეთ ქალაქი ესე, შაკული
დაეცით ქართა და ნიაჟთა.

წარვედით ბნელთა ჩრდილოჲსათა მათთა-მათ კედა-
რისათა. აქა მოვიდა იგი, რომელსა თქუენ ეგლტოდეთ, და
განძრა მარჯუენე თუსი და დასწერა კელთა სახსე ჭურბი-
საჲ“.

და მეუხუეულად უჩინო იქმნა უოკელი იგი სიმრავ-
ლს ერისა და იქმნა დაუუდეჲა დიდ და ჩუენ ვადიდებდით.
ღმერთსა და ჭვნატრიდით წმიდასა და სანატრელსა ნინოს.

და ვითარცა ცისკარი აღუეუბოდა მცირედ მიერულა
დათა ¹⁾ ამათ ჩემთა, სოლო მე მღვდარს გიუყვ და წმი-
და ნინო დგა კელ-აღუორობილი.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ღელაო“.

და აჭა, ესერა ზედა მოადგა ჭაბუკი ერთი ყოვლადვე ნათლითა შემოსილი და მიუბარდნა ცეცხლის სასუდ ზეწარი, და არჭენა სამნი რამე სიტყუანი ნეტარსა ნინოს.

ხოლო იგი დაეცა პირსა ზედა თხსსა. ხოლო ჭაბუკმან მიუო კელი სუეტსა-მას და უპურა თავი, და აღმაღლა, და წარიღო სამოთხესა ცათსა, და მე განკვრეკებული მივეახლბ და ვარჭუ ნეტარსა დედოფალს: „რამ არს ესე?“

ხოლო მან მომიდრიკა თავი ჩემი ჭეუენს: და მე ტირილად ვიწეე ზარსა-მას ზედა, და მტირედისა ყამისა შემდგომად აღდგა ნეტარი იგი, და მეცა აღმაღინა და განვეშორენით მას ადგილსა-მას.

ხოლო დედანი იგი იუუნესვე კიდე და აჭა, კინილე სუეტი იგი ცეცხლის სა[ს]უდ ჩამოვიღოდა და მოკახლა ხარისხსა მას თხსსა, და ვითარ დაემართა და დადგა ზედა ხარისხსა-მას ჭეუენით აღშორებულად ვითარ ათორმეტ წურთა, და ნელიად ჩამოიცვალებდა თხსსავე-მას ზედა ნაკუბთსა.

რამეთუ ხარისხსად იუო პირი [იგი] მისი, რომლისაგან მ[ოკუეთილ-იუო] სუეტი იგი ცხოველი.

და ვითარ რიუერაყოოდენ იუო, აღდგომილ-იუო მეფბ გულგდებული ურვათაგან და მიხედა სამოთხესა-მას, დაწეებულსა-მას მისსა ეკლესიასა, რამეთუ მუნ მტკიცე იუო გონება მისი, და იხილა მუნ ნათელი, ვითარცა ელვამ ზეცადმდბ აღწეენული სამოთხესა-მას შინა.

იუო სრბად, მკვირცხლ მოსლუად და ყოვლისა კრისა სიმრავლბ მისთახა, და ვითარცა მოვიდეს და იხილეს საკვრკელი იგი ნათლითა ბრწეინვალბ სუეტი იგი ჩამო-

ვიდოდან და ადგილად თვსა რეცა თუ დადგა ხარისხსა თვსსა ზედა, და დაემყარა კელთ შეუხებულად კაცთაგან.

ნეტარ მას ყამსა, რამ იგი იქმნებოდა, შიშითა და სიხარულითა აღივსო მცხეთაჲ ქალაქი, და დამოსდიოდეს მდინარენი ცრემლთანი შეფეესა და მთავართა, და ყოველსა ერსა სულთქუმითა სულისა მათისაჲთა, და ადიდებდეს ღმერთსა, და ჭნატრიდეს ნეტარსა ნინოს, და იქმნებოდეს მას დღესა შინა სასწაულნი მრავალნი.

თავი ია, თქმული მისივე ¹⁾).

ზირკელი სასწაული. მოკინძვევიდა ჭურთხა ბრძანა შობითგანი და მიასხლა სუეტსა-მას ცხოველსა, და მუნ ჭეესვე იქმნა იგი მხედველ, და ადიდებდა ღმერთსა.

ყრბაჲ ვინმე სეფს-წული იდვა რვა წლისა სწეული წარმართი. მოიღო იგი დედამან მისმან საწმუნოეებით და დადვა იგი ცხედარსა ზედა წინაჲ სუეტისა-მის ნათლისაჲსა და ნანდვილეკე ნათლით შემოსილსა, და ეკედრებოდა ნეტარსა ნინოს, და ეტუოდა: „მოხედე, დედოფალო, ძესა ამას ჩემსა, მიასლებულსა სიკუდიდ, რამეთუ ვიცი, ვითარმედ იგი არს ღმერთი ღმერთთაჲ, რამელსა შენ ჭმსახურებ და ჩუენ გჯჱდაგებ.“

მაშინ შესო ნეტარმან ნინო კელი თვსი სუეტსა მას ცხოველსა და დასდვა ყრმასა-მას ზედა, და ჭქუა:

¹⁾ ქ. ცხ-ში და სხვა ვარიანტებში ეს მოთხრობა ცალკე თავად არ არის ნაჩვენები.

„გრწამსა იესო (იჲ) ქრისტე, მე ლუთისა ცხოველისაჲ,
სორცითა მოსრული ცხოვრებისათჳს ყოვლისა სოფლისა?“
და ჭჭუა ერმაძან-მან: „ჭე, დედოფალო, მრწამს იესო ქრი-
სტე, მსხნელი დაბადებულთაჲ“.

მაშინ ჭჭუა მას წმიდამან ნინო: „განიგურნე ამიე-
რითგან და ადიდებდი მას, ვისმან ძალმან განგკურნა“. და
მწრაფელ აღდგა ერმაჲ იგი, ვითარცა უტკივნელი, და და-
ეცა შიში დიდი მეფესა და ყოველსა სიმრავლესა ერისსაჲ.

და თითო სასენი სნეულნი მოვიდოდეს და განიგურ-
ნებოდეს, ვიდრემდის მეფემან შექმნა საბურველი ქელისაჲ.
გარემოჲს სუეტსა-მას და დაფარა ხედავისაგან.

და ეგრეთ შეეხებოდეს ერნი სართულსა-მას, და გა-
ნიგურნებოდეს მწრაფელ, და ადიდებდეს ღმერთსა, საგურ-
ველ მოქმედსა. და იწყო მეფემან აღშენებად სამოთისესა-მას
შინა ეკლესიასა გულსმოდგინებითა და სისარულითა დიდი-
თა ¹⁾.

მაშინ მოვიდეს მოციქული სპერსეთით მღვდელთა
მოძღუარი, მღვდელნი და დიაკონნი, და იწყეს ნათლის-
ცემად, ვითარცა ზემო წერილ-არს.

¹⁾ აქ. ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები მოგვითხრობენ კოს-
ტანტინე მეფის და ელენე დედოფლის შიერ სიხარულით მიღებას
მირიანის მოციქულებისას (იხ. ქ. ცხ. გვ. 91).

თავი იბ, რომელი თქუა აბიათარ, რომელი იყო ჰირველ მღვდელი ბაგინსა შინა ჭურია-თასა მცხეთას, და ნათელ-იღო კელსა შინა ნინოძსა.

მე აბიათარ მღვდელი ვიყავ წილით სუედრებული სამ-ღვდელსა ზედა მის წელიწადისასა, ოდეს ესე ნეტარი დედაკაცი ნინო მოვიდა მცხეთად. მას ჟამსა ჩემთანა წიგნები მოსრულ-იყო ჭრომით და ეგვ^რტით, და ბაბილონიით ჭურიათა მღვდლთა და მწიგნობართა, რომელსა წერილ-იყო ესრეთ:

„ვითარმედ განსეთჲა ღმერთმან მეფობაჲ ჭურიათაჲ 1), აჭა, ესერა წინასწარ-მეტყუელნი დასცხრეს, რამეთუ რომელსა სული აწუედა, უოკელი აღესრულა, და განვიბენით ჩუენ უოკელსა ქუეყანასა, და ჭრომთა დაიწყეს მეფობით ქუეყანაჲ ჩუენი, რამეთუ ვცოდეთ უოკლითურთ და განვა-რისსეთ შემოქმედი ღმერთი.

აწ ისილენ წიგნნი მოსესნი, რომელმან დამიწერა ჩუენ ესე უოკელი: „რომელი იტუეს ქუეყანასა ზედა ღუთად თავსა-თვსსა, ძელსა დამოკვიდოს“. ანუ უკუე შევიდრემე-ვსტეთით (შევე მევსტეთით 2) ნაზარეველისა. მის იესოძს

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „განსეთჲა ღმერთმან. სამ ნაწილად მეფობაჲ ისრაილისა“

2) ქ. ცხ: „შუავე-ვსტეთი“; სხვა ვარიანტები: „შუა-ვავე-ვსტეთი“.

სიკუდილისა, რამეთუ ვხედავ პირველ, ოდეს მამათა ჩუენ-
თა შესტოდან ღმერთსა და ყოვლადვე დაივიწყიან იგი, მის-
ცნის კელმწიფესა ძლიერსა და ტუუებსა. ხოლო ოდეს
მოიქცეიან და ღლად-ყვიან, მწრათულ განარინნის ივინი
ჭირისგან.

და ესე შვიდგზის ვიცით წერილთაგან. ხოლო ვი-
ნაფთვან კელნი შესხნეს მესამს დედაკაცისა მწირისასა
და მოკლეს, აღილო ღმერთმან კელი მისი ჩუენ ზედა, გან-
ხეთქა მეფობა და განგუაშორნა ტამარსა ღუთისასა, და
უგულებელს ყო ნათესავი ჩუენი სრულიად.

ხოლო აწ არს სამასი წელი, ვინაფთვან არცაღა ყოვ-
ლადვე ისმინა ვედრება ჩუენი, არცა ყო ღვინება და, სა-
გონებელ მიხს, ვითარმედ ზეცით იყო კაცი იგი¹⁾.

და ესე განემარჯლა მოწერილი. ხოლო მე ვითარცა მესამს
ესე, ვიწუე ვითხვად დედაკაცისა-მის ნინოამსა ქრისტესთჳს,
თუ ვინაფ იყო იგი, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს იქმნა
ღმერთი კაც.

მაშინ სეტარმან-მან აღალო პირი თჳსი, ვითარცა ჯურ-
ღმულმან აღმოღინარემან, და ვითარცა წყარომან დაუწყუ-
ედელმან. იყო საუკუნითგანთა, ჩემთა წიგნთა ზეპირით წარ-
მოიტყოდა და განმიმარტებდა, და ვითარცა შმინარესა, გან-
მადგომებდა.

და, ვითარცა დასულებულსა, განმანათლებდა¹⁾, და მა-

¹⁾ ქ. ცხ. „გონიერ მეფეა“; მარიამის ვარიანტი და
სხვა ნინოს ცხოვრებანი: „განმანათლებლად აღმოჩნდა“, ანუ
„განმანათლებდა“.

მათა ჩემთა შემაწყალებდა, და შჯულისა ცვალებასა შემაწყ-
რებდა, ვიდრემდის მისწქენა სიტყუთა მისითა ქრისტე, ძმ
ლუთისაჲ, და კნებაჲ მისი, და აღდგომაჲ დიდებით, და
მეორედ მოსლუაჲ მისი საშინელებით, და ჭეშმარიტად იგი
არს მოლოდებაჲ წარმართთაჲ.

მას ჟამსა მე და 1) ასული ჩემი ღირს ვიქმენით
საპყურებელსა და განსაწმედელსა ცოდვათსა, ემბაზსა წყალ-
სა-მას წმიდასა, რომელსაც ინატრიდა დავით წინასწარ-
მეტყუელი და კერ ეწიფა, და კუალად მესმა მე კმაჲ ახ-
ლისა შჯულისა მგალობელთაჲ, რომელსა ინატრიდა იგივე
დავით და კერ მიქთხუა.

და ღირს ვიქმენ ზიარებად ჭეშმარიტსა კორცსა და
სისხლსა კრავისა-მის ღუთისასა, სოფლისა ცოდვათათუხ
შეწირულისა, რომლისა ტკბილ არს მისი გემოჲს სილკაჲ.

და ამას ზედა უაჲს უფალმან განსულაჲ ჩემი კორ-
ცთაგან, რამეთუ მრავალნი სასწაულნი იხილესკ თუალ-
თა ჩემთა ნინოჲს მიერ მცხეთასა შინა დღეთა ჩემთა.

ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა და-
საკალისა, იყო კარსა მოგუეთისასა, მტკვარსა ზედა, და იყო
მცირებლ ბაგინი სამარსუოჲ მათი, რომელსა ზედა აღმართა
წმიდამან ნინო ჟუარი ქრისტესი, და ერთი ერთსა ნათელ-
სტყმდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღვდელისაჲთა და ჰრო-
სილა მ[თა]კარ-დიაკონისაჲთა მთავართა შე[ილუბსა] წი[ად-
თა] ქა[ლა]ქ[ისათ]ა. დაერქუა ადგილსა-მას მთავართა სა-
ნათლოჲ, და ფრიად დიდებულ იყო ადგილი იგი დღეთა
ჩუენთა, რამეთუ დგა იგი კელსა თუნიერ ნაშენებისა.

1) „და“ არ არის დედანში.

და მთ ღლეთა შექმურუნეს აზრიად ჭურჩინი მცხეთელნი ჩემ წიდა, და დასცეს ხს იგი კილაძოდა, რომელი დგა კარას ზედა ბაგინისასა, რომელი განაშუენებდა ადგილსა-მას. რამეთუ გარდაერთხნეს რტონი მისნი ყოველსა-მას სტოკას ბაგინისასა, და იწეეს სადათოვე წარსლვად ოჯნიერ ხოლო ბარაგანთასა, რომელნიცა მოინათლნეს ორმოცდა ათი სული სასლისა მათისა და მკვდრ იქნეს მცხოვრას შინა, და მიუბოძა მირეან მეფემან დაბაჲ ერთი, რომელსა ჭრჭუნ ცისწ-დიდი. და ივენეს დიდ წინაშე მიფისა და [ყოველთა] ქრისტიანეთას მადლითა ნეტარისა ნინოაშითა და მოძღურებითა მისითა 1).

და 2) მთ ღლეთა შინა მოიწია წიგნები ჭრომით წმიდისა ზატრიარქისა და ნეტარისა ნინოაშისა და მირეან მეფისა, და ყოველისა ერისა ქართუელისა. და მოველინა ბრავი (sic) მოავარ-დიაკონი ქებისა შესხმად და კურთსევისა მოცემად, და წმიდისა და ნეტარისა ნინოაშისა ლოცვას წარლუბად, და მადლისა ზიარებად, და ჭქონდა წიგნი ბრავითა მიფისა და ნეტარისა ნინოაშისა.

1) სიტყვებიდან „ხოლო სახლი ელიოზისი“ (გვ. 53) აქამომდე ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში სრულიად არ მოიპოება, ხოლო ზოგიერთი აქ მოხსენებული ფაქტები შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში და აღნიშნულია სილონიას მოთხრობილად (იხ. ქ. ცხ.გვ. 91—92).

2) აქედან ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „წიგნი, რომელი მოუწერა ჰატრიარქან ჰრომისამან და ბრანჯთა მეფემან ნინოს და მეფესა და ყოველსა ერსა ქართლისათა“.

რამეთუ მოუნათლეს იგინი მამას მისსა ზაბილოკნს, და ესე უკველი მისმენილ-იყო მათა ინტუსალიმით, ჭროთო, კოსტანტინეპოლით, ვითარმედ ქუეყანასა-მას ჩრდილო-აღმოსავლეთად 1) მიწეკნილ-არს მზს იგი სიმართლისაჲ, ნათელი მამისა მიერ მოსრული, ქრისტს.

და ამისთვის სანატრელი წიგნი მოეწერა, რათამცა ეუწენეს საქმენი იგი და სასწაულნი, და სუეტისაჲ-მის და მათელოვანისაჲ-მის საკურკელეზანი, და ძალი იგი გურსებათაჲ, რომელი ისილა მთავარ-დიაკონიმან და განკურკეზით ადიდებდა ღმერთსა, და წარილო წიგნები, და წარვიდა 2).

თავი ივ. პატრიოსანი ჯუარისათვს, რომელი აღწერა იაკობ 3).

და იყო, რაჲმს მოკუეთა ხს იგი პატრიოსნისა და ძლევის მეოთხელისა პატრიოსნისა ჯუარისაჲ, და მოაქუნდა იგი ათსა ათეულსა კაცსა ზს-ზს, რტო-ა-თურთ და ფურცლით, შემოაქუნდა ქალაქად, და მისტედეზოდა ერთი იგი მწუნანის ფერობასა-მას და ფურცლიანობასა დღეთა: ზათე-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ქუეყანასა-მას ქარილიანა“.

2) ამის შემდეგ ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში მოთხრობილია საქართველოს სხვა და სხვა ნაწილების მოქცევის ამბავი.

3) ეს სათაური ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში არ მოიხილება და თვით ეს პარაგრაფი იაკობის თქმულად არ მოიხსენი-

ხელის 1) ზირისათა, ოდეს სხუაჲ უოკელი ხს̄ კმელ-იყო, ხოლო იგი უოკლადკე ფურცელ დაუტყვენებელ და სულ ჭამო, და ხედვად შუენიერ იყო. მაშინ ძირსა ზედა ალქმარ-თეს კარსა ეკლესიისასა სამხრეთსა, და ჭებერვიდა წყალთა-გან ნიავი, და შ[აღვი]და ფურცელ[თა] ხისა მისგან, და აძრეკდა რტოთა მისთა, და იყო ხილვამ მისი შუენიერ და სულ ჭამო, ვითარცა სმენით ვიცით ხისა მისთაჲს ალვისა.

და ესე მოკვეთეთ თუეს მარტსა კე-სა, დღესა პა-რასკეესა, და დაადგრა დღს̄ იგი ოცდა-ათრჯდმეტ დღს̄დ-მდს̄, და არა შეიცვალა ფურცელი მისი, ვითარცა ძირსა ზედა მდგომარისაჲ თავსა წყარო-მასსა, ვიდრემდის უოკელ-ნი ხენი მადნარისანი შეიმოსნეს ფურცლითა და ხენი ნა-უოფიერნი შეიმკუნეს უუავილითა. მაშინ თთუესა მისისა ერთსა შეიქმნეს ჯუარნი ესე და შჯდსა მის თთჯსასა ალე-მართეს კელის დადებითა მეფისაჲთა, სისარულითა და დიდითა წადიერებითა უოკლისა ქალაქისაჲთა 2).

იუნეს რაჲ უოკელნი იგი ეკლესიასა შინა, და იხი-ლეს [უოკლად] სიმრავლემან ქალაქისამან [ბნელთა] მათ დაძეთა: და აჭა, ჩამოვიდის ჯუარნი ცეცხლისაჲ, დაგვრგვ-

ნიება, ხოლო ამ სათაურით მოთხრობილი ამბავი შეცვლით შე-ტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში შემდეგი სათაურით: „ალმართებოხთვის პატროსნისა ჯუარისა“ (იხ. ქ. ცხ. გვ. 93—95).

1) ქ. ცხ.: „წამორის“. ხოლო მარიამის და სხვა ვარიან-ტებში: „წათხელის“.

2) ქ. ცხ.: „უოკლისა ერისა ქართლისათა“, ხოლო მა-რიამის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში: „ქალაქ-სათა“.

ნებული ვარსკულავითა, და დაადგრის ზედა ეკლესიასა. ვიდრე განთიადმდს, და უოყელნი ადიდებდეს ღმერთსა ამას ზედა.

და განთიად რიჟურაჟუსოდენ გამოვიდის მისგან. ორი ვარსკულავი. ერთი იგი წარვიდის აღმოსავლით და ერთი დასავლით, და იგი თავადი კერედეკე დგან ბრწყინვალედ, და ნელიად-ნელიად განდგის მიერ კერძო არაგუსა, და დადგის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ასლას წყაროსა-მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდის ნინოაშთა, და მუნით აღმაღლდის ზეცად.

ესე მრავალგზის იხილა უოკელმან სიმრავლემან ერთსამინ მაცხოვარებაჲ ღუთისა ჩუენისაჲ. მამინლა ვიწყეთ. ნეტარისა ნინოაშა კითხვად, ვითარმედ რამე არს, რამეთუ გამოვიდის ნაბერწყა[ლთა-მათ] და წარვიდის აღმოსავლით და დასავალით.

ხოლო წმინდამან ჭჭუა მეფესა და უოკელსა ერსა: „განავლინენით კაცნი მათთა ზედა მალათა, აღმოსავლად ვიდრს კახეთისა მთადმდს, და დასავალით ვიდრე მიწვედეს სამეფოჲ შენი 1). და ოდეს მთიებნი იგი გამობრწყინდენ, იხილონ, თუ სადა დადგენ, და მუნცა აღჰმართენით ორნი ესე ჯუარნი საცოდ უოკელთა ქრისტესიანეთა (sic) და დასამობულად მტერისა“. ხოლო მეფემან უო ეგრეთ, და შეიტვნა თავნი მათანი მიწყებით ათ ღდს. ესე,

1) ქ. ცხ. და სხ. ვარიანტები: „ვიდრე სანახებამდე ამის ქალაქისა.“

იყო ჰარასკევსა, შანაიად-ღა გათენდებოდა, და იყო სასწაული იგივე, იქინა ეგრევე, ვითარცა ყოვლადვე იქინის. სვალის დღს მოვიდეს დასავალითნი იგი, რომელნი იგი დებს მათა ზედა, რომელ არს მთა ქუბთა თავისაჲ, და უთხრეს მეფესა, ვითარმედ „დაადგრა კარსკვლავი იგი მათათა თსოთისათა და შთავიდა ყრვს 1) და კასპისსა, და დაადგრა ადგილსა ერთსა, და ნულად უჩინო იქინა“.

ეგრეთვე მოვიდეს აღმოსავალით და თქუეს: „ვიხილეთ კარსკვლავი იგი აქათ მომავალი, და დაადგრა დაბასა ბოდს, კასეთისა ქუეყნასა“.

მაშინ ბრძანა ნეტარმან ნინო, რათა წარისუნენ ორნი ესე ვურნი და აღმართნენ ერთი თსოთს, სადა იგი ამხილა ღმერთის მეფეს ძალი თვისი, და ერთი იგი მიეცა სალომეს უქარმელსა, ჭეშმარიტსა მკეველსა ქრისტესსა, და აღმართოს იგი უქარმის ქალაქსა, და დასაჲ ბოდისი არა წინა-აღუდგეს ქალაქსა მეფეთასა, რამეთუ ერისა სიმრავლს არს მუნ.

დასაჲ კულა ბოდისი თუთ ვიხილოთ სათნოჲ იგი ადგილი ღუთისაჲ, და კუავთ ეგრეთ, ვითარცა გვიბრძანა ჩუენ წმიდამან ნინო.

სოლო ესე სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული შანა-ტიოსანი ვურნი მცხეთისაჲ აღვიზუარით გელითა კაცობრივითა და მიუკდით ბორცუსა-მას ქუეშე, წყაროსა-მას ზედა, და ვათიეთ ღამს, და ვილოცეკვდით ღუთისა მიმართ. სო-

1) ეს სიტყა არც ერთ ვარიანტში არ მოიპოვება.

ლო ნეტარი წმიდა ნინო ცრემლითა განჭზავებდა წყაროს მას, და იქმნებოდა კურნებანი და სასწაულნი დიდ-დიდნი, და სვალის დღებ ალკადით კლდესა-მას ზედა, და შივიდა ნეტარი ნინო, და დავარდა ქუთა-მათ ზედა ბორცვსათა, და ტიროდა იგი და მეფებ, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი იგი სიმრავლეს ერისაჲ, მამათა და დედათაჲ, და ერთ-მათა ჩხვლთა უივილი ფარვიდეს, მთანიცა კმას-ცემდეს.

და დასდგა კელი წმიდამან ნინო ერთსა ქუასა და მრქუა მუ: „მოკედ, შენდა ჯერ არს, დასწერე ჯუარი ქუას ამას.“ და მე ვუპ ეგრეთ, და მუხ ალჭმართეს ჯუარი იგი დიდებით მეფეთა. და მოდრკა მეფებ მეკლთა თუსთა ზედა, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი სიმრავლეს ერისაჲ, და თაყუანის-სტეს ძლევიტ შუმოსილსა ვურსა, და აღიარეს ჯუარცმული იესო ქრისტე ჭეშმარიტად ღუთად და ძედ ღუთისა ცხოველისად, და რწმენა სამეხით დიდებული ღმერთი ყოველთა, რომელსა შუენის დიდება უკუნითი უკუნისამდე, ამინ. სოლო დედანი იგი მთავარნი არა სადა განეშორებოდას წმიდასა ეკლესიასა და სუეტსა ნათლისასა, და ჯუარსა ცხოველსა, რამეთუ ჭსედვიდეს სასწაულთა-მათ უზომოთა და კურნებათა მიუთსრობულთა.

მაშინ დაუტევა წმიდამან ნინო მცხეთაჲ ქალაქი და წარვიდა მთეულთა, სარებად ჰირუტეუთ სასეთა-მათ კაცთა და შემესრვად კერპთა მათ].

სოლო აქა შინა დაუტევა აბიანარ ჭურია ყოფილი იგი მღვდელი, რომელი იყო მეორეს ჰავლეს, რომელი არა დასცხროდა ღამეს და დღეს ქადაგებასა ქრისტესსა [და] დიდებასა მისსა, ვიდრემდის სიელტო[ლად ჭურს] ჭუ-

რითა. სოლო ბაგინისათჳს აიძულედა მეფეს, რათა არს შესძრან [ნა]შენები იგი მისი, არამედ რათა შესძინოს აღ-შენება, რამეთუ ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებული სახელი საუკუნოდასამის ღუთისაჲ. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა და იეგნეს მუნ შინა ელიოზის ნათესავნი მღდელად ჭუ-რითა ზედა.

თავი იდ. აღმართება ზატროსანისა ჯუარისა მცხეთისაჲ და მერმე კუაღად გამო-ჩინებაჲ.

და იყო, რაკამს მოიქცა მთელი ქართლი, ზრახვა-ეკეს მღდელთა, რომელნი მოსრულ-იყვნენ საბერძნეთითა აღმართებად ნიში ჯუარისაჲ, ჭჭუეს მღდელთა-მათ მირეან მეფეს: „ჯერ და წეს არს აღმართებად საუფლოჲ ნიში ჯუარისაჲ“. და სათნო უჩნდა მეფესა და ეოველსა ერსა, და სინარელით შეიწუნარეს სიტყუაჲ იგი მღდელთაჲ მათ და სწავლაჲ, და უბრძანა მირეან მეფემან ძელი საჯუარედ. წარვიდეს სურონი და მოჭკუეთეს სწერთი ჭაეროვანი, და უბრძანა მეფემან შესაქმედ ჯუარი.

სოლო მღდელნი იგი ასწავებდეს სახეს-მას ჯუარი-სასა, და რაკამს შექმნეს ჯუარი იგი, მოვიდეს და უთხრეს მირეან მეფესა სუროთა-მათ, ვითარმედ „შეეჭმენით ჩუენ ჯუარი მღდელთა-მათ.“

და მეუხს აღდგა მეუფე იგი სისარულით, და ყოველ-
მან ერმან ისილეს სახსტ იგი ჟუარისაჲ-მის და უკვირდა
ფრიად, და ადიდებდეს ღმერთსა.

მას უამსა გულის კმა-ყო და მოკესენა მეფესა, ოდეს
იგი დღს დაუბნელდა მთასა ზედა, ვითარ იგი ნათელი
ბრწყინვალეებისა დიდისაჲ ისილა მსგავსად ჟუარისა, და
ვითარ ისილა, იცნა. მასინ უთსრობდა მღვდელთა-მთ და
ყოველსა ერსა ხილვასა-მას, და ვითარ განუხათლა სნელი
იგი ნიშმან ჟუარისამან წინაშე თუალთა მისთა. მასინ ვი-
თარცა ესმა ერსა-მას სიტყუა იგი მეფისაჲ, უმეტესად-და
და უფროს ჭრწმენა ესო ქრისტე, და ნიში იგი ჟუარისა
მისისაჲ, და ყოველთა ერთობით სისარულით თაუჟანის-
სტეს მას და ადიდებდეს ღმერთსა.

მასინ განიხრასჯდა მეუფე ყოველსა მას ერსა, ვითარ-
მედ რომელსამე ადგილსა აღჰმართონ სახსტ იგი ჟუარისაჲ,
ხოლო კაცად-კაცადი იტუოდა, სადა ვის მარჯუე უხნდა,
აჩამედ კერ სადა გამოიჩიეს. მას უამსა მირჯან მეუფე
ილოცვდა და იტუოდა:

„უფალო ესო ქრისტე, რომელი გურწამ. ტუჯსა
ამის მიერ, და გუასწავეს მღვდელთა ამთ შენთა, შენ ესო
ქრისტე, რომელმან თავი თუსი დაიმდაბლს და სატი მო-
ნებისაჲ შთაიციუ სიმდაბლითა შენითა, რომელი გარდა-
მოჭხედ კურთხეულთაგან წიაღთა მამისათა, რომელმან და-
უტეპენ ჩუენთუს საუდარნი, უფლებანი და ძალნი, და დაემ-
კვდრე საშოსა წმიდასა ქალწულისასა, და მერმს ჟუარს
ეცუ პონტოკელისა პილატესზე, დაუთაღ გულსა ქუეჟანი-
სასა, და შესამესა დღესა ასდებ, და აღსარულე ყოველიე

თქმული წინასწარ-მეტყუელთაჲ, აღმაღლდი ზეცად და დაშუად მარჯუენით მამისა, და მერმე მოსლვად სარ განშუად ცსოკელთა და მკუდართა, და დაგვტევენ ჩუენ ნიში ჭურისა. შენისაჲ დასარლუეველად უხილავთა მანქანებათა მტერისათა, ხოლო ჩუენ მოშიშთა შენთა მოგვლუბიეს სასწაულად რათა განვეკრეთ ზიკსა ეშმაკისასა, რომლისგანაცა წარწუენულ ვიყვენით.

სოლო აწ, შენ ღმერთო, ღმერთო, მაცხოვარო ჩუენო, ინებე გამოცხადებაჲ ადგილისაჲ, რომელსა აღვმართოთ ნიში ვურისა შენისაჲ, რათა ისილონ მოძულეთა ჩუენთა და ჭრცხვენოდის, რამეთუ შენ უფალი შემეწიე ჩუენ და ნუგეშინის მეც ჩუენჲ.

და ვითარცა შემწუნსდა მას დამესა, ჩუენებით დაადგრა ანგელოზი უფლისაჲ მირქან მეფესა და უჩუენა მას ბორცვ ერთი არაგუსა წიად კერძო, მასლობულად მცსეთასა, და ჭჭუა მას: რესე ადგილი გამოურჩევიეს ღმერთსა, ამას ზედა აღმართს ნიში ვურისაჲ. და ვითარცა განთენა, უთსრა მირქან მეფემან მღდელთა მათ ჩუენებაჲ იგი ანგელოზისაჲ და სიტუუადაცა იგი, რომელ ჭჭუა, და ბორცვცა იგი, რომელი არუენა.

ვითარცა ესმა ჩუენება იგი, და ადგილიცა იგი ისილეს, სათნო უჩნდა ყოველსა ეკსა ბორცვ იგი, და სისარულითა და გლობითა დიდითა ყოველთა ერთბამად აღილეს ჭურის იგი, და აღჭმართეს ბორცუსა-მას ზედა მძლწ ნიში ვურისაჲ მცსეთასა მასლობულად, მართლ წინაშე აღმოსავლით, დღესა კვრიაკესა, აღკესისა სატიკისა სატიკისა.

და ვითარცა აღემატათა ნიში ჯუარისაჲ ქუეყანასა-მას ქართლისასა, მიესუელად მას უამსა დაეცნეს უოკელნი კერ-
პნი, რომელი იუვნეს საზღუართა ქართლისათა, და შეიმუ-
რნეს, და საკერპონი დაირღუეს. ვითარცა ისილეს ესე სა-
კრკელი საქმე და სასწაულა, რომელი ქმნა ძლევის მიუ-
ფელმან მან ნიშმან ჯუარისამან კერპთა ზედა, უფროჲს
განუკრდებოდა საქმე ესე და ადიდებდეს ღმერთსა, და სი-
ხარულით თაჟუანის-სცემდეს პატროსანსა ჯუარსა 1), და
ყო მირკან მიუემან და უოკელმან ერმან მცხეთისამან შე-
საწირავი დიდი მას დღესა შინა პატროსნისა ჯუარისა. და
დაწესეს დღესასწაული ძლევით შემოსილისა ჯუარისაჲ
აღესებისა ზატიკისა, დღესა კვრიაკესა, უოკელმან ქართლ-
მან, ვიდრე დღენდელად დღედმდე და ვიდრე უკუნისამ-
დე. და იყო რაოდენისამე უამისა შემდგომად მარტულისა
უკუნა, ისილეს სასწაული დიდი და საშინელი დღესა
ოთხშაბათსა.

აჭა, ესეკა სუეტი ნათლისა სასუდ ჯუარისა დეა ზე-
და ჯუარსა-მას და ათორმეტნი ანკელონი დაგვრკვნი-
ბული იუვნეს გარემოჲს მისა. ეგრევე სასუდ ათორმეტნი
ვარსკულანი დაგვრკვნიბულ იუუნეს. სოლო ბორცვ იგი.
ჯუარისაჲ ერთსასუდ კუმოდა სულნელად, და ვითარ ჭხედ-

1) ეს პარაგრაფი თავითგან აქამომდებარც ერთ ვარიანტში არ
მოიპოვება. დანარჩენი ბოლომდის შეტანილია ყველა ვარიან-
ტების იმ წ-ში, რომელსაც სათაურად აქვს: „აღმართებისათჳს
პატროსნისა ჯუარისა“. საზოგადოდ უნდა შეგნიშნათ, რომ ყვე-
ლა ვარიანტებში შემოსწენებული ორი პარაგრაფი ერთ პარაგ-
რაფად შეცვლილი არის მოყვანილი.

გიდეს სასწაულს-მას, მრავალნი უღმრთოთაცანნი მოიქცეოდეს და ნათელს იღებდეს, და აღაშენებდეს ეკლესიათა: ხოლო მოწმუნენი უფროჲს განმტკიცებოდეს და აღიდებდეს ღმერთსა. და მერმე კუალად ისილეს სსკაჲ სასწაული პატოისნისა ჟუარისაჲ, კითარცა ცეცხლი დგა, და კითარცა აღი ეგზებოდა ზედა თავსა ჟუარისსა, სამგზის მზისა უბრწყინვალესი, და კითარცა სასუმელსა რაჲ ნაბერწყალი ავალნ ძლიერად, ეგრძ სსკედ იყო, აღვიდოდეს ანგელოსნი, და გარდამოვიდოდეს ზედა პატოისანსა ჟუარსა. ხოლო ბორცვ იგი ჟუარისაჲ ისარებდა ძლიერად, და ყოველი ქუეყანა იბრძოდა, და მათათა და ბორცვუთა და ლელეთა არმური სულნელებისაჲ აღვიდოდა ცამდწ და კლდენი შეიმუსროდეს.

და სულნელებსაჲ დიდ-ძალი მიეფინებოდა ყოველსა ქუეყანასა, და ესე არა ზედამოჲთ იყო (ზა მოჲთ) და არცა თანა წარსკლით, არამედ მუუკარ უამ, და კმანი დიდნი ისმოდეს, და ყოველი იგი ერი ჭხედვიდა მას და ესმოდა ოსრაჲ იგი გლობისაჲ, შეშინდეს და დაუკვრდა ფრიალ, შიშით და ძრწოლით თაყანს-სცემდეს პატოისანსა ჟუარსა და სისარულითა დიდითა აღიდებდეს ღმერთსა.

და იყო რაოდენისამე უამისა შემდგომად, კითარცა სასწაულნი და სიღვანის დასცხრებოდეს, ეგრევე მრვანი იგი დიდ-დიდნი და საშინელნი დაკვსცხრეს, და შემდგომად უამისა სსუანის მრავალნი სასწაულნი და ნიშნი იქმნებოდეს ზედა პატოისანსა ჟუარსა ზეცით გარდამო. და ჭხედვიდა ყოველი ერი და შიშით და ძრწოლით მივლენედ თაყუანის ცემად გულსმოდგინედ პატოისანსა ჟუარსა და სისარულით აღიდებედ ღმერთსა.

მას უამსა იყო ვინმე კაცი ერთი მოშიში ლუ-
თისაჲ, რომელსა ერქუა რეე, მტ მეფისაჲ, და იყო მტ
რევისი სნეულ და მოწყენულ სიკუდიდ.

რამეთუ იგი სოლო მარტოჲ ესუა. მოიღო იგი და
დააგლო წინაშე პატოხსნისა ჟუარისა და ცრემლით ითხო-
და მისგან, უკეთუ მომიშორო ყრმაჲ ესე, გუმაჲდი აღვა-
შენო საყოფელად შენდა.

და ვითარცა იგი მწარედ და უწყინოდ ტიროდა წი-
ნაშე პატოხსნისა ჟუარისა, მუნქუესკე განიკურნა ყრმაჲ
იგი, და სისარულითა დიდითა წარიყვანა და ადიდებდა ღმერ-
თსა და პატოხსნისა ჟუარსა.

მერმე მოვიდა აღნათქუე მისა აღსარულებად და ყო
მადლისაჲ მიცემაჲ, და დიდი სისარული და გულს. მოდგი-
ნედ გუმაჲდი აღაშენა მცხეთისაჲ რევის ქემან, და წლითი-
წლად მოვიდის, და აღსარულის მსახურებაჲ იგი პატოხს-
ნისა ჟუარისაჲ, და მიერთგან უფროჲს-ლა და უმეტეს
მოვიდოდეს სსეულნი მრავალნი, და უძღურნი და განი-
გურნიბოდეს, და სისარულითა ადიდებდეს ღმერთსა და პა-
ტოხსნისა ჟუარსა.

იყო ვინმე ჭაბუკი ერთი და ორნივე თვალნი
დადგომილ იყვნეს. მოვიდა და შეუერდა პატოხსნისა ჟუარსა
და კედრებოდა იგი გულს მოდგინედ. და შემდგომად
შვიდისა დღისა აღესიღისეს თუაღნი მისნი, და სისარულით
ადიდებდა ღმერთსა და პატოხსნისა ჟუარსა.

დედაკაცი ვინმე იყო მარადის გუემული სული-
თა უკეთურითა, და ეგოდენ გუემაჲ მოიღო, რაჟამს პატოხსნ-
ისა ჟუარსა შეამისუეკედ, სამოსელსა ჟუარისასა მოაღებნ, და

იყო შეათოთსმეტისა დღისა შემდგომად, განიკურნა დედა-
კაცი იგი და წარვიდა იგი ივერკითა თჳსითა, სისარულით
ადიდებდა ღმერთსა და ჰატიოსანსა ჟურსა.

კუთლად იყო ვინმე დედაკაცი სსუაჲ და ესუა
მას მძ, და შეუესუელად დასწუნდა ყრმისა-მას, და აღიქუა იგი
დედამან მისმან, მოიღო იგი და დაჯდო წინაჲ შე ჰატიოსნისა
ჟურისა, და იღვა ყრმაჲ იგი მწუდარი ¹⁾ წინაჲ წმიდისა
ჟურისა დღეულითგან ვიდრე მწუსრადმდს.

სოლო დედაჲ ყრმისაჲ-მის ტირილით ილოცვდა წი-
ნაჲ შე ჰატიოსნისა ჟურისა, და ეტყოდეს მას მუნ მდგომა-
რენი: „მომკუდარ არს ეგე, წარიღე და დაჰმარხს და ნულარა
აწეინებ“. სოლო მან არ წარიკუეთა სსოებაჲ, არამედ
უფრო-მასად-ღა საწეალობელად ცრემლოდა და ითსოვდა
შეწეუნასა.

და მწუსრისა ოდენ ემსა სულნი უკუნ-იხუნა ყრმა-
მან მან და თუაღნი აღასილნა, და შემდგომად სამისა
დღისა განკურნებული წარიუყანა იგი დედამან თჳსმან, და
ადიდებდა ღმერთსა და ჰატიოსანსა ჟურსა.

და ვითარცა ისილეს ეოკელთა სასწაულნი ესე დიდე-
ბულნი ჰატიოსნისა ჟურისაჲ, მრავალნი უშვილონი მოკ-
ლენედ და ილოცვედ მისგან შვილიერებასა, და შვილითა
განმამდარნი ადიდებდ ღმერთსა, და შესწირავთა და მადლ-
თა მისცემედ ჰატიოსანსა ჟურსა.

არა სოლო თუ რომელნი მუნ მიკლენედ და მათო-

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ჟარნიანტები: „მეუდარი“.

დენ მიჭმადლებს სათსოკელსა, არამედ მათცა რომელნი შორს არიედ.

ვინა თუ ბრძოლასა ღუაწლას შინა სადიდ ჰატო-
სანსა ჟუარსა მცსეთისასა, მუთქუესეკე მძლე ექსნი მტერ-
თა შეწკენითა ჰატოსნისა ჟუარისაჲთა.

და დიდითა სისარულითა მოვიდიან მადლისა მიცემად
ჰატოსნისა ჟუარისა.

მრავალნი უღათონიცა ჭირსა შესცუკეს, სოლო რაკმს
სარწმუნოკუით ჭსადოდეს ჰატოსანსა ჟუარსა მცსეთისა-
სა, მუნ ქუესეკე განერნინან და სისარულითა დიდითა მოვი-
დიან თაუუანის-ცემად ჰატოსანსა ჟუარსა, დასათელი მო-
იჯიან, და სისარულით ადიდებედ ღმერთსა და ჰატოსან-
სა ჟუარსა.

სოლო სსუანი მრავალნი მრავალსა ჭირსა შესცუკეს
და ვედრებითა ჰატოსნისა ჟუარისათა განერნინან, და მრ-
ვალნი სსუელნი ჰირად-ჰირადითა სესითა მოვლენედ კედ-
რებად ჰატოსნისა ჟუარისა და განკურნებუედ ვიდრე დლე-
ინდელად დდემდს, და სსუანიცა სასწაელნი იქმნებოდეს
წინაჲ ჰატოსნისა ჟუარისა ზეცით გარდამო ღუთისა
მიერ, რომელნი არა დაწერილ არიან წიგნსა ამს.

ესე-ოადენ დაიწერეს საქებულად ღუთისა და სადი-
დებულად ჰატოსნისა ჟუარისა, და რათა ჩუენ ყოველნი
კადიდებდეთ მამსა და შესა, და წმიდასა სულსა აწ და მარა-
დის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

წიგნი, რომელი დაწერა ძირეან მეუფემან ქართლისამან ჟამსა სიკუდილისასა, აღწერა კელითა ააკობ მთავარ-ებისკოპოსისაჲთა და მისცა სალომეს უეარბელსა, მის ცოლსა თჳსსა, რომელი მეცნიერ იყო ყოველსაჲვე ჰეშმა-რიტად.

და იყო ჟამსა-მას, რომელსა მოიხსენა უფალმან ჭეუყანა ესე ჩრდილოჲსაჲ, დასწლებული ცოდვითა და სასვე ცთომითა ეშმაკისაჲთა, ვიუჟენით ჩუენ, ვითარცა ცხოვარნი კლუადნი.

რამეთუ ვარ მე ოცდა-მეთექუსმეტს მეფეს, ვინაჲთგან მამანი ჩუენნი მოივლინნეს ვიდრე დღეთა ჩემთადმდე, და შეჭამნეს შვილნი მათნი მსხვერპლად კერპთათჳს სამაგელთა, და უბრლოჲ იგი ერი ჭეუყანისაჲ-მის, და რომელნი შვილთა მათთა, ვითარცა თივასა, თიბდეს მამანო ჩუენსი, რათა სათნო ეყენენ კერპთა.

და უფროჲს სოლო ორთა მათ მათთა არმაზისა და ზადენისა, რომელთა ჭუანიცა მათნი დაულთვან (sic) სისხლითა ჩიჯლთაჲთა, და ღირსცა არიან მათნი იგი ასპოლკად ცეცხლითა რისხვითა ღუთისა მიერთთა.

სოლო ოდეს მოიწია ჟამი, და მოვიდა ნეტარი ესე დედაჯატი მოციქული და მასარსებული მისა ღუთისაჲ, წმიდაჲ ნინო, პირ-იცვა, ვითარცა ტუჟუ, ვითარცა უცხოჲ, და ვითარცა მწირი, ვითარცა შუენქენელი, [ვითარცა] უსმ[ელ]

და უტყუ, რომელიცა აწ მექმნა ჩუენ ტყუე იგი დედოფალ, უცხოე იგი—დუდა შეუწიკენელი. შესაკედრებელ ყოველ-თა, და უტყუ იგი—ქადაგ ძლიერ და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა გულის სიტყუათა.

ამან წმიდამან აღანთო გუელსა ჩემსა სანთელი ნათ-ლისაჲ, და შეაღამეს ოდენ მეჩუენსა მე მსწ ბრწინვალე, ჭრისტე ღმერთი ჩუენი, რომლისა ნათელი მისი არა მო-აკლდეს უგუნისაჲღი.

და მექმნა ჩუენ მოძღუარ, და შემართანა ჩუენ ერსა ჭრისტესსა ნათლის-ღებითა წმიდითა, და ჰსტიოსნისა მე-ლისა თავუყუნის ცემითა, და მომცა ჩუენ შუგული ასალი ცხოვრებისაჲ და სისარულისაჲ, და ღირს მეენა გემოჲს სილკად საიდუმლოთა უხრწნელთა ზეტისათა. მე ვიქმენ მოწინილ ბრძანებათა მისთა, რომელიცა მასწავა, და აღვა-შენე ეკლესიაჲ სალოცველად სამოთხესა-მას მამათა ჩუენ-თასა, და მას შინა სუეტი ესე ნათლისაჲ, რომელიც მე ყოვლად კერ შეუძლწ ყოვლითა ძალითა და ცნობითა კა-ცობრივითა, ხოლო ღმერთმან მალადმან მოავლინა ერთი მსასურთა მისთაგანი, და წამის ყოფითა მისითა ჭუეუსით ცხად აღიწია.

და თუთ თუაღნი თქუენნი სედკენ საშინელებასა და საკურველებასა მისსა, და მერმწ კურნებათა მათ მისთა.

და ოდეს მათუწა აღმართებაჲ, წარვაკლინენ ხურონი მიქაელ სესა, და ვითარ ჰოკეს ხწ ერთი მართოჲ, მდგო-მარწ კლდესა ზედა, რომლისადა არა მსუბუღ-იყო კელი კაცისაჲ, არამედ მონადირეთაგან სემენით გუესმინა სასწაული სისაჲ-მის, რამეთუ ოდეს ირემსა-ლა ეცის ისარი, მიივლ-

რინ ბორცუას-მასა ქუეშქ, რომელსა ზედა ღვა ხს' იგი, და სწრაფით ჭამნ თესლსა-მას მის სასასა ჩამოცანებულსა და სიკუდილისაგან განკრის.

ესე მითორიან და ვაყავ დანკრებულ. ამისთვის მოკუეთე მე სს' იგი და შეეკმენ მისგან ს:მნი ჟუარნი: ერთი ესე, რომელ ზეცით იყო სასწაული მისი. და ერთი აღვამართე ადგილსა მას, სს' და იგი მხილეთა უფლისა მიერ ვისილე მთა-მთასა ზედა თსოთისასა. სოლო ერთი იგი ქალაქსა უარმას, რომელი წარილო სალოძე.

და აღვაშენე ეკლესიაჲ მაკლოვანსა-მას შინა სინოძესა, და ვკმენ მას შინა ს:ქმს ქმნული უზინოჲ, და ცხადი დიდჲაჲ მაკლოვანთა-მთ, რამეთუ არა გამოვახუ ფურცელი ერთიცა მათგან. არამედ ხარისხთა გარს შევიხუენ.

რამეთუ მეხილენს მრავალნი სასწაულნი მას შინა და კურსიანი დიდნი, და აღვაშენე ზემო ეკლესიაჲ თავისა ჩემისთვის ჩვითა, და ერისა სიმრავლი[სათუს]. რამეთუ ჩემოსა ეკლესიასა [ერ]ქუა წმიდაჲ წმიდათაჲ, და [უოვდა]დვე ვერ ვიკადრებდი გართა მისთა განხუმად, თუნიერ სოლო დღესა ვურიაკესა, არცა შესლვად ვინ იკადრებდა თუნიერ მღუდელთასა, რომელნი გლოხედ მას შინა.

რამეთუ შიში დიდი დანემულ-იყო ეოკულსა ზედა გაცსა სუეტისა მისგან ცხოველისა, და ჭხედვიდა ეოვლი ცაცი სუეტსა-მას, ვითარცა ძალსა ღუთსასა, და მისედგაცა ვერ ეძლო გაცთა სართულსა მისსა, რომელსა თუთ ვიკადვთ, და ვერ ვიკადრს წინაშე მისსა აღმოკუეთად მიწაჲ სამარედ ჩემდა, რათამცა დავსსენ კორცნი ჩემნი მის წინაშე, რამეთუ მეშინოდა მისგან ცოდვსა ოდენ მოქმედ-

სა და შევიძინა ზემო საფლავი, რათა თუქლს მისსა მი-
ვჭრიდო, და წყალობასა მისსა მივეძმებო. [აღდგომასა-მას
ყოველთასა].

და ვითარცა შევიძინა კეთილთა ღუთისთა განს-
რულებასა ჩემსა ზედა, და ვიტყოდე, ვითარაჲდ „შექვედრო
სული ჩემი დედასა ჩემსა, წმიდასა ნინოს.“

ხოლო წმიდამან შექვედრო სული თჳსი უბიწოჲ კელ-
თა და მბადებელისა თჳსისათა.

რამეთუ აღასრულა ყოველივე მცნებაჲ ღუთისაჲ და
სწავლავაჲ წმიდისა-მის დედის მშისა მისისა, მამისა ჩუ-
ენისა, პატრიარქისაჲ, და დავუაობუნა ჩუენ ახლად შო-
ბილნი ჩხულნი უმეტარნი, და ფერიად შევძრწუნდი სულითა
ჩემითა, და ყოველი ნათესავი ჩრდილოჲსა აღივსო მწუს-
რებითა.

რამეთუ აღმოადენ-სრულ-იყო მზღ სიმართლისაჲ
და მოადენ-ფენილ-იყო ჭეშმარიტი, და დაფარა ღრუბელ-
მან წმიდაჲ ნინო. ხოლო წმიდაჲ იგი ყოვლადვე ნათელ-
სა შინა არს და ყოველთაგან გუნანთლებს. ხოლო მე გან-
ვიზრასე წმიდაჲ იგი გუამი მისი, რათა იცა წარმოვიღე
გულს-მოადგინებითა დიდითა აქა, წინაჲ სუეტსა ნათლით
შემოსილსა, და არა ვპოვე ღონე ყოვლადვე, რამეთუ ვერ
განძრეს ორასთა კაცთა მცირე იგი ცხედარი, რომელსა ზე-
და შეისუენა წმიდამან და სანატრელმან ნინო.

მშინ დავმარსეთ წმიდაჲ იგი გუამი მისი ყოვლად-
ვე დიდებულისაჲ ბოდს, დაბასა კასეთისასა, და კეგლოვ-
დით სიობლესა ჩუენსა ოცდა ათ დღს ყოველითურთ სა-
მეფეოჲთ ჩემით.

და აღკაშენე მას ზედ ეკლესიამ, და განკადიდე ფრიად, და მისითა მეოხებითა მაჭეს სასოკებაჲ მისა ღუთისაგან და საწმენოებასა ზედა დაუსაბამოჲსა ღუთისა, მამისასა და უოულად ძლიერისა ძისასა, და ცხოველს-მოოფელისა სულისა წმიდისა უკუდავისასა.

და კვიებე და მოკელ აღდგომასა მკედრეთით და შეკედრებე სულსა ჩემსა ჭრისტეს მეუფისათა, რომლისაჲ არს დიდება, სიმტკიცე და ძლიერებაჲ აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ ¹⁾.

ანდერძი მირებან მეფისაჲ ძისა თჳსისა მიძარტ რევისა და ცოლისა თჳსისა ნანაჲსა ²⁾.

აჭა, ესერა მე წარვად ვინაჲცა მოკედ ³⁾, სოლოშენ ნანა უკუოუ გიტეს მოცადებაჲ ცხოვრებისაჲ შემდ-

¹⁾ ეს პარაგრაფი სათაურით: „წიგნი, რომელი დაწერა მირებან მეფემან“ და სხვ. არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

²⁾ ამ ანდერძის სათაური არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

³⁾ აქ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები უმატებენ: „და ვმადლობ მრავალ მოწყალესა ღმერთსა, დამბადებელსა ცასა და ქვეყნისასა, რომელმან წარტყუენილი ეშაყისაგან მიხსნა მე ჰარიისაგან ჯოჯოხეთისა და ღირს მეო მე მარჯვენიო მისთანა“.

გომად ჩემსა, განყავ სამეუფოჲ 1) ჩემი ორად და მიი-
ღე სამარხგოსა წმიდისა ნინოჲსსა ესმთა შეცვალებისათჳს,
რათა არა შეიკეოს უკუნისამდე ადგილი იგი, რამეთუ
არა მეფეთა საჯდომი არს, მწიწ არს ადგილი იგი.

ეგრევე ვჰქედრებ მთავარ-ეპისკოპოსსა, რათა დადგას
დიდებაჲ მის ადგილისაჲ, რამეთუ ღირს არს პატრიარქა-
მისა.

ხოლო მეს თჳსსა ასწავებდა: „აჰა, ესერა შეიცვალა
ბნელი ჩუენი ნათლად და სიკუდილი ცხოვრებად.

აწ სადაცა ჰპოვნე ჭეუენასა შინა შენსა გნებანი იგი-
ქართლისანი, მაცთურნი კერპნი, ცეცხლითა დაწუნ, და ნა-
ცარი მათი შესუ მათ, ვინ მათ ეგლოვდის.

და ესე ამცენ შეიღთა შენთა, რამეთუ შე გიცი, იგი
მწრაფელ კაკასიათა შინა ვერ დაილევიან.

ხოლო შენ ესრე ჰყოფდ: თავი შენი შეჰქედრებ სუ-
ეტსა-მას, ზეგარდამო დიდებულსა, და პატრიოსანსა კურარ-
სა ცათა შინა ჩინებულსა.

და იუვენ შენი მისლგაჲ მიწად, ძილად საუკუნოდ,
საწმენოკებასა ზედა წმიდისა სამეპისასა, ამენ“ 2).

————— 5

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სამეფო განძი ჩუენი“.

2) ეს ანდერძი შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიან-
ტებში ცოტა უფრო ვრცლად (იხ. ქ. ცხ. 100—101: საქ-
სამოთ. გვ. 152—153).

წიგნი ქართლის მოქცევისაჲ, რომლითა ღმერთან
ნათელი გამოაბრწყინვა, დასაბამი წმიდათა ეკლესიათა გა-
მობრწყინებისაჲ, [ძალთა ზეცისა მკალობელთა გუნდთა
ყუავილად, უბიწოჲ საწმუნოებეჲჲ, შეუძრავი კედელი ქრი-
სტესსა, ესე ჩუენისა ცოდვისა სსნაჲ და მარგებელ] სულ-
საჲ, ვითარცა ტალანტი წინამძღუართაგან დაფარული, შემ-
დგომად მრავალთა უპიბთა და წელთა კუბოკეთ 1).

1) ამ შუნიშენით თავდება ჩვენს დედანში „ქართლის მოქ-
ცევა“. შუნიშენა ნაწერია ტექსტისავე ხელით და წითელია
მეღნიით. ის რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, დედანში ძრიელ
გადასულია, ჩვენ მივიღეთ ყოველი ღონის ძიება და როგორც
შეგვიძლო სიტყვა გამოუკლებლად აღუადგინეთ ტექსტი. განსეუ-
ნებული დ. ბაქრაძის აზრით აქ ქართლის მოქცევის შედგენის დრო
უნდა წერებულყო (იხ. გაზ. „ივრია“ 1889 წ. № 6). შეიძლება,
ჩვენ ერთი ორი სიტყვის აღდგენაში ვსცდებოდეთ, მაგრამ ეს კი და-
ბეჭდითებით შეგვიძლია ვსოტკვათ, რამ აქ არავითარი დრო არ არის
ნაჩვენები.

უძველესნი ცთომილებანი.

ბერძნი	საქონი	დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
XXVIII . . . 1	402	404.	
XXXV . . . 13	ზონაზონს	მონაზონს.	
6 9	მთა	მთა.	
— 23	ზარმანა	ზარმა.	
— 25—26	სიგირაგა	სინგირაგა.	
7 14	იგი ¹⁰)	იგი ²).	
13 6—7	დედოფალ	დედოფალ.	
32 25	დამოკიდებულ	დამოკიდებულ.	
55 2—3	ჭროით	ჭროით.	

შინაარსი წიგნისა ამის

გვერდი:

I წინა-სიტყვაობა.	I—XXIV.
II „უწყება მღვწისა ქართუ ^ლ თა მოქ- ცეისსა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენების“, წერილი ეფრემ მტინისა.	XXIV—LVII.
III ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.	1—74.
1) ცხოვრება წმიდისა ნინოსი, აღწე- რილი სალომე უყარმელისა და პერო- ყავრა სივნიელისა	1—10.
2) თავი დ—ე. აღწერილი მისივე სალომე უყარმელისა	10—20.
3) თავი კ. მოწვევა წმიდისა ნი- ნოელსა მცხეთად, აღწერილი მისივე სალომე უყარმელისა	20—29.
4) თავი ზ, რომელი აღწერა დედაკაც- მან ჭურიაშან, სახელით სიდონია, ასულმან აბიათარ მღვდლისმან.	29—36.
5) თავი ც, თქმული სიდონიასივე დედა- კაცისა.	36—40.
6) თავი თ—ი, თქმული მისივე.	40—49.
7) თავი ია, თქმული მისივე.	49—50.
8) თავი იბ, რომელი თქვა აბიათარ, რომელი იყო პირველ მღვდელი აკინ- სა შინა ჭურიათასა მცხეთას და ნათელ-	

იღო კელსა შინი ნინოჲსა . .

9) თავი იგ. ჰატიოსანი ჯუარისსაოჲს,
რომელი აღწერა იაკობ. 55—60.

10) თავი იდ. აღმართება ჰატიოსნისა
ჯუარისა მცხეთისაჲ და მერმე კულად
გამოჩინებაჲ. 60—67.

11) წიგნი, რომელი დაწერა მიხიან მე-
ფემან ქართლისამან ეჲმსა სიკუდილი-
სასა, აღწერა კელითა იაკობ მთავარ-ეპის-
კოპოსისათა და მისცა სალომეს უყარ-
მელსა, მის ცოლსა თჳსსა, რომელი
მეცნიერ იყო უოკელსაჲე ტჳშმარიტად. 68—72.

12) ანდერძი მიხიან მეფისაჲ მისა თჳსისა
მიმართ რევისა და ცოლისა თჳსისა ნანაჲსა. 72—74.

IV დამატება პირველი. შედარებითი სია
საქართველოს მეფეთა ქართლის მოქცე-
ვის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.

V დამატება მეორე. შედარებითი სია სა-
ქართველოს ერისთავთა ქართლის მოქ-
ცვის, სუმატის ისტორიის და ქართ-
ლის ცხოვრების ცნობებით.

VI დამატება მესამე. შედარებითი სია
საქართველოს მთავარ ეპისკოპოსთა და
კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და
ქართლის ცხოვრების ცნობებით.

